

Hundreårsmarkeringen av unionsoppløsningen mellom Norge og Sverige

*En sosiologisk studie av hvordan et nasjonalt jubileum blir
gjort i dag.*

Anders Ringereide og Mats Rønningen

Mai 2006

Masteroppgave i sosiologi

Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi

Det Samfunnsvitenskapelige fakultet

Universitetet i Oslo

Forord

Endelig er vi i mål. Etter et drøyt års intenst arbeid med masteroppgaven er det noen som fortjener en spesiell takk. Først og fremst vil vi takke hovedveileder Pål Meland. Hans gode råd, engasjement og velvillighet har gjort denne prosessen mye enklere enn den ville vært uten ham.

Dernest vil vi takke biveileder Kjell Erling Kjellman for nyttige tips og råd i løpet av prosessen, og spesielt i den kritiske slutfasen.

Vi vil også takke Olaf Aagedal og forskningsprosjektet *Dokumentasjon 2005* for hyggelig samarbeid i forbindelse med Hundreårsmarkeringen.

Takk til Jan Erik Raanes og Anne Kari Lande Hasle i Norge 2005 AS for at de stilte opp som informanter.

Takk til Mari for lån av pc, korrekturlesing, samt hjelp med ferdigstillingen av oppgaven. Takk også til Liv og Gry for korrekturlesing.

Til slutt vil vi benytte anledningen til å takke hverandre. Det har vært en fin og lærerik prosess, og det er bare å gratulere med at vi har klart å beholde vårt gode humør når det har blåst som verst.

Oslo, 14. mai 2006.

Sammendrag

Det har blitt hevdet at vi i dag lever i ”minnefestenes æra”, og i en tid som er besatt av jubileer. Selv om historiske jubileer og minnefester har vært en integrert del av nasjonsbyggingsprosessen, tyder mye på at historiske og nasjonale jubileer har vokst i antall de siste 25-30 år. Det samme kan sies om deres omfang, slik at nasjonale jubileer i dag ofte antar form av gigantiske iscenesettelser, blant annet drevet frem av og preget av en fremvoksende jubileumsindustri.

Studieobjektet vårt er Hundreårsmarkeringen for unionsoppløsningen med Sverige 1905 – 2005, og hovedproblemstillingen vår er:

Hvordan har Norge 2005 AS planlagt og gjennomført hundreårsmarkeringen for unionsoppløsningen mellom Norge og Sverige, og hvordan kan Hundreårsmarkeringen sies å befinne seg innenfor en jubileumskultur?

For å besvare problemstillingen har vi benyttet oss av teorier vedrørende nasjon, nasjonale symbol og nasjonal identitet. I tillegg har vi benyttet oss av teorier, samt foreliggende forskning, vedrørende jubileumskultur.

Vi har benyttet oss av tre kvalitative metoder for å besvare problemstillingen; dokumentanalyse, kvalitative intervju og deltakende observasjon. Vi har intervjuet tidligere administrerende direktør i Norge 2005 AS (arrangørselskapet for Hundreårsmarkeringen), Jan Erik Raanes, og tidligere styreleder i det samme selskapet, Anne Kari Lande Hasle. Vi har foretatt deltakende observasjon ved to sentrale datoer og arrangementer i markeringen; 7. juni ved Stortinget og på Rådhusplassen, samt 10. juni ved åpningen av den nye Svinesundbroen. I tillegg har vi også benyttet oss av dokumentanalyse i behandlingen av diverse taler, stortingsmeldinger og programmet for markeringen.

Analysen vår er todelt. For det første har vi sett på hva slags intensjoner som har ligget til grunn for markeringen. Intensjonene var med på å synliggjøre for det første

hva man ønsket med markeringen. For det andre synliggjorde de ulike fortellinger om Norge. Vi fant at det var en uoverensstemmelse mellom intensjonene for markeringen her hjemme og markeringen overfor utlandet. Mens man ønsket å markedsføre Norge i utlandet med nye Norgesbilder, ønsket man her hjemme å debattere de samme bildene.

For det andre består analysen vår av gjennomføringen av Hundreårsmarkeringen. I denne delen følger vi opp noen av intensjonene. Vi finner at historiebruken i markeringen har antatt tydelige postmoderne trekk, i den forstand at historien har blitt brukt som en lekeplass, heller enn en kilde for kunnskap. Faghistorikernes plass i markeringen har vært mindre enn den i utgangspunktet var tiltenkt. Det har vært et lite utviklet minnefellesskap knyttet til 1905 i Norge. I den grad man har forsøkt å skape et slikt et ved denne markeringen har det stort sett dreid seg om fred. Fred har vært en identitetspolitisk fortelling som har gått som en rød tråd gjennom markeringen, ved at offisielle personer i taler har forsøkt å gjøre fred og fredsarbeid som noe som passer nordmenn spesielt godt. De etniske minoritetenes plass i markeringen har vært lang mindre synlig enn intensjonene tilsa. Dette kommer hovedsakelig av at arrangørene har satset på store, åpne arrangement uten noen klar profil, i stedet for målrettede tiltak overfor innvandrere. Det ble satset stort på at *Hundreårsdebatten* skulle bidra til en bred, folkelig debatt rundt vår historie, nåtid og fremtid. Den druknet imidlertid bort i en tabloidisert debatt rundt nasjonale stereotyper. I tillegg ville man i Hundreårsdebatten ikke gå inn på EU-spørsmålet, noe som også bidro til at debatten aldri ble verken bred eller folkelig. Vi har i analysen også to case. Dette har vi for å se hvordan markeringen ble gjort på nært hold, i form av egne observasjoner. Vi fant at de ulike arrangementene på henholdsvis 7. og 10. juni representerte ulike former for offentlige hendelser. Avslutningsvis i oppgaven har vi sett på hvorvidt Hundreårsmarkeringen kunne plasseres innenfor en jubileumskultur. Ved hjelp av eksempler fra analysen fant vi at den kunne det.

INNHALDSFORTEGNELSE

FORORD.....	3
SAMMENDRAG.....	5
KAPITTEL 1 INNLEDNING OG PROBLEMSTILLING	12
KAPITTEL 2 TEORI	16
2.1 OVERSIKT OVER TEORI OG SENTRALE BEGREPER.....	16
2.2 NASJON.....	17
2.2.1 OPPRINNELSEN TIL NASJONSBEGREPET:	17
2.2.2 DET POLITISKE OG DET KULTURELLE NASJONSBEGREPET	18
2.2.3 DET VOLUNTARISTISKE NASJONSBEGREPET	20
2.2.4 DANNELSEN AV NASJONER	20
MODERNISERINGSTEORIER	20
NASJONEN - EN KONSTRUKSJON	21
DET ETNISKE GRUNNLAGET	22
2.2.5 ET POSTNASJONALT NASJONSSYN:	22
2.3 NASJONALISME	23
2.4 NASJONALE SYMBOL.....	25
2.5 NASJONAL IDENTITET	27
2.6 FORTELLINGER.....	30
2.7 DEN NORSKE RESTAURASJONSMYTEN	32
2.8 FORHOLDET MELLOM HISTORIE OG MINNE	34
2.9 JUBILEUMSKULTUR.....	36
2.9.1 JUBILEER TOLKET UT FRA EPOKETEORIER	38
2.9.2 JUBILEUMSFEIRING I EN SENMODERNE OG POSTNASJONAL TID	39
2.9.3 JUBILEUMSFEIRING SOM UTTRYKK FOR NASJONALE OG LOKALE IDENTITETER	42
2.10 OFFENTLIGE HENDELSER.....	45
2.11 KONKLUSJON	47
KAP 3: METODEKAPITTEL	49
3.1 INNLEDNING OG METODEVALG.....	49
3.2 KVALITATIVE METODER.....	49

3.2.1 DOKUMENTANALYSE.....	50
3.2.2 KVALITATIVE INTERVJUER	52
3.2.3 OBSERVASJON	55
3.3 METODOLOGISKE UTFORDRINGER.....	57
3.3.1 Å SKRIVE SAMMEN	58
3.3.2 Å SAMMENLIGNE MED ANDRE CASESTUDIER.....	58
3.3.3 ANALYSESTRATEGIER.....	59
3.4 AVSLUTTENDE KOMMENTAR.....	59
<u>KAPITTEL 4 ORGANISERINGEN AV HUNDREÅRSMARKERINGEN.....</u>	<u>60</u>
4.1 ETABLERINGEN AV NORGE 2005 AS.....	60
4.2 AKTØRENE I HUNDREÅRSMARKERINGEN.....	62
4.3 ET DEMOKRATISK UNDERSKUDD?	62
<u>KAPITTEL 5 RAMMEN FOR MARKERINGEN.....</u>	<u>64</u>
5.1 INTENSJONENE BAK MARKERINGEN	66
5.1.1 INTENSJON 1: EN MARKERING AV DEN FREDelige UNIONSOPPLØSNINGEN	66
5.1.2 INTENSJON 2: OPPDATERING AV NORGESBILDENE, OG FORTELLINGENE OM DEM	67
5.1.3 INTENSJON 3: EN INKLUDERENDE OG MANGFOLDIG MARKERING	70
5.1.4 INTENSJON 4: KUNNSKAPSLØFT OG DEBATT	71
5.1.4.1 PROSJEKT 1905	72
5.1.4.2 HUNDREÅRSDEBATTEN.....	73
5.1.5 INTENSJON 5: ET KULTURPOLITISK LØFT.....	74
5.2 MER OM OPPDATERING AV NORGESBILDENE: RUDENG - RAPPORTEN.....	76
5.3 MARKERINGEN HJEMME OG UTE – SAMKJØRING ELLER KOLLISJON?	78
<u>KAPITTEL 6 PROGRAMMET OG PROGRAMUTFORMINGSPROSESSEN</u>	<u>81</u>
6.1 ROLLEFORDELING OG ANSVAR.....	81
6.2 FORHOLDET MELLOM STYRET OG ADMINISTRASJONEN	82
6.3 INNFLYTELSE FRA SPONSORENE	83
6.4 PROGRAMMET.....	83
<u>KAPITTEL 7 HISTORIEBRUKEN I HUNDREÅRSMARKERINGEN</u>	<u>86</u>
7.1 HISTORIEBRUK I HUNDREÅRSMARKERINGEN.....	88

7.1.1 PROSJEKT 1905.....	88
7.1.2 ÅPNINGSSHOWET OG ”DRØMMEN OM NORGE”	90
7.2 AVSLUTTENDE KOMMENTAR.....	93
<u>KAPITTEL 8 MINNEFELLESKAP.....</u>	<u>95</u>
8.1 FRED.....	97
8.2 AVSLUTTENDE KOMMENTAR.....	101
<u>KAPITTEL 9 HUNDREÅRSDEBATTEN.....</u>	<u>102</u>
9.1 SPØRREUNDERSØKELSENE	104
9.2 SELVBILDE OG OMVERDEN SITT BILDE AV NORGE.....	106
9.3 MANGFOLD	108
9.4 FELLESKAP.....	109
9.5 RELIGION.....	111
9.6 TABUISERTE DEBATTOMRÅDER.....	112
9.7 EN UNDERHOLDNINGSDEBATT?	112
9.8 AVSLUTTENDE KOMMENTAR.....	114
<u>KAPITTEL 10 DEN FLERKULTURELLE DIMENSJONEN VED MARKERINGEN</u>	<u>116</u>
10.1 POTENSIELLE INKLUDERINGSSTRATEGIER OVERFOR INNVANDRERNE.....	116
10.2 INKLUDERINGSSTRATEGIEN TIL NORGE 2005 AS	118
10.3 OPPSLUTNINGEN BLANT MINORITETENE.....	119
<u>KAPITTEL 11 MARKERINGEN AV 7. JUNI.....</u>	<u>124</u>
11.1 DEL I STORTINGET SINE ARRANGEMENT 7. JUNI.....	124
11.1.1 ”DEN NASJONALE SCENEN”.....	124
11.1.2 TRADISJONELL NASJONAL SYMBOLIKK	125
11.1.3 STEDLIGGJØRING	128
11.1.4 MINNEMØTET I STORTINGET	129
11.1.5 EN PRESENTERENDE HENDELSE.....	133
11.1.6 STORTINGETS FESTFORESTILLING	133
11.2 DEL II NORGE 2005 AS SITT ARRANGEMENT.....	136
11.2.1 DEN STORE FOLKEFESTEN PÅ RÅDHUSPLASSEN	136
11.2.2 EN HISTORIELØS FOLKEFEST	137

11.2.3 TYDELIG SKILLE MELLOM FOLK OG ELITE	139
11.3 AVSLUTTENDE KOMMENTAR	141
<u>KAPITTEL 12 ÅPNING AV NY SVINESUNDBRO.....</u>	<u>142</u>
12.1 BROSEREMONIEN.....	142
12.2 DEN LOKALE DIMENSJONEN VED SVINESUNDARRANGEMENTET.....	145
12.3 SAMSPILLET MELLOM FOLK OG ELITE	147
12.4 AVSLUTTENDE KOMMENTAR	148
<u>KAPITTEL 13 NASJONSSYN I HUNDREÅRSMARKERINGEN</u>	<u>149</u>
13.1 NORGE 2005 AS	149
13.2 UD	151
13.3 STORTINGET OG KONGEHUSET.....	152
13.4 AVSLUTTENDE KOMMENTAR	154
<u>KAPITTEL 14 AVSLUTNING OG KONKLUSJON.....</u>	<u>155</u>
<u>LITTERATURLISTE.....</u>	<u>165</u>
<u>VEDLEGG.....</u>	<u>172</u>

Kapittel 1 Innledning og Problemstilling

I løpet av de siste 30 årene har antallet og omfanget av minnefester økt kraftig i det moderne samfunn. Dette har fått Pierre Nora til å karakterisere tiden vi lever i som ”minnefestenes æra” (Nora 1992), og William M Johnston til å diagnostisere det som ”(...)obsession with anniversaries” (Johnston 1991). Selv om man i tidligere tider også har hatt minnefester - de var blant annet en sentral del i nasjonsbyggingsprosessen på 1700 og 1800-tallet, så hevder blant andre den danske erindringshistorikeren Anette Warring at det har skjedd en utvikling og et skifte i hvordan man gjør disse. De har utviklet seg til å bli store massearrangementer som er drevet frem av, og er et resultat av en voksende jubileumsindustri (Warring 2005). Herunder kan nevnes 200 års jubileene for den franske og den amerikanske konstitusjonen som Johnston bruker i sine studier, de danske Grunnlovsjubileene og 1000 års-jubileet i Trondheim. Hundreårsmarkeringen føyer seg således inn i rekken av flere og større markeringer av runde minnedager, men det er ikke bare historiske begivenheter som markeres/feires; også personer, institusjoner og firmaer feires og markeres. I skrivende stund (2006) er vi inne i feiringen av Ibsen-året, Mozart-jubileet og Rembrandt-jubileet.

Parallelt med denne utviklingen har det vokst frem et forskningsfelt som studerer disse minnefestene. Forskningen er tverrfaglig og er kjennetegnet av at man plasserer jubileene i en bred historisk, kulturell, politisk og sosial sammenheng. Eksempler på slik forskning er blant annet Anette Warring sine studier av de danske Grunnlovsjubileene (Warring 1994), den norske folkloristen Anne Eriksen sitt studium av 1000-årsjubileet i Trondheim i 1997 (Eriksen 1999), den amerikanske sosiologen Lyn Spillman sine sammenlignende studier av nasjonale jubileer i USA og Australia (Spillman 1997), og den amerikanske historikeren William M. Johnston sammenlignende studier av jubileumsfeiringer i USA og Europa (Johnston 1991).

Utgangspunktet vårt for denne oppgaven er å bruke Hundreårsmarkeringen til å se på hvordan et nasjonalt jubileum gjøres i dag, og i hvilken grad denne markeringen kan sies å være en del av en jubileumskultur. Det er flere grunner til at dette er et interessant tema. For det første er det interessant sett i lys av jubileumsforskningen

som i de senere årene har blitt gjort på feltet (Nora 1992, Johnston 1991, Brandt 1999, Eriksen 1999, Warring 2004). For det andre er interessant fordi en nasjonal markering setter fokus på nasjonen og det nasjonale. Hundreårsmarkeringen kan således danne et godt utgangspunkt for å studere bilder av nasjonen, nasjonal identitet og nasjonale symboler i Norge i dag, samt se hvordan man har forholdt seg til minoritetene. For det tredje spiller nasjonale jubileer en aktiv rolle i den aktuelle kulturdebatten fordi de tiltrekker seg betydelige midler. Det er derfor samfunnsmessig interessant å se hvorledes dette har kommet til uttrykk i hundreårsmarkeringen. Den fjerde grunnen er også av samfunnsmessig art. I et så omfattende arrangement som Hundreårsmarkeringen er det interessant å se det i et institusjonelt og organisatorisk lys. Organiseringen kan fortelle noe om hvordan store statlige arrangementer gjøres i dag. Ut fra dette har vi formulert følgende hovedproblemstilling:

Hvordan har Norge 2005 AS planlagt og gjennomført hundreårsmarkeringen for unionsoppløsningen mellom Norge og Sverige, og hvordan kan Hundreårsmarkeringen sies å befinne seg innenfor en jubileumskultur?

For å avgrense hovedproblemstillingen har vi følgende underproblemstillinger:

1. Hvilke intensjoner lå til grunn for Hundreårsmarkeringen, og hvilket organisatorisk grunnlag hadde den?
2. Hva var forholdet mellom intensjonene Norge 2005 AS hadde for Hundreårsmarkeringen og iscenesettelsen av den? Herunder:
3. Hvilke nasjonssyn formidles i Hundreårsmarkeringen, og hvordan ble bildene av ”det norske” løftet frem og debattert?
4. Hvordan ble historien brukt i markeringen, og hva slags minnefellesskap ble forsøkt skapt?
5. Hvordan ble innvandrerne inkludert i markeringen?

Studieobjektet vårt er Hundreårsmarkeringen for unionsoppløsningen med Sverige. Med ”Hundreårsmarkeringen” mener vi først og fremst arrangørselskapet Norge 2005 AS, som har vært hovedarkitekten bak markeringen, men også Stortinget, Kongehuset, Utenriksdepartementet, Kirken og Forsvaret har hatt sine egne arrangementer innenfor paraplyen som kalles Hundreårsmarkeringen. Av disse vil vi

konsentrere oss om Utenriksdepartementet, Stortinget og Kongehuset, men det er altså Norge 2005 AS som blir viet mest plass og oppmerksomhet.

Vi har valgt en tredelt struktur i oppgaven der vi skiller teori, metode og analyse fra hverandre i ulike deler. I teoridelen vil vi redegjøre for ulike teoretiske perspektiver som vi skal bruke i analysen. I og med at dette er en nasjonal markering er det naturlig å bruke teorier som omhandler nasjonen (herunder teorier om nasjonssyn, nasjonalisme, nasjonal identitet og nasjonale symboler). I tillegg vil vi også benytte oss av teorier vedrørende jubileumskultur, forholdet mellom historie og minne, samt teorier om fortellinger og restaurasjonsmyten.

I metoddelen vil vi hovedsakelig benytte oss av dokumentanalyse hvor vi vil se på Stortingsproposisjoner vedrørende markeringen, taler fra offisielle personer, samt skriftlig materiale som kommer fra Norge 2005 AS. I tillegg vil vi supplere med intervjuer av tidligere administrerende direktør i Norge 2005 AS, Jan Erik Raanes, og tidligere styreleder i det samme selskap, Anne Kari Lande Hasle, samt at vi også har gjennomført feltobservasjoner på sentrale datoer og arrangement i markeringen, henholdsvis minnemøtet i Stortinget, festkonserten i Konserthuset og Folkefesten på Rådhusplassen 7. juni 2005, og åpningen av den nye Svinesundbroen 10. juni.

Analysedelen består grovt sett av to deler. I den første delen vil vi se på organiseringen og planleggingen av markeringen. Herunder vil vi se på målsetningene og intensjonene arrangørselskapet Norge 2005 AS hadde for markeringen. I tillegg vil vi se på hva slags målsetninger som lå til grunn for den såkalte Utenlandsmarkeringen som ble frontet av Utenriksdepartementet. I den andre delen av analysen vil vi gå nærmere inn på selve gjennomføringen av markeringen. Denne delen vil vi så studere på to nivåer. For det første vil vi ha et større og mer overordnet blikk på iscenesettelsen av markeringen der vi ser på programmet, og hvordan dette har blitt gjennomført. Her vil vi se på hvordan historien har blitt brukt i markeringen, om det er mulig å snakke om et minnefellesskap i forhold til 1905, hvordan Hundreårsdebatten foregikk, hva slags syn på nasjonen er det som har fremkommet, samt hvordan minoritetene har vært inkludert. For det andre vil vi i gjennomføringsdelen også gå mer konkret inn i noen av arrangementene, fordi en mer inngående analyse av noen av arrangementene i større grad kan belyse hvordan

markeringen har blitt gjort. Vi har derfor gjort to casestudier av henholdsvis arrangementene 7.juni 2005, samt arrangementene i forbindelse med åpningen av den nye Svinesundbroen 10.juni 2005. Avslutningsvis vil vi gjennom funnene vi har gjort i analysen se hvorvidt Hundreårsmarkeringen passer inn i en jubileumskultur.

Vi har skrevet oppgaven sammen, og er derfor like ansvarlige for helheten. Av hensyn til regelverket og formelle krav, må vi imidlertid ta hovedansvaret for ulike kapitler. Innledning og avslutning er felles arbeid. Mats har hovedansvaret for kapittel 2, 4, 7, 8, 11 og 12. Anders har hatt hovedansvaret for kapittel 3, 5, 6, 9 og 10.

Kapittel 2 Teori

2.1 Oversikt over teori og sentrale begreper

I denne delen vil vi redegjøre for ulike teoretiske perspektiver som vi mener er fruktbare for å besvare problemstillingen vår. Siden Hundreårsmarkeringen er en nasjonal markering finner vi det naturlig å først redegjøre for noen teoretiske perspektiver og begreper som omhandler nasjonen. Vi starter med å si hva som er *opprinnelsen til nasjonsbegrepet* (2.2), før vi presenterer ulike forståelser av hva en *nasjon* (2.2.1) er. Dette gjør vi for det første fordi nasjonsbegrepet er komplekst, og fordi ulike forståelser ofte glir over i hverandre i dagligtalen. For det andre antar vi at vi vil finne ulike nasjonssyn innenfor Hundreårsmarkeringen. Ved en nasjonal markering finner vi det også relevant å trekke på *nasjonalisme* (2.3). Dette er også et komplekst begrep som ofte blir misforstått, og som vi derfor ønsker å presisere. I forlengelsen av dette blir det naturlig å spørre seg om det vil finnes nasjonalisme i Hundreårsmarkeringen, eller ikke. Og hvis det finnes; i hvilken form?

Vi forventer også at en nasjonal markering vil tydeliggjøre *nasjonale symboler* (2.4) og *nasjonal identitet* (2.5). Derfor vil disse begrepene få en grundig gjennomgang. I forlengelsen av nasjonal identitet er *fortellinger* (2.6) et relevant begrep. Dette fordi fortellinger om nasjonen utgjør en viktig ingrediens i nasjonal identitet. Vi synes også det er interessant å se hvilke fortellinger som ønskes fortalt om Norge i Hundreårsmarkeringen. Videre vil vi presentere det som kalles *restaurasjonsmyten* (2.7). Denne henger også sammen med fortellinger og nasjonal identitet, i den forstand at det er en presentasjon av nasjonens historie i myteform. Det vil være interessant å se om denne restaurasjonsmyten blir presentert i en eller annen form i løpet av markeringen.

Siden dette er en historisk markering synes vi det et relevant å si noe om *forholdet mellom historie og minne* (2.8). Koblingen mellom disse to begrepene er interessant fordi de kan bidra til å kaste lys over hvordan kollektive minner, og nasjonale identiteter, dannes og opprettholdes. I tillegg henger de sammen med forskning gjort

på *jubileumskultur* (2.9). Etter hvert som nasjonale jubileer og minnefester har økt i omfang, har også forskningen rundt fenomenet økt. Ved å skrive om jubileumskultur i teorikapittelet ønsker vi å presentere noe av denne forskningen, samt presentere noen perspektiver som vi mener vil ha relevans for vår studie av Hundreårsmarkeringen, herunder *jubileer tolket ut fra epoketeorier* (2.9.1), *jubileumsfeiring i en senmoderne og postmoderne tid* (2.9.2) og *jubileumsfeiring som uttrykk for lokale og nasjonale identiteter* (2.9.3). Det vil være interessant å se om Hundreårsmarkeringen kan plasseres innenfor en slik jubileumskultur, eller ikke. Avslutningsvis i teorikapittelet vil vi si noe om *offentlige hendelser* (2.10). Et så stort arrangement som Hundreårsmarkeringen vil i løpet av året ha en rekke store evenement. Ved å gå i dybden på noen av disse finner vi det relevant å bruke teorien til Don Handelman (1990). Kan noen av arrangementene i Hundreårsmarkeringen betraktes som slike offentlige hendelser, og hva slags type hendelser er de i så fall?

2.2 Nasjon

2.2.1 Opprinnelsen til nasjonsbegrepet:

Øyvind Østerud skriver i boken *Hva er nasjonalisme?* at ordet nasjon stammer fra det latinske ordet "natio", og henviser til troen på en felles opprinnelse (Østerud 1994: 15). Det ble opprinnelig brukt om befolkningsgrupper, knyttet sammen gjennom felles fødested. Romerne brukte ordet om fremmede folk, og fra den tiden utviklet det seg både et juridisk og et politisk nasjonsbegrep som vi fremdeles finner innslag av i dag. Den juridiske betydningen av begrepet lå i at natio ikke lenger bare betød fremmed folk, men også enhver annen uavhengig statsdannelse. Betydningen av nasjon forstått som stat er altså en videreføring av denne forståelsen. Det politiske nasjonsbegrepet utviklet seg gjennom middelalderen på universitetene, der studentene ble inndelt etter nasjoner ut fra de geografiske områdene de kom fra (Østerud 1994: 15-16). Nasjonsbegrepet har gjennom de siste to hundreårene utviklet seg til et mangetydig begrep der de ulike forståelsene lever side om side, og brukes ofte uten en mer presis avgrensning og presisering. Man kan grovt skille mellom tre hovedformer av nasjonsbegrepet; et politisk, et kulturelt og et voluntaristisk. Vi vil i det følgende

gå nærmere inn på disse tre formene. Det er imidlertid viktig å presisere at disse kategoriene er idealtypiske, og gir således ikke et fullstendig bilde. I den virkelige verden vil det være vanskelig å finne eksempler på nasjoner i så rendyrkede former. Tilfellet vil oftere være kombinasjoner av de ulike formene. Vi vil i denne delen gjøre rede for noen teoretiske bidrag om dannelsen av nasjoner.

2.2.2 Det politiske og det kulturelle nasjonsbegrepet

I følge Dag Thorkildsen er det bred enighet om at det politiske nasjonsbegrepet stammer fra den franske revolusjon. Revolusjonens vektlegging av borgerrettigheter og folkesuverenitet var en viktig forutsetning for utviklingen av den moderne forestillingen om nasjonen. (Thorkildsen 1995: 12). I det politiske nasjonsbegrepet ligger det at nasjonen er knyttet opp mot, og synonymt med, juridiske stater; altså en avgrenset geografisk enhet med et formelt, uavhengig politisk system. I FN for eksempel bruker man begrepet nasjon om juridiske stater (Østerud 1994: 17). Man kan altså si at det politiske nasjonsbegrepet bygger på ideen om nasjonen som et rettighetsfellesskap, hvor de som lever innenfor nasjonen har krav på visse rettigheter og beskyttelse. Det er altså ikke ens etniske opprinnelse eller kulturelle opphav som avgjør hvorvidt man blir omfavnet av nasjonen eller ikke.

Den tyske romantikken blir også sett på som viktig i utviklingen av det moderne nasjonsbegrepet. Dens vektlegging av språket og historien hevdes å være opprinnelsen til den kulturelle forståelsen av nasjonen (Thorkildsen 1995:12). Den kulturelle tilnærmingen til nasjonsbegrepet innebærer at nasjonen kan bety en folkegruppe med felles kulturelle kjennetegn, uavhengig av statsgrenser. De er for eksempel knyttet sammen av felles historie, etnisk identitet, religion eller språk. Slike folkegrupper kan enten ha sin egen stat, eller kreve å få det. Den tyske nasjon ble tidlig definert som et språkfelleskap, selv om dette har skapt store geografiske avgrensingsproblemer. Et mer nærliggende eksempel på denne forståelsen av nasjonen er samene, som selv om de befinner seg i ulike nasjoner som Norge, Sverige, Finland og Russland, betrakter seg som ett folk (Østerud 1994: 18). Disse to forståelsene av nasjonen oppfattes gjerne historisk som skillet mellom en fransk og en tysk tradisjon. Den franske tradisjonen bygger på ideen om at nasjonen er et politisk konstruert fellesskap basert på borgerrettigheter innenfor fellesskapet, mens den tyske bygger på forestillingen om nasjonen som et fellesskap basert på felles språk, kultur

og etnisitet. Friedrich Meinecke sitt begrepsskille er en berømt eksemplifisering av den franske og den tyske tradisjonen. Meinecke bruker begrepene: *Kulturnasjon* og *Statsnasjon* som kategorier for henholdsvis den tyske og den franske tradisjonen. Med *Statsnasjon* henviser Meinecke til en politisk nasjon som er basert på for eksempel konsensus om de politiske normene og institusjonene. Staten avgrenser den politiske nasjonen utad med territoriale grenser, og innad ved oppslutning om institusjoner, styresett og beslutningsregler. En kan si at staten går forut for nasjonen. *Kulturnasjonen* på den annen side trenger ikke være bundet av territoriale grenser, selv om det kan være ønske om en stat. Her dreier nasjonsbegrepet seg om fellestrekk i kultur og språk, religion, myter, historie, folkløse og skikker. En kan si at nasjonen går forut for staten (Østerud 1994: 20).

Også en rekke andre typologier som er basert på skillet mellom den tyske og den franske tradisjonen har blitt lansert¹:

1. Emerich Francis skiller mellom *ethnos* og *demos*. Med *ethnos* menes: den utvalgte stamme, kulturfellesskap og fronten mot utgruppene. *Demos* på den annen side betyr: borgerlighet, frivillig samfunnspakt og folkesuverenitet.
2. Hans Kohn skiller mellom en *vest-europeisk*- og en *østeuropeisk nasjon*. Den vest-europeiske nasjonen er kjennetegnet av en rasjonell politisk nasjon med utgangspunkt i begrepet medborgerskap. Den østeuropeiske nasjonen er en etnisk basert nasjon hvor det tas utgangspunkt i begrepet folk. Nasjonen blir her sett på som en gitt og naturlig størrelse.
3. Antony Smith skiller mellom en *statsborgerlig nasjon* og en *etnisk nasjon*. Den *statsborgerlige nasjonen* er kjennetegnet av et klart avgrenset territorium samt politisk-institusjonelt definert i form av lovreguleringer. Med *etnisk nasjons* så mener Smith et fellesskap av mennesker som er født inn i en kultur menneskene deler samme språk og har samme etniske opphav.
(Eliassen og Meland 1997: 25).

¹ Denne oversikten har vi hentet fra Eliassen og Melands bok *Nasjonal identitet i statsløse nasjoner. En sammenliknende studie av Skottland og Wales* (1997).

2.2.3 Det voluntaristiske nasjonsbegrepet

Den tredje hovedbetydningen av nasjon, den voluntaristiske, dreier seg om et subjektivt kriterium: en folkegruppe som anser seg selv som en nasjon, eller som oppfattes slik av andre er en nasjon (Østerud 1994: 17-18). Utgangspunktet for dette synet er kanskje særlig en kritikk mot det etnisk-kulturelle nasjonsbegrepet. Det hevdes at etniske, kulturelle, religiøse eller språklige avgrensinger fungerer dårlig som geografiske avgrensinger fordi de verken er stabile eller entydige. Siden de færreste stater er kulturelt homogene vil derfor etniske kulturgrupper sjelden være samlet innenfor statlige grenser (Østerud 1994: 17-18). Den franske historikeren Ernest Renan kan sies å være en representant for dette nasjonsnsynet. Han uttrykte i en kjent tekst fra 1882 - *Qu'est – ce qu'une nation? –*: ” at nasjonen er en daglig folkeavstemning” (Renan 1994: 17). Med dette mente Renan at nasjonen er kollektiv erindring og felles bevissthet, vilje til fortsatt fellesskap, et spørsmål om solidaritet og gjensidig tillit, heller enn gitte og objektive egenskaper (Østerud 1994: 18). Dette voluntaristiske nasjonssynet står i skarp kontrast til hva man kan betegne for et objektivt nasjonssyn. Med et objektivt nasjonssyn menes at man ser på nasjonen som en gitt størrelse, der ulike objektive kjennetegn avgjør om man tilhører nasjonen eller ikke. Dette kan for eksempel være etnisitet, språk og religion (Østerud 1994: 18).

2.2.4 Dannelsen av nasjoner

Moderniseringsteorier

Innenfor denne retningen legges det vekt på at nasjonene har vokst frem som et resultat av endringer i samfunnet. Karl W Deutch og Ernest Gellner er representanter for dette synet. I følge Deutsch er nasjoner et moderne fenomen som vokste frem, og ble skapt av moderniteten i Europa på 1800-tallet. Dette som følge av omfattende sosiale og teknologiske endringer. Disse endringene som for eksempel industrialisering, urbanisering, alfabetisering, sekularisering og spredning av informasjon gjennom massemedier, bidro til å knytte folk innenfor nasjonale grenser sammen (Deutsch 1994:26-29). Tradisjonelle kulturelle mønstre og lokale særtrekk forvitret, og det vokste frem et nytt behov for tilhørighet når lokalsamfunnene ble åpnet og familiestrukturen ble endret. Den nasjonale identiteten som vokste frem

innenfor en statlig ramme var et funksjonelt svar på de omfattende endringene og det behovet for tilhørighet som endringene skapte blant folk (Østerud 1994: 80).

Ernest Gellners sitt nasjonsbegrep kan plasseres innenfor samme teoretiske retning som Deutsch. De knytter begge dannelsen av nasjonen til fremveksten av det moderne samfunn. Men Gellner legger i større grad enn Deutsch vekt på industrialismen, og særlig hvordan industrialisering førte til en rotløshet, som etter hvert resulterte i et behov for tilhørighet og samhold. Ens identitet var ikke lenger i samme grad bundet opp av slekten og fastfrosne samfunnsroller i det nye arbeidsdelte og spesialiserte industrisamfunnet, men fikk snarere et kulturelt uttrykk gjennom atferd og stil. Som hos Deutsch ser også Gellner på fremveksten av nasjoner som en funksjonell tilpasning til nasjonalstaten som politisk-økonomisk enhet (Østerud 1994:81).

Nasjonen - en konstruksjon

En annen retning kan karakteriseres ved dens sterke vektlegging av det sosialkonstruktivistiske ved nasjonen. Benedict Anderson er en representant for dette synet, og han beskriver nasjonen som et ”forestilt fellesskap”. Med denne betegnelsen henviser Anderson til en forståelse av nasjonen som et fellesskap bestående av mennesker som ikke har truffet hverandre før. Det er en forestilling om et fellesskap med mennesker utover ens egen familie og omgangskrets. Anderson knytter fremveksten av nasjonen til utviklingen av kapitalismen, og særlig til det han kaller boktrykkerkapitalismen, hvor han vektlegger språkets betydning for utviklingen av forestillingen om et nasjonalt fellesskap. Med boktrykkerkapitalismen oppstod det et marked for bok- og skriftproduksjon som i praksis hadde nasjonalspråklige grenser, og som bidro til å standardisere skriftspråket. På denne måten oppstod det materielle grunnlaget for nasjoner som kommunikasjonsfellesskap, og det utviklet seg videre gjennom skolevesen, økt samferdsel, byråkratisering og politiske institusjoner. Boktrykkerkapitalismen førte til at større grupper av mennesker kunne tenke på seg selv, og relatere seg selv til andre på helt nye måter (Anderson 1994: 90). Det ble lagt grunnlag for en ny form for forestilt fellesskap som grunnlag for den moderne nasjonen (Anderson 1994: 95).

Eric J. Hobsbawm er en annen innflytelsesrik teoretiker som også kan sies å være en representant for denne retningen. Han ser på nasjonen som en sosial konstruksjon, men går lenger enn Anderson. Han fremsetter teorien om at nasjonen er en konstruksjon av nyere dato, skapt av stater og en fremvoksende nasjonalistisk ideologi, og ikke omvendt (Hobsbawm 1992: 9-10). Inspirert av marxistisk teori forsøker han å vise hvordan nasjonsbegrepet og den nasjonale identiteten er et produkt av klasseinteresser og et bevisst program den herskede klasse bruker for å opprettholde samfunnsmessig stabilitet og ivareta egne interesser.

Det etniske grunnlaget

Anthony Smith er kritisk til de modernistiske forklaringene til Gellner og Deutsch som hevder at nasjonene bygger på et radikalt brudd med det førmoderne samfunnsorganisering. I *The Ethnic Origins of Nations* (1986) kritiserer han både tanken på nasjonen som tidløs opprinnelig og naturlig enhet, og som et utelukkende moderne fenomen (Smith 1986:3). Smith mener derimot at nasjonene ble dannet gjennom en politisering av etniske grupper i England, Frankrike og Spania i det 16 århundre. Utgangspunktet er at enhver etnisk gruppe er en potensiell nasjon, men det er først når de har fått politisk eksistens som nasjoner at de konstruerer seg en fortid (Østergaard 2001: 512).

2.2.5 Et postnasjonalt nasjonssyn:

Avnasjonalisering og nasjonalisme er prosesser som har kjennetegnet det nye Europa etter den kalde krigen. Den moderne verden knyttes stadig tettere sammen gjennom kommunikasjon, teknologi og markeder. Kosmopolitiske og anti-nasjonalistiske holdninger står sterkt i massemedia og intellektuelle miljøer i Vest-Europa (Østerud 1994: 128). De kosmopolitiske og antinasjonalistiske miljøene legger vekt på universalisme, i form av medborgerskap, rettigheter og demokrati, som ikke alltid kan sikres eller beskyttes av nasjonalstaten² fordi de vil operere innenfor en nasjonalstatlig referanseramme (Spencer og Wollman 2002: 185). De mener altså at nasjonalstaten ikke er stor og omfangsrik nok til å ivareta og omfavne de nye utfordringene som

² Øyvind Østerud gir følgende definisjon: ”En nasjonalstat er en stat som uttrykker et nasjonalt fellesskap...Den er ramme om kollektiv identitet, og den er samtidig en politisk beslutningsenhet” (Østerud 1994: 102).

globaliseringen har medført. Et postnasjonalt nasjonssyn legger således vekt på at man må tenke større enn nasjonen, og at den nasjonale identiteten vår kun er én identitet blant flere identiteter vi har.

2.3 Nasjonalisme

Nasjonalisme som ideologi er et moderne fenomen som oppstod i Europa mot slutten av 1700-tallet med opplysningstiden, den franske revolusjon og den tyske romantikken som utgangspunkt (Østerud 1994: 53). Siden den gang har nasjonalisme vært et statsbærende prinsipp i en slik grad at eksistensen av en felles nasjonal identitet i uavhengige stater i dag oppfattes som en viktig forutsetning for et vellykket demokrati (Østergård 2001:498). Samtidig er det et litt ullent ord som forbindes med ekstreme grupperinger på høyre- og venstresiden. Særlig media og politikere har forsterket dette gjennom å knytte det opp mot fremmedhat og sjåvinisme (Østerud 1994:10). Men hva betyr egentlig nasjonalisme? Det er vanskelig å gi en entydig definisjon av ordet fordi det eksisterer flere og til dels motstridende oppfatninger. For å nærme seg en mer presis avgrensning og forståelse er det derfor nødvendig å redegjøre for hvilke begreper nasjonalisme uttrykker og klargjøre hvilke fenomener det henviser til.

Flertydigheten i begrepets innhold gir nasjonalisme kraft og styrke. Fordi det ikke er noe klart definert innhold er det uegnet for presis kommunikasjon, og en kan derfor i stor grad legge det innholdet en selv vil i begrepet, noe som gjør at det kan brukes som et politisk våpen (Østerud 1994: 12). Felles ved de ulike oppfatningene er ideen om en nasjon. Det gir ikke mening å snakke om nasjonalisme hvis man ikke samtidig snakker om en nasjon. De to begrepene henger tett sammen og hvilket innhold man legger i begrepet nasjonalisme vil i høy grad avhenge av hvilket nasjonsbegrep man benytter seg av, om man ser på nasjonen som en lukket etnisk gruppe basert på felles språk og tradisjoner eller som et mer åpent politisk fellesskap, altså det historiske skillet mellom den tyske og franske tradisjonen (Østerud 1994: 28). Det er hovedsakelig forvirring rundt nasjonsbegrepet som har skapt uklarhet og forvirring rundt fenomenet politisk nasjonalisme (Østerud 1994: 15).

Nasjonalisme kan for det første forstås innenfor en statlig ramme, eller typisk den franske tradisjonen, og den refererer da til et politisk basert fellesskap. Denne formen for nasjonalisme bygger på ideen om at alle som bor på territoriet tilhører nasjonen, og dens funksjon er å opprettholde og reprodusere en kollektiv identitet rundt de nasjonale symbolene og de politiske spillereglene. En slik form for nasjonalisme vil ofte ha et ovenfra-og-ned perspektiv i den forstand at myndighetene prøver å definere det som er ”felles for folk” innenfor nasjonalstaten (Østerud 1999:104).

En annen form for nasjonalisme er mer etnisk og kulturelt basert, eller typisk den tyske tradisjonen. Betegnende for denne typen nasjonalisme er felles språk, kulturelle tradisjoner, historie og etnisk opphav. Denne formen må ikke ha en statlig ramme, men vil være fundamentert i et kulturelt fellesskap. Dette vil typisk være tilfelle i stater hvor flere nasjonale kollektiv lever side om side og hvor det ene kjemper for løsrivelse og krav om en stat for sin nasjon, slik tilfelle var for Norge i 1905. I andre sammenhenger har denne formen for nasjonalisme hatt et undertrykkende og ekspansivt preg som for eksempel i det tidligere Jugoslavia, der blandinger av flere nasjonale grupper har ført til undertrykking av de som har falt utenfor, altså etniske minoriteter (Østerud 1994: 28).

I tillegg til disse to tradisjonene er det også relevant å skille mellom statsbyggende og statsbærende nasjonalisme. Med statsbyggende nasjonalisme menes en nasjonsbygging som søker en politisk ramme for egen nasjon, og som har som mål at det skal få egen stemmerett i en verden inndelt i stater (Eliassen og Meland 1997: 31). Denne typen nasjonalisme fant vi typisk i Norge anno 1905, da betoningen av ”det norske” kontra ”det svenske” var et viktig ledd i løsrivelsesprosessen. Med statsbærende nasjonalisme menes en nasjonsbygging og nasjonal fokusering som har som siktemål å bevare forbindelsen mellom stat og nasjon (ibid). Denne typen nasjonalisme finner man typisk i Norge anno 2005, og i andre eksisterende stater hvor befolkningen hegner om de bestående statsgrenser.

2.4 Nasjonale symbol

Abner Cohen definerer symbol på følgende måte: ”gjenstander, handlinger, relasjoner eller språklige formasjoner som står (tvetydig) for et mangfold av mening, som kaller frem følelser og som driver en til handling” (Cohen 1976: 23). Det at symbolet står for et mangfold av mening innebærer at *konteksten* symbolet settes inn i får betydning for tolkningen. Symbolets mening er avhengig av hvem som leser det, og når det leses (Berkaak & Frønes 2005: 21). Symboler kan ses på som historiske fenomener på minst to måter: De både skapes av historien, har sin egen historie og spiller en rolle i utviklingen av den større historien (Berkaak & Frønes 2005: 21). En kan si at symbolet, eller tegnet, består av tre elementer: *Representanten* (tegnbæreren), *objekt* (ideen om noe i den ytre virkeligheten), og *interpretant* (opplevelsen, tolkningen eller forestillingen som skapes hos mottakeren gjennom forbindelser mellom de to første elementene (Berkaak & Frønes 2005: 28). Symbolet representerer altså noe mer ”utover seg selv”. Korset som symbol blir for eksempel først sterkt når vi kjenner historien om Jesus og hans lidelser, og ikke minst den tolkningen kristendommen legger i dette: han døde på korset for menneskenes synd, og hvordan han senere, i følge troen, overvant døden.

Visse symboler får et spesielt meningsinnhold over tid, de blir det antropologen Sherry Ortner kaller *nøkkelsymboler*. Med dette mener Ortner symboler som ”oppsummerer” en kultur (Berkaak & Frønes 2005: 47). Nøkkelsymbolers funksjon er å vekke forestillinger og mobilisere sterke moralske lojalitetsfølelser og antipatier. De antar ofte form av dikotomier på den måten at de refererer til et ”vi”, og på den måten følgelig havner i opposisjon til ”de andre” (Berkaak & Frønes 2005: 48). Det norske flagget er et godt eksempel på et nøkkelsymbol fordi det oppsummerer en identitet (nasjonal) og en gruppe (den norske). Man kan oppleve det som krenkende hvis noen skjender flagget, fordi det da betraktes som om man skjender gruppen som ”eier” det. I krig og krisesituasjoner vil nøkkelsymbolene typisk påkalles og aktualiseres. I følge Britt Marie Hovland hadde det norske flagg for eksempel en meget sterk effekt under frigjøringen i 1945 (Hovland 2004: 50). Nøkkelsymboler kjennetegnes ved at det ikke

er så lett å forklare eksplisitt for utenforstående hva de betyr. Dette er fordi nøkkelsymboler inneholder avgjørende moralske og emosjonelle konnotasjoner (Berkaak & Frønes 2005: 49).

Når man snakker om symboler kan det være fruktbart å trekke inn begrepene *denotasjon* og *konnotasjon*. Et beslektet uttrykk med denotasjon er leksikalsk mening, altså den betydningen man finner i ordboken. Mennesker har gjennom historien ubevisst blitt ”enige” om denotasjonen, gjennom sosialt samspill og bruk av språket (Berkaak & Frønes 2005: 35). Konnotasjon er de tilleggsbetydningene eller assosiasjonene som oppstår i møtet mellom de språklige uttrykkene og de kulturelle verdiene som settes i spill i en konkret kommunikasjonssituasjon (Østerud 2002: 276). Ordet flagg kan for eksempel tillegges ganske ulike meningsinnhold i ulike situasjoner og av ulike grupper. Selv om grunnbetydningen – denotasjonen – ligger fast, er det situasjonsavhengig hva slags assosiasjoner det vekker. Kobler vi disse begrepene til nasjonale symboler kan vi si at det viktigste trekket ved det nasjonale symbolspråket knytter seg til det konnotative nivået, jamfør eksempelet ovenfor. I følge Olaf Aagedal passer nasjonale symboler inn i en ”assosiasjonslogikk” hvor nettopp uttrykkenes flertydighet blir det typiske (Aagedal 2003: 13).

I følge Aagedal er det fruktbart å dele inn de nasjonale symbolene i ulike kategorier. En kategori kan være de offisielt autoriserte nasjonale symbolene, slik som for eksempel flagg og nasjonalsang. En annen kategori er de åpne, men uoffisielle symbolene. Et eksempel på dette er bunaden. Den blir oppfattet som et nasjonalt symbol, men har ingen offisiell status. En tredje kategori kan vi kalle skjulte nasjonale symboler. Med dette menes at deres mening er mer implisitt, og sier noe om et folks typiske nasjonale væremåte. Nistepakken i Norge er et eksempel på dette (Aagedal 2003: 20). Det er også nyttig å skille mellom døde og levende symboler. Døde symboler eksisterer bare på papiret, mens levende symboler lever gjennom aktiv, folkelig praksis (Aagedal 2003: 21).

De fleste nasjoner har et flagg, en nasjonalsang, folkedrakter, tradisjonell folkekultur som sang og dans og så videre. Orvar Löfgren sier at nasjonene har en felles ”kulturell grammatikk” (Löfgren 1993). Det som gjør at disse symbolene, som er ”like” i mange land, får nasjonal karakter er at innbyggerne i en bestemt nasjon gir

dem innhold og mening som er karakteristisk nettopp for deres nasjon, og som dermed skiller deres nasjon fra andre nasjoner.

Nasjonale symboler er viktige ingredienser i både en statsbyggende og statsbærende nasjonalisme. Utfordringen blir å få innbyggerne i en nasjon til å slutte opp om de felles nasjonale symbolene. De nasjonale symbolenes overordnede funksjon synes da å være å gi et lands innbyggere en forestilling om at de er en del av et nasjonalt fellesskap. Denne forestillingen om et fellesskap er ikke å forstå som et innbilt fellesskap, men peker på at det er umulig for en innbygger å personlig kjenne til alle landets innbyggere (Anderson 1996: 20).

2.5 Nasjonal identitet

Det vi kanskje umiddelbart forstår med begrepet identitet er spørsmålet: hvem er jeg? Selv om assosiasjoner ofte går i retning av psykologi når man hører begrepet, betyr ikke dette at ikke sosiologien også har befattet seg med identitet og hva det innebærer. I følge Ivar Frønes forstås identitet innenfor sosiologien langs to grunnlinjer: Individuell identitet og sosial tilhørighet (Frønes 2004:28). Med individuell identitet tenkes spørsmål rundt hvem man er og vil være, biografi, hvem man er blitt til osv. Med sosial tilhørighet menes røtter/felles historie, at man knytter seg til, eller ønsker å knytte seg til, en gruppering man oppfatter som lik en selv, eller som en gjerne vil bli lik. Kollektiv identitet er et begrep som er beslektet med sosial tilhørighet. Det kan defineres som: ”En individuell opplevelse av tilhørighet som deles av en mengde mennesker i gitte situasjoner, og som ikke kan knyttes til en spesifikk sosial relasjon” (Eliassen og Meland 1997: 30). Ved at vi gjenkjenner deler av oss selv i andre, oppfattes og gjendannes den kollektive identiteten.

Sosiologien har ikke klart å samle seg om en enkel definisjon av hva identitet er, noe som heller kanskje ikke er mulig? Men ulike sosiologiske tradisjoner har betonet ulike ting. Tradisjonell sosiologi forstår identiteter primært som et stabilt forhold, hvor man har en kjerne som selvet og personligheten springer ut i fra. Andre sosiologiske tradisjoner har lagt stor vekt på tilhørighet til sted og grupper som grunnlag for identitet. Andre igjen legger vekt på identitetens skiftende og temporære karakter

hvor den sosiale identiteten ikke er statisk eller endelig gitt, men avhengig av hvilken situasjon man befinner seg i, og hvem man snakker med. Dette betyr at man har en relativt stabil kjerneidentitet eller selv, som så opptrer i mer flyktige sosiale identiteter (Frønes 2004:29). Vi finner mest støtte for våre tanker rundt identitet i den siste definisjonen. Vi skal ikke gå inn i en lang drøftning av identitetsbegrepets historie i sosiologien, men påpeke at det er ulike oppfatninger som har gjort teoretiseringen rundt fenomenet uklar.

Identitet handler i stor grad om samhörighet; at man identifiserer seg med mennesker man anser som like seg selv. Men identitet handler også om forskjeller, at man ønsker å skille seg ut fra de man anser som ulike seg selv. Ethvert tilfelle av gruppeidentitet involverer en eller annen form for kategorisering. Kategorier segmenterer verden for oss; skiller ”oss” fra ”dem”, og ”inngruppe” fra ”utgruppe” (Spencer & Wollman 2002: 58). Koblingen mellom nasjon og identitet kan lede oppmerksomheten mot ulike fagretninger. Begrepet nasjon gir assosiasjoner til et politisk og institusjonelt rammeverk som typisk vil være et studiefelt for statsvitere, mens identitet på den annen side gir assosiasjoner til noe personlig, og således typisk et fokus for psykologien. Begrepet nasjonal identitet oppstår i spenningen mellom disse to begrepene, og teorier om nasjonal identitet må forsøke å forene det allmenne og storsamfunnsmessige med det personlige og følelsesmessige. I dette spennet mellom individ og samfunn vil sosiologien kunne spille en sentral rolle, og vårt fag kan således være et nyttig verktøy når man skal besvare spørsmål vedrørende nasjonale symboler og nasjonal identitet (Eliassen og Meland 1997: 12).

Nasjonal identitet er sammensatt av faktorer som nasjonens historie, språk, natur, statsforvaltning og nasjonale symboler. Grensene mellom disse faktorene er flytende. Norske fjell og fjorder er for eksempel ikke bare natur, men også nasjonale symboler som aktivt brukes i turistbrosjyrer og som også preger den nasjonale folkloren (eventyr, sanger, malerier og dikt). Nasjonal identitet er ikke et naturlig og gitt historisk faktum. I følge Thomas Brandt er nasjonal identitet et vekselspill mellom det idealiserte bildet vi har av oss selv, og det bildet andre har av oss. I konstruksjonen og bevaringen av identiteter i et kollektiv, som en nasjonal identitet, vil symboler spille en viktig rolle (Brandt 1999: 33). I følge Østerud: ”forutsetter den nasjonale

identiteten en tolkning av egenart, et valg av røtter, en holdning til alternative tradisjoner og kulturformer” (Østerud 1994: 26).

Nasjonal identitet oppstår i krysningspunktet mellom en historisk overlevering og et personlig prosjekt. Dermed blir nasjonal identitet på den ene siden et fellesskap av symboler og erfaring, men på den annen side er det også et bevisst valg inn i et slikt fellesskap (Østerud 1994: 27). Dette kan umiddelbart høres merkelig ut, for man velger da ikke om man vil være norsk eller svensk? Dette er vel noe man blir født som? Poenget til Østerud er vel ikke at man velger hvor man blir født, men at man til en viss grad har et valg vedrørende hvilke faktorer ved den nasjonale identiteten man gir sin tilslutning til, og således kroppsliggjør som en del av sin personlige identitet. Dermed kan man si at nasjonal identitet på mange måter handler om den enkeltes forhold til nasjonen. I følge Olaf Aagedal peker nasjonal identitet samtidig også mot de felles forestillingene nasjonens innbyggere har av hva det vil si å tilhøre nasjonen. Nasjonal identitet blir på den måten både et kollektivt og et individuelt begrep (Aagedal 2003: 16).

Når det gjelder de felles forestillingene nasjonens innbyggere har av hva det vil si å tilhøre nasjonen kan det være fruktbart å skjele litt til interaksjonsretningen innenfor sosiologien. I hvert fall når det gjelder hvordan den nasjonale identiteten blir opprettholdt. For som alt annet som er intersubjektivt, er heller ikke den nasjonale identiteten noe statisk og endelig, men derimot noe som det til enhver tid forhandles om. Selv om mange sider ved den nasjonale identiteten kan sies å være konstruert, må den allikevel reproduseres av aktivt handlende mennesker (Spencer & Wollman 2002: 60). Ikke dermed sagt at mennesker til enhver tid går rundt og aktivt tenker over hva den nasjonale identiteten består av, det er vel snarere slik at identitet, og dermed nasjonal identitet, ikke er noe vi tenker på, men med. Man kan derfor hevde at deler av den nasjonale identiteten tilhører den delen av kulturen som Bourdieu omtaler som *doxa*, dvs den underforståtte delen som ikke blir snakket om, tematisert eller drøftet (Bourdieu og Wacquant 1993: 63). Blir den nasjonale identiteten aktualisert eller utfordret, kan den bli gjenstand for debatt, og således bli en del av det Bourdieu kaller *opinion*.

Hvor mye den nasjonale identiteten former eller formes av nasjonens innbyggere knytter an til det klassiske struktur-aktør spørsmålet innenfor sosiologien. Er det slik at vi formes helt og holdent av strukturer eller former vi selv våre egne liv? Anthony Giddens forsøker i sin strukturasjonsteori å koble aktør og struktur på en slik måte at noe som i sosiologien tidligere ble behandlet som dikotomier nå snarere skulle fremstå som en dualitet: aktører er kompetente, kyndige, kreative og frie deltagere i samfunnslivet, men dette kan de være bare ved å trekke på en bakenforliggende struktur som muliggjør deres kyndighet og kompetanse (aktør er avhengig av struktur); på samme tid eksisterer slike strukturer bare i kraft av at aktører gjør bruk av dem og derigjennom reproducerer dem i sin praksis (struktur er avhengig av aktør) (Giddens 1984: 19). Som eksempel på dette bruker Giddens språket: Språket ville ikke eksistert hvis ingen tok i bruk det. Samtidig ville det vært vanskelig å komme til en verden hvor man skulle leve sammen med andre uten å ha et felles språk man kunne gjøre seg forstått på (Giddens 1984: 19). På samme måte kan vi altså si at den nasjonale identiteten ikke er noe statisk og uforanderlig som blir trødd nedover hodet på nasjonens innbyggere når de blir født, men den er heller ikke et helt blankt ark som det er opp til hvert enkelt medlem av nasjonen å fargelegge som den selv vil. I stedet oppstår den nasjonale identiteten, som Østerud sier, i krysningspunktet mellom en historisk overlevering og et personlig prosjekt (Østerud 1994: 27).

2.6 Fortellinger

I følge Berkaak og Frønes er det moderne samfunnet i dag, fortellingens samfunn (Berkaak og Frønes 2005: 127). Innenfor politikk, medier og i allmennkulturen generelt står fortellingene sterkt. Berkaak og Frønes skriver: "Moderne massemedier skaper og formidler fortellinger. I den globale politikken er religiøse metaforer og fortellinger mer levende enn på svært lenge"(Berkaak og Frønes 2005: 123). Hva legges så i begrepet fortellinger? I følge Frønes referer fortellinger til: "(...) aktørenes forestillinger om forløpenes innhold og struktur"(Frønes 2001: 91). Med forløp menes: "(...) en rekke hendelser som danner en helhet og som er strukturert i tid med en begynnelse og en avslutning" (Berkaak og Frønes 2005: 123). I tillegg har en fortelling et plott, altså hvordan en historie eller hendelse henger sammen (Frønes 2001: 94).

Fortellingene gjør seg gjeldende på alle nivå; de kan være alt fra handlingsnære fortellinger på mikronivå som for eksempel hvordan man hilser på hverandre, til fortellinger om sentrale mytologier i samfunnet. Dette gjør at fortellingene er et viktig forbindelsesledd mellom aktør og kulturelle mønstre (Frønes 2001: 91). Gjennom å plassere en hendelse i en forestilling om et forløp blir verden håndterlig for oss (Frønes 2001: 89), det gir mening og retning i livet. I følge Frønes skaper fortellingene:

(...) motivasjon, de danner grunnlag for strategier, og de legitimerer handlinger. De danner også sosiale og kulturelle kart, som når dominerende fortellinger tegner bilder av livsløp, yrke, familieliv og livsstiler. Ved å strekke seg fra fortid til framtid representerer fortellingene ikke bare et kart over de kulturelle rom slik de er i samtiden, men også over det som var og det som skal komme (Frønes 2001: 127).

Videre kan også fortellinger gi identitet til en gruppe eller nasjon (Frønes 2001: 126). Fortellingsbegrepet er således knyttet til nasjonal identitet. En nasjons identitet vil dermed bestå av en rekke fortellinger om nasjonen og nasjonens egenskaper. At fortellinger kan gi identitet til en gruppe eller nasjon, knytter også begrepet til Warring sitt begrep om minnefellesskap (Warring 2004:10). Fortellinger og minnefellesskap har det til felles at de begge bereder grunnen for at mennesker skal kunne ha en felles oppfatning av hvordan noe (i denne sammenheng nasjonens historie) henger sammen. Ved å ha en slik felles oppfatning kan man samtidig snakke om en felles kollektiv identitet blant mennesker som ikke kjenner hverandre direkte. Dermed ser vi at begrepene også er i slekt med, og en forutsetning for at man kan ha det, Benedict Anderson kaller for det ”forestilte fellesskap (Anderson 1994: 90). For at man skal kunne ha noe felles med en man overhodet ikke kjenner, men som befinner seg innenfor samme nasjon vil typisk en felles fortelling eller minnefellesskap være et velegnet virkemiddel.

Man skiller mellom ulike typer fortellinger. I forhold til vårt tema og problemstilling er dominerende fortellinger og nøkkelfortellinger sentrale begrep. En *dominerende fortelling* er en fortelling som dominerer på sentrale samfunnsmessige områder (Frønes 2001: 110). Disse fortellingene knytter seg til faktiske forhold i motsetning til nøkkelfortellingene som ofte har en mytisk form. Eksempler på en dominerende

fortelling er fortellingene om moderne livsløp og ekteskap. Slike dominerende fortellinger vil variere mellom generasjoner, klasse og sosial gruppering. Det vil ofte være slik at de dominerende fortellingene vil lene seg mot ”dypere” nøkkelfortellinger i samfunnet (Frønes 2001: 110). *Nøkkelfortellinger* kan i følge Frønes forstås som: ”(...) beskrivelser av forløp som sier noe essensielt om den kultur de er en del av, og de påvirker aktørenes fortolkninger og handlinger”(Frønes 2001: 108). Disse nøkkelfortellingene tar ofte en mer mytisk form enn de dominerende fortellingene, og kan således påvirke aktørers ulike handlingsforløp på en ubevisst måte (ibid). Eventyrene representerer ofte slike nøkkelfortellinger, og kan i dag fremstå i moderne varianter. En annen nøkkelfortelling er restaurasjonsmyten.

2.7 Den norske restaurasjonsmyten

John Hutchinson hevder i boken *Modern Nationalism* (1994) at det med nasjonenes og modernitetens fremvekst fra slutten av 1700 – tallet oppsto identitetskriser og indre konflikter. Som et svar på disse anomaliene oppsto kulturnasjonalismen. Den søkte en moralsk og nasjonal gjenfødelse på basis av den nasjonale, historiske egenart. I jakten på denne egenarten spilte historikere og kunstnere en viktig rolle, for det var disse som skulle gjenfremstille historien og de spesielle nasjonale verdiene som lå i den, og sammen skapte de det Hutchinson kaller for *restaurasjonsmyten*. Denne myten omfatter ”(...) a migration story, a founding myth, a golden age of splendour, a period of inner decay and a promise of regeneration” (Hutchinson 1994: 14). I følge Olaf Aagedal er dette en fortelling om nasjonen, hvor nasjonens historie plasseres i en utviklingslinje fra en stolt fortid, gjennom en depresjonsperiode, før den igjen reiser seg. Den synes derfor treffende til å få frem typiske trekk ved norsk nasjonal identitet (Aagedal 2003: 45). Dag Thorkildsen bruker i sin studie *Nasjonalitet, identitet og moral* (1995) den norske skolens lesebøker fra 1814 og fremover som empiri. Han finner at lesebøkene har hatt en viktig funksjon som sentral spreder av en slik nasjonal myte til de brede lag av befolkningen. Restaurasjonsmytens funksjon ble å skape kontinuitet mellom fortid, nåtid og fremtid (Thorkildsen 1995: 7).

Thorkildsen knytter Hutchinsons begrep om restaurasjonsmyten til norske forhold på følgende måte³:

- 1) a migration story: innvandringen til Norge fra nordøst, og Norge og Nord-Sverige som utgangspunkt for den norrøne stamme;
 - 2) a founding myth: vikingtiden og rikssamlingen;
 - 3) a golden age of splendour: norsk middelalder med nasjonal selvstendighet, kritning, rett og fred;
 - 4) a period of inner decay: kalmarunionen og foreningstiden med Danmark;
 - 5) a promise of regeneration: begynner med 1814 og grunnloven.
- (Thorkildsen 1995: 73).

Ut fra denne inndelingen våknet Norge i 1814 og perioden etter opp til ”a promise of regeneration”, en periode preget av økende bevissthet rundt nasjonen og det nasjonale (Thorkildsen 1995: 73).

I boken *Historie, minne og myte* (1999) ønsker Anne Eriksen å finne ut hva som er historie, samt hvilken betydning vår forståelse av fortiden har for opplevelsen av kulturarv, røtter og identitet. I følge Eriksen ble det for en ung nasjon som Norge i perioden etter 1814 (fase fem) viktig å peke på at man hadde dype røtter i historien (fase en, to og tre), og at man gjennom historiens ulike faser og prøvelser hadde beholdt sitt kulturelle særpreg. Dette på tross av at man hadde tilbragt en 400 års – natt med Danmark (fase fire) (Eriksen 1999:71).⁴

Det er nærliggende å hevde at restaurasjonsmyten fungerer som identitetsskapende ved at fortiden gjøres spesiell og felles – det er nordmenn (*våre landsmenn*) som har opplevd, gått gjennom, og *kommet* seg gjennom de ulike fasene. I følge Eriksen er det levd liv og erfart tid som forklarer hvordan historien kan gi identitet. Dette er noe som forutsetter et subjekt som kan ha levd dette livet, og erfart tiden. Dette subjektet trenger imidlertid ikke være et menneske, det kan også være en nasjon. Nasjonen får egenart og identitet, og fremstår som virkelig ved at den oppfattes som et erindrende subjekt med visse erfaringer og bestemte opplevelser. Ved at vi minnes nasjonen, så finnes den (Eriksen 1999: 91). Dette er i overensstemmelse med det Anthony Smith sier om nasjoner. Han hevder at det er et betydelig subjektivt element knyttet til dem.

³ Thorkildsen bruker Hutchinsons begreper uten å oversette fra engelsk.

⁴ Det er vi som knytter det Anne Eriksen sier til fasene i Restaurasjonsmyten, hun behandler ikke denne.

Identitetsgivende myter og symboler blir hentet frem; nåtid og fremtid får mening og dybde gjennom rekonstruksjon av elementer fra fortiden (Østerud 1994: 86).

Olaf Aagedal hevder i boken *Nasjonal Symbolmakt* (2003) at senere utvikling av restaurasjonsmyten kan sees på som en kamp omkring inkludering av nye grupper i nasjonen, samt som en kamp mot krefter som kan true fellesskapet og medvirke til ”forfall” (fase fire). Annen Verdenskrig kan sees på som en revitalisering og bekreftelse av den norske restaurasjonsmyten. Det er fortellingen om hvordan nasjonen igjen går inn i en forfallsperiode underlagt en fremmed statsmakt, som igjen avløses av frihet og ny optimisme (Aagedal 2003:46). Nasjonale symboler og ritualer spiller på, og dramatiserer denne myten, samtidig som de også kan være med på å revitalisere og reformulere den (Aagedal 2003: 14). Dette henger sammen med at myter og fortellinger ikke er endelig gitt. De må få næring fra aktiv bruk av nasjonale symboler og ritualer for å fortsatt fremstå som relevante (revitalisering), samtidig som de samme symbolene og ritualene i møte med endrede kontekster kan endre betydning, og således bidra til å gi mytene og fortellingene nytt innhold (reformulere).

2.8 Forholdet mellom historie og minne

Forskning rundt nasjonale jubileumsfeiringer har etter hvert blitt omfattende. Sentralt i denne sammenheng er den franske historikeren Pierre Nora. Han har redigert bokverket *les lieux des memoires* (1992), hvor franske historikere har bidratt med tekster hvor de undersøker de stedene hvor fransk nasjonal og kollektiv erindring har kommet til uttrykk. Dette arbeidet var, i følge Anne Eriksen, den første større undersøkelsen av et helt samfunns kollektive erindring (Eriksen 1999: 87). Mest berømt har nok Nora blitt for innledningen og avslutningen til verket, hvor han drøfter forholdet mellom historie og minne, og hvordan minnefestene har gjennomgått en metamorfose som har fått konsekvenser i forhold til hvordan vi forstår og bruker fortiden. Han mener det er en grunnleggende forskjell mellom minne og historie i det moderne samfunn:

Minnet er livet, båret av levende samfunn som er grunnlagt i dets navn. Det forblir i kontinuerlig utvikling, åpent for erindringens og glemselens dynamikk, uten bevissthet om sin egen stadige deformasjon, sårbart for manipulering og utnyttelse, tilbøyelig til å sove, for så i perioder bli vekket til live igjen. Historien, på den annen side, er rekonstruksjonen, alltid problematisk og ukomplett, av det som ikke lenger er. Minnet er alltid et aktuelt fenomen, et bånd som binder oss til det evige nåtidige; historie er en representasjon av fortiden (Nora 1989: 8).

Eriksen hevder Nora gjør et for skarpt skille mellom historie og minne; at han knytter det opp mot et skille mellom før og nå. Minner er for ham noe som primært fantes før da folk levde i ”erindringsmiljøer”, mens historien er noe som hører nåtiden og den moderne verden til (Eriksen 1999: 88). Eriksen bestrider ikke at historievitenskapen tilhører den moderne verden, men hun mener Nora går i den samme romantiske felle som andre modernitetsteoretikere, som for eksempel Tönnies og hans begrepspar *Gemeinschaft* og *Gesellschaft*. Eriksen mener at det førmoderne her presenteres som en:

(...) gullalder av uskyld, naturlighet, organisk samhörighet, tette sosiale relasjoner, stabile religiøse forhold, uproblematiskerte tradisjoner – kort sagt alt det som man nettopp mener at det moderne ikke har (enten man nå liker det eller ikke) (Eriksen 1999: 88).

Det mest problematiske med Noras skille, slik Eriksen ser det, er allikevel at historien nærmest skulle ha fått minnet til å forsvinne fra kulturen. Dette forutsetter nemlig at de er fenomener av samme art, og at det ene dermed kan erstatte det andre. Minnet, eller erindringen, vil ha ulik form i ulike samfunn og innenfor ulike kontekster. Selv individuelle minner har en sosial bakgrunn og sosial kontekst (Eriksen 1999:87). Minner er for en stor del erindringer *om* en kontekst, og de fremkalles ofte *i* fellesskap, eller *på grunn av* et fellesskap. De både skapes og kommuniseres innenfor sosiale rammer. Fordi minnene på denne måten er så nært knyttet til det sosiale – til det som er felles – vil de også i seg selv til en viss grad fremstå som noe man deler med andre, som noe kollektivt (Eriksen 1999:87). Det er fullt mulig å tenke seg et samfunn uten historieskriving, men det er, i følge Eriksen, ikke mulig å ha et samfunn uten erindring fordi denne: ”(...)ligger nedlagt i de menneskene som utgjør samfunnet” (Eriksen 1999: 89). Derfor kan ikke historieskrivingen foregå i et elfenbenstårn uten kontakt med samfunnet, den må hele tiden være i dialog med det, og derfor også spille på lag med erindringen. Det at historie kan gi røtter og identitet

skjer ikke bare på grunn av at det er en vitenskapelig disiplin, men fordi den stadig låner trekk fra erindringen (Eriksen 1999: 90). Samtidig gir historiefagets vitenskapelighet det en tyngde og autoritet som samfunnets kollektive erindring trenger (Eriksen 1999: 91). Historiefaget kan altså bidra til å legitimere, eller eventuelt diskreditere, ulike kollektive erindringer som har festet seg i befolkningen.

I følge Eriksen har en sentral oppgave for den historiserte formen for kollektiv erindring vært å bidra til konstruksjonen av nasjonale kulturer og nasjonal bevissthet (Eriksen 1999: 156). Historieskrivingen har på dette området hatt en viktig plass, men samtidig har også historiens transformasjon til minner vært avgjørende for at nasjonen som et ”forestilt fellesskap” kunne eksistere. For at nasjonen skal forvandles fra en teoretisk konstruksjon til realisert praksis hos dens innbyggere (eller tilhørere), er en slik transformasjon nødvendig (Eriksen 1999: 156). Norgeshistorien fremstår ikke bare som tørr, vitenskapelig kunnskap om fortidens mennesker i det landområdet som i dag kalles Norge, men fremstår snarere som en fortelling om ”oss”, om ”våre forfedre” og ”vårt land”. I følge Eriksen er ikke dette bare resultatet av en vellykket kunnskapsformidling og et godt fungerende utdanningssystem, men det er også et uttrykk for at historien er blitt til minner – nasjonen Norges minner og våre minner:

Disse minnene har skapt nasjonen som – erindrende subjekt – og oss som virkelige nordmenn, lykkelige deltakere i den kollektive erindringen som heter norgeshistorien. Dermed er ”Norge” og ”norgeshistorien” også blitt prosjekter som de fleste i landet gjerne vil se seg selv (og sine minner) som deltaker i (Eriksen 1999: 156).

Historien både som mentalitet og innhold har altså hatt betydning for nasjonsbyggingen. Det er gjennom en slik tenkemåte at historien har kunnet fungere både forklarende og identitetsgivende (Eriksen 1999: 156).

2.9 Jubileumskultur

Overskriftene og rekkefølgen i presentasjonen av teoretikerne i denne delen baserer seg på Ingemar Lindarängs teoretiske gjennomgang i sin bok *Ett jubileum i tiden: Birgittajubileet 2003 som historiebruk* (2005).

I følge den franske historikeren Pierre Nora lever vi i dag i noe som kan betegnes som ”minnefestenes æra”. Dette indikerer følgelig at det er relevant å stille spørsmålet: Er jubileer en moderne ”oppfinnelse”? I boken *The Invention of Tradition* hevder Eric J. Hobsbawm at jubileer, og monumentkulturen på mange måter ble ”oppfunnet” i perioden 1870 til 1914 som et uttrykk for statenes behov for å legitimere seg overfor medborgerne ved overgangen til nye styreformer. Nye lojalitetsbånd måtte knyttes i overgangen fra å gjøre befolkningen fra undersåtter til medborgere, og i den forbindelse var irrasjonelle elementer som jubileer og monumenter viktige ingredienser (Hobsbawm 1992: 9). Ved hjelp av monumenter, jubileer og primærutdanning skulle samfunnets klasser, og spesielt arbeiderklassen, identifisere seg selv gjennom politiske bevegelser og partier som godt kunne være uenige, men som allikevel handlet innenfor nasjonens kontekst (Hobsbawm 1994: 77). Som eksempel på dette bruker han innføringen av Den Tredje Republik i Frankrike. Den svenske idéhistorikeren Magnus Rodell hevder monumentsreisninger og minnefeiringer var viktig for å forme den svenske nasjonale identiteten på slutten av 1800-tallet. Rodell betoner at slike minnemarkeringer ikke bare innebærer et historisk tilbakeblikk, men at det også kan brukes i den aktuelle politiske debatten. Han peker blant annet på at Karl den 12. ble trukket frem som et etisk forbilde for svenskene, og at egenskaper som offervillighet, gudfryktighet og nøysomhet ble trukket frem som særlig svenske (Rodell 2001: 19).

Den tyske historikeren Klaus Bergmann er også opptatt av jubileenes betydning for nasjonsbyggingen på 1800-tallet, og at de var viktig som en del av den nasjonale oppfostringen, særlig innenfor skolevesenet (Lindaräng 2005: 19). I likhet med Hobsbawm ser altså Bergmann på primærutdanning som særdeles viktig for bygging av nasjoner. Til forskjell fra Hobsbawm betoner imidlertid Bergmann det faktum at jubileer kan spores langt tilbake i tiden og derfor uttrykker et dyptliggende menneskelige behov, blant annet behovet for kunnskap om historien (Lindaräng 2005: 19). Dette er den amerikanske historikeren William M. Johnston enig i. I hans bok *Celebrations – The Cult of Anniversaries in Europe and the United States Today* (1991) hevder han at minnefeiringer henger sammen med et dypereliggende sosialt og psykologisk behov hos mennesket; behovet for regelmessighet og rytme i livet. I følge han er mennesket et såkalt *homo rytmicus*. Kirkeåret med dets høytider og

helgenkalenderen ga mennesket en livsrytme. Jubileene fyller det samme behov, men med lenger tidsavstand. De skaper ordening i livets og historiens kaos. Det å vite at man med jevne mellomrom vil feire sentrale hendelser i nasjonens historie fungerer, i følge Johnston, på samme måte som at søndagen har en spesiell plass i uka. Jubileumsår blir noe man ser frem i mot og som man ser tilbake på, og jubileer bekrefter overfor innbyggerne at nasjonen har en betydning i tidens flyt (Johnston 1991: 31-32).

2.9.1 Jubileer tolket ut fra epoketeorier

I innledningen til boken *Commemorations* (1994) trekker den amerikanske historikeren John Gillis på Pierre Nora, og splitter historien grovt sett opp i tre overlappende epoker, der jubileer har spilt ulike roller:

- den førnasjonale - før den franske og amerikanske revolusjonen
 - den nasjonale - fra 1789 til 1960
 - den postnasjonale - fra 1960
- (Gillis 1994: 5).

Gillis' utgangspunkt er at det er folks relasjon til nasjonen som forandrer jubileumskulturen (Gillis 1994: 6). I den første epoken bruker Gillis England som eksempel. Der var en institusjonalisert form for minne, som jubileer er, noe som var forbeholdt eliten. Utenfor eliten var arkiver, familieportretter og biografier ekstremt sjeldne, og den byråkratiserte formen for minne (i form av riksarkiv, biblioteker osv.) som vi har i dag eksisterte ikke. Vanlige folk så på fortiden som noe som var forbi, og de hadde ingen interesse av å bevare den i mer ordnede former (Gillis 1994: 6). Dessuten var den institusjonaliserte, eller byråkratiserte, formen for minne altfor kostbar å kaste bort på vanlige folk (Gillis 1994:7). På samme måte som det var skille mellom folket og eliten var det også, i England på 1600-tallet, et kraftig skille mellom den voksende gruppen av protestanter og katolikker. Og siden jubileene, eller minnefestene, i denne epoken stort sett var religiøse, tenderte minnene før den franske og amerikanske revolusjonene mot å splitte snarere enn å samle. For protestantene hadde ingen interesse av å ha minnefester med katolikkene og vice versa, mens man i tillegg hadde det etablerte skillet mellom eliten og folket (Gillis 1994:7). I den andre epoken, den nasjonale, var i stor grad jubileene og de institusjonaliserte minnene i stor

grad laget *for*, men ikke *av* folket, men det ble i denne epoken allikevel skapt en folkelig minnekultur for å frembringe en samling rundt det nasjonale (Gillis 1994: 9). Gillis ser altså mye av det samme i denne epoken som det Hobsbawm gjorde med sin *Invention of Tradition*. Den postnasjonale epoken, som Gillis regner fra 1960-tallet og frem til i dag, vil bli behandlet i egen del nedenfor.

Folkloristen Anne Eriksen har en litt annen tilnærming enn Gillis. Mens det er relasjonen til nasjonen som utgjør det epokeskillende for Gillis, er det for Eriksen forholdet til moderniteten som utgjør skillet. Hun gjør en periodeinndeling som utgår fra hvordan samfunnet forholder seg til moderniteten: førmoderne, moderne og senmoderne samfunn. I det førmoderne er fortid og samtid det samme, det gjøres ingen distinksjon mellom dem; fortiden lever i samtiden. Man har en sirkulær tidsforståelse, ikke en lineær – tiden knyttes til stadig tilbakevendende handlinger og hendelser, til arbeidsoppgaver og til årets og livets gang. Fremskrittstanken, som kjennetegner det moderne samfunn, har ikke slått rot (Eriksen 1999: 18). I det moderne samfunnet har historien blitt fremmed, og fremskrittet står i sentrum. Historien er ikke lenger idealet. Man tar avstand fra den, samtidig som man fylles av en romantisk og nostalgisk lengsel etter stabilitet og trygghet, som Johnston var inne på. Gjennom ritualer kan man få kraft og kontakt fra den mytiske tiden. Man samler kulturminner, antikviteter og feirer jubileer. Samtidig skjer etableringen av et vitenskapelig historiefag hvor man får et ekspertsystem med forvaltere av den ”riktige” historien (ibid). Dessuten så er gamle dager, i moderniteten, tapt en gang for alle fordi den lineære tidsforståelsen har seiret: ”Det betyr at tiden ikke går, men går fremover, og aldri kommer tilbake til noe utgangspunkt” (Eriksen 1999: 19).

2.9.2 Jubileumsfeiring i en senmoderne og postnasjonal tid

Gillis og Eriksen sine beskrivelser av jubileenes funksjon under ulike historiske epoker leder frem til teorier om hva jubileer synliggjør av kulturelle, politiske og sosiale forandringer under 1900-tallet slutt og frem til i dag (Lindaräng 2005: 24). I følge Gillis kjennetegnes perioden av et postnasjonalt skille, som ble innledet på 1960-tallet. Fra da av har følelsen for nasjonen blitt svakere. Noe av forklaringen på dette var at de to verdenskrigene hadde vist konsekvensene av en kollektiv selvforherligelse, og på 1960-tallet kom et opprør mot dette (Gillis 1994: 19). Gillis

hevder at dette har medført en dyptgående kulturell forandring på lik linje med den som markerte overgangen mellom det før-moderne og det moderne (Gillis 1994: 18). Men mens opprøret mellom den første og andre epoken hadde dreid seg om kirken og religionen, vendte opprøret seg nå mot skolen, universitetene og andre institusjoner som representerte nasjonalstaten. Opprøret dreide seg også mot nasjonalstatens ledere fordi disse, i følge Gillis, hadde blitt for upersonlige, totaliserende og fremmedgjørende (Gillis 1994: 19). Den felles fortiden som nasjonalstaten tidligere hadde kunnet levere, ble nå erstattet av en rekke ulike fortider som kunne være kapable til å ivareta heterogeniteten til nye grupper som hadde gjort seg gjeldende på den nasjonale og internasjonale arena: etniske og seksuelle minoriteter, kvinner, ungdom, samt en rekke nye nasjoner og etniske grupperinger som ville ha sin egen nasjonalstat (Gillis 1994: 19). Gillis peker på at denne sekulære reformasjonen på mange måter har vært meget suksessfull i forhold til det å desakralisere nasjonalstaten og dermed demokratisere bruken av kollektive minner. Men for de som anser den nasjonale arven som noe hellig, vil demokratiseringen av minner fremstå som et kulturelt selvmord (Gillis 1994: 19).

Anne Eriksen betegner slutten av 1990-tallet som et senmoderne skille. Hun gir ingen definisjon av begrepet ”senmodernitet”, men beskriver innholdet ut fra en undersøkelse av Tusenårsjubileet i Trondheim i 1997 (Lindaräng 2005: 25). I det jubileet kom det tydelig frem at historien har fått en annen funksjon enn under moderniteten. Den har nå blitt en lekeplass, noe som skal oppleves, samt noe som skal gi en subjektiv erfaring. Historiske eksperter har ikke lenger så mye å si for hvordan jubileer skal gjennomføres, og det blir mange parallelle versjoner av historien som tas i bruk (Eriksen 1999: 42).

Pierre Nora ser som Eriksen og Gillis på det sene 1900-tallet som en ny historisk epoke, synliggjort blant annet gjennom et nytt forhold til minnefeiringer. Noras studieobjekt er Frankrike, og i følge ham skjedde det en avgjørende forandring i det franske samfunnet på midten av 1970-tallet. Som Gillis , mener også Nora at det var forholdet til nasjonen som ble forandret. Nasjonalstatsideen ble svakere, og statens rolle ble mer diskret. Isteden økte betydningen til de lokale og regionale perspektivene (Nora 1992: 614). Det fantes ikke lenger ett Frankrike, men flere. Den historiske bevisstheten til nasjonen ble erstattet av en form for sosial bevissthet, slik at

historie som handling ble erstattet av historie som fullført fortelling. Fortiden var ikke lenger noen garanti for fremtiden (Nora 1992: 634). Dette indikerte samtidig, i følge Nora, at monumentsreisningens tid var forbi, i likhet med de landsomfattende jubileumsritualene. Initiativene ble nå tatt lokalt og regionalt. Dermed utviklet det seg en veritabel jubileumsindustri hvor man støvsugde alle tenkelige anledninger til en minne- eller jubileumsfeiring (Nora 1992: 617).

Minnefestene har utviklet seg fra å være statlige styrte historiske jubileer med et sterkt ovenfra-og-ned perspektiv, til å bli moderne massearrangementer hvor ulike private aktører: politiske partier, organisasjoner og medier har fått innflytelse, og jubileene har blitt mer kommersialisert. Staten har gått fra å ha en enerådende rolle med full kontroll til å bli en tilrettelegger (Nora 1992: 615). Dette har ført til en politisering av minnefestene og faktisk transformert hele systemet til noe som kan ligne en politisk demonstrasjon gjennom at systemet har blitt demokratisert og sekularisert (Nora 1992: 616). Dette har fått to motstridende konsekvenser: På den ene siden har kontrollen over tolkningen og meningen av minnefestene blitt overført til private grupper, organisasjoner, fagforeninger og media med et medfølgende potensial for interne konflikter over gjennomføringen av seremoniene; i det hver detalj påvirker den overordnede symbolske betydningen (Nora 1992: 616). På den andre siden har minnefestene utviklet seg fra å nærmest å ha et militant uttrykk for en gruppes enhet, til isteden å være uttrykk for mange gruppers pluralistiske enhet med konfliktuerende agenda (Nora 1992: 616). Denne metamorfosen har fått vidtrekkende konsekvenser for vår forståelse og bruk av fortiden og av historien. Det har foregått et skifte: "(...) from the historical to the remembered and the remembered to the commemorative" (Nora 1992: 626). Minnefestenes dynamikk har blitt snudd på hodet ved at minnemodellen har tatt over for historiemodellen. Historien har mistet sin autoritet som en førende ledetråd. Isteden er spørsmålet blitt hva og hvordan vi forstår og bruker fortiden, altså hva vi bringer til den, og ikke omvendt. Nåtiden skaper instrumenter for minnefester hvor noen datoer og figurer hentes frem mens andre ikke blir det. Historien foreslår, men nåtiden bestemmer. Dette har hatt en merkelig effekt på store nasjonale minnefester i Frankrike, som Nora tar utgangspunkt i. De mest poengtløse minnefestene ut fra et politisk og historisk utgangspunkt har vært de mest vellykkede fra et minneperspektiv (Nora 1992: 618).

Johnston ser også store forandringer i samfunnet på slutten av 1900-tallet som en årsak til den økte interessen for jubileer. Denne fremveksten har i følge ham sammenheng med fremveksten av en postmoderne mentalitet (Johnston 1991: ix). Johnston definerer ikke begrepet, men betegner det som en mentalitet som kjennetegnes av en mistro mot autoriteter, uendelige valgmuligheter og liten interesse for fremtiden. Dette har økt behovet for regelmessighet og rytme i livet som en måte å overvinne kaoset i tilværelsen, og her kommer jubileer inn som en kjærkommen medisin (Johnston 1991: x). På grunn av redselen for å oppslukes av en EU-kultur hevder Johnston at det i Europa fortsatt finnes et behov for å hevde nasjonale identiteter gjennom nasjonale jubileer (Johnston 1991: 44). Johnston er, i likhet med Nora og Eriksen enig i at det som kjennetegner den postmoderne tidens jubileumsfeiring er *jubileumsindustrien* som virker på alle plan, lokalt, regionalt og nasjonalt. Johnston bruker feiringen av den franske revolusjonen i 1989 i Frankrike som eksempel. Ved dette jubileet tok den kommersielle jubileumsindustrien grepet over alle de ideelle og politiske kreftene, som gjennom jubileet ville få en tilstand av ideologisk diskusjon om betydningen av den franske revolusjon. I stedet fikk man, i følge Johnston, en ”disneyfisering” av jubileet hvor folk ble bombardert med minneprodukter av ulike slag. Det ble dannet et slags fritt marked hvor alle fikk sin del av jubileumskaken (Johnston 1991: 67). I følge Johnston er jubileene i den postmoderne tiden lokkende for de kommersielle og kulturelle institusjonene fordi de er praktiske fra et planleggingssynspunkt. Jubileene kan forutsees, organiseres og markedsføres i god tid, og dermed vil det også være betydelige midler som både kan hentes og genereres (Johnston 1991: 4). Et annet typisk trekk ved postmoderne markeringer er mangfoldet. Det gis ut bøker av både akademisk og populærvitenskapelig art, det blir holdt konferanser, utstillinger på museer, arrangeres tv-debatter og lages tv-serier og dokumentarer som sammenfaller med jubileene (Johnston 1991: 5).

2.9.3 Jubileumsfeiring som uttrykk for nasjonale og lokale identiteter

William Johnston har i sin bok *Celebrations – The Cult of Anniversaries in Europe and the United States Today* (1991) et komparativt perspektiv hvor jubileumsfeiring ses på som uttrykk for ulike nasjonale identiteter. I følge Johnston er Europa besatt av

å feire sine genier innenfor kunst, kultur og politikk, og fordi disse geniene ofte ses på som nasjonale symboler får jubileene statlig støtte. Støtten kommer også fordi kultur anses som et statlig interessefelt. I USA derimot feirer man historiske hendelser mer enn individer, og det er mer årlige minnedager som står i fokus, som for eksempel 4. juli. Staten er som regel heller ikke økonomisk og administrativt innblandet i jubileene, de bygger hovedsakelig på privat engasjement og sponsorer (Johnston 1991: 45). Johnston skiller også mellom land innad i Europa. I Frankrike er det den franske revolusjonen et viktig utgangspunkt for jubileumsfeiringer, i Tyskland er det stort sett kulturelle personligheter som feires, i Storbritannia er kongelige jubileer viktige. Italia, som er en ung nasjon med sterke regionale identiteter, har vanskelig for å samle seg til store, nasjonale markeringer, der er det lokale tradisjoner som gjelder (Johnston 1991: 52-57).

I sin bok *Nation and commemoration – Creating national identities in the United States and Australia* (1997) har den amerikanske kultursosiologen Lyn Spillman gjort en komparativ undersøkelse av hvordan nasjonale identiteter ble dannet i USA og Australia ut fra de nasjonale jubileene som ble feiret i 1876/1888 og 1976/1988. Grunnlaget for markeringene var henholdsvis den amerikanske revolusjonen og den første britiske bosettingen i Australia. I følge Spillman har menneskene i Australia og USA formet sine ideer om deres nasjonalitet på basis av en delt kulturell ramme om hva det betød å være en nasjonalstat – kollektivt, å ha ting til felles og å skille seg vekk fra andre. Spillman knytter nasjonal identitet til Benedict Andersons ”forestilte fellesskap”, og hun mener at nasjonal identitet er den symbolske utdypningen av et slikt forestilt fellesskap (Spillman 1997: 2-3). I følge Spillman ble den nasjonale identiteten styrket mellom de ulike jubileene (Spillman 1997: 138). I likhet med hva de andre teoretikerne vi har presentert her har funnet ut om det Gillis kaller den postnasjonale epoken, finner også Spillman at jubileene i 1976/1988, både i USA og Australia, var preget av en festivalkultur og et postmoderne mangfold (Spillman 1997).

Den danske historikeren Anette Warring har i sin bok *Historie, magt og identitet* (1994) beskrevet og analysert danske grunnlovsfeiringer i 150 år, med spesiell vekt på 100-års jubileet for grunnloven i 1949 og 150-års jubileet i 1999. Warrings utgangspunkt er at historien, og i dette tilfellet historiske jubileer, kan brukes i

aktuelle politiske debatter. Fortolkninger av fortiden er ikke gitt en gang for alle, men endres over tid fordi samtiden bruker dem til å formulere et politisk budskap. På denne måten kan et jubileumsprogram – et offisielt initiert program som legger føringer på hvordan jubileet skal markeres – betraktes som identitetspolitikk. Warring er opptatt av:

(...) hvordan det danske demokrati og dets historie blev iscenesatt og gjenfortalt i grundlovstaler, i symboler og sange og i grundlovsfestlighedernes hele scenografering. Det handler om hvordan historie brukes til å afgrænse dansk demokrati som kollektiv identitet (Warring 2004: 10).

Historien kan derfor brukes aktivt til å lage fortellinger som formulerer grunnleggende forestillinger om oss selv (nasjonen) og verden, forsterkes ved nasjonale jubileer. I følge Warring utgjør mennesker som deler den samme fortolkningen av fortiden et erindringsfellesskap eller minnefellesskap:

Erindringsfellesskaber indgår som et centralt moment i dannelse af individuelle og kollektive identiteter og er derfor væsentlige for, hva mennesker identificerer sig med og føler loyalitet over for. Når historien brukes med henblikk på at opretholde, bearbejde eller omdanne eksisterende erindringsfellesskaber, kan man karakterisere det som erindringspolitikk. Erindringspolitikk er en form for magtudøvelse og betegner den særlige form for identitetspolitikk, hvor fortiden står i centrum i forsøg på at påvirke menneskers forestillingsverden, holdninger, værdier og følelser. Erindring er et felt, hvor det føres magtkamp om, hva der skal huskes og hva der skal glemmes. Erindringsfellesskaber og erindringspolitikk udgør således et centralt magtvilkår og magtmiddel (Warring 2004: 10-11)

Minnefellesskaper kan derfor sies å ha sosiokulturelle virkninger og dermed maktmessig betydning, i den grad mennesker deler minnefellesskapets forestillingsverden og handler deretter (Warring 2004: 13). Erindring er altså et felt hvor det føres maktkamper om hva som skal huskes og glemmes. Warring nevner ikke Bourdieu eksplisitt, men her er det nærliggende å trekke paralleller til hans feltbegrep⁵, uten at dette skal utdypes ytterligere her. ”Erindringssted”, eller

⁵ Med felt mener Bourdieu en sfære eller institusjon *innenfor* det sosiale rom (den overordnede samfunnsstrukturen), som for eksempel det økonomiske felt, det politiske felt, det vitenskapelige felt, det kunstneriske felt osv. Et felt er en arena som oppstår der det har utkrystallisert seg en særegen kapitaltype (Bourdieu og Wacquant 1993: 90), slik at skal man vinne kampen om å definere hva som skal minnes i et samfunn, må man være i besittelse av tilstrekkelig mengde av den typen kapital som har hegemoniet på dette feltet, uten at dette skal trekkes for langt her.

minnested, eksemplifiseres i boken til Warring med grunnlovsfeiringene. Disse feiringene blir brukt som et minnested for dansk demokrati. Et minnested kan være skjellsettende begivenheter, historiske og mytiske personer, politiske symboler, monumenter, museer, tekster og fysiske lokaliteter, som alle til sammen lager en ramme for minne. Dermed inntar minnesteder en sentral plass i minnefellesskapet fordi de markerer viktige tegn på og i fellesskapet (Warring 2004: 12). Med utgangspunkt i Grunnlovsjubileene i 1949 og 1999, og i begrepene minnefellesskap, minnepolitikk og identitetspolitikk søker Warring å finne ut hva slags type minne- og identitetspolitikk som ble ført av de som iscenesatte grunnlovsfeiringene. Dessuten ønsker hun å finne svar på spørsmål som hvordan dansk demokrati ble iscenesatt og innholdsbestemt, hvilke minnefellesskaper om det danske demokrati ble konstruert, samt hva som var historiebrukens minne- og identitetspolitiske funksjon (Warring 2004: 11).

Historikeren Thomas Brandt har, i likhet med Anne Eriksen, studert Trondheimsjubileet i 1997, men han studerer det ut fra spørsmålet om hvordan formingen av en lokal identitet i Trondheim by kommer til uttrykk. Han ser identitet som et vekselspill mellom det idealiserte bildet vi har av oss selv, og det bildet andre har av oss. Symboler spiller en viktig rolle i konstruksjonen og bevaringen av identiteter i et kollektiv, og fortiden kan sies å være et viktig råstoff for slike symboler (Brandt 1999).

Felles for alle de nevnte teoretikerne er at de fremhever jubileer som særlig gunstige for å studere lokale og nasjonale identiteter. Ved jubileer tydeliggjøres identiteter i symboler, taler, ulike tilstelninger og ikke minst i menneskers kroppslige og følelsesmessige engasjement (Lindaräng 2005: 34).

2.10 Offentlige hendelser

I boken *Models and Mirrors: Towards an Anthropology of Public Events* (1990) hevder Don Handelman at offentlige hendelser ikke trenger å ha et religiøst eller magisk innhold, og i motsetning til ritualer er det ikke noe krav om at hendelsen skal være gjentakende og kjent på forhånd. En offentlig hendelse vil være avgrenset i tid

og rom og inneholde stiliserte handlinger som er organisert i sekvenser (Handelman 1990: 41). En offentlig hendelse trenger ikke være mer enn en engangsforettredelse. I følge Aagedal og Brottveit, som også baserer seg på Handelsmans typologier, blir en offentlig hendelse allikevel meningsfull for de som deltar fordi den følger kulturelle koder og spiller på bestemte kulturelle forestillinger som er kjent på forhånd (Aagedal og Brottveit 2005: 83). En offentlig hendelse er regissert og har et formål utover det å kun være en ”happening”. Den forholder seg til den sosiale verden som ligger utenfor den rituelle sammenhengen. Forbindelsen mellom den sosiale verden og den offentlige hendelsen er symbolene (Aagedal og Brottveit 2005: 83). Ved hjelp av meningsbærende symboler og symbolske handlinger kommuniserer evenementet og omverdenen med hverandre. Det er altså en form for massekommunikasjon som både er intendert og menneskelig kontrollert. Men dette betyr ikke at publikum nødvendigvis tar alt det som blir presentert for god fisk. Offentlige hendelser er hele tiden sårbare for at mottakerne misoppfatter budskapet, driver aktiv omtolkning, gjennomskuer det, eller rett og slett stiller seg likegyldig til det hele (Aagedal og Brottveit 2005: 83). Handelman deler offentlige hendelser inn i tre hovedtyper:

- Presenterende
- Representerende
- Modellerende

Den presenterende formen for offentlige hendelser er dekkende for seremonier og ritualer som speiler en samfunnsorden slik den offisielt er eller bør være. Den symbolske kommunikasjonen er høytidelig, og den forutsetter alvor, respekt og hyllest fra publikums side. Kongelig representasjon er som hovedregel med på å gi offentlige hendelser et presenterende preg (Handelman 1990: 41). Den representerende formen legger opp til et mer åpent tolkningskart, hvor det også er rom for tvisyn. Det blir bevisst lagt opp til flertydighet. Hendelsen stimulerer til refleksjon, ettertanke, kritikk og alternative eller nye forestillinger om verden (Handelman 1990: 49). Åpningsshowet Norge 2005 AS holdt i Drammen Teater den 5. februar 2005 er et typisk eksempel på et slikt evenement. Den modellerende formen for offentlige hendelser har som siktemål å skape en konkret endring i den sosiale verdenen ved hjelp av symbolske virkemidler. Det kan være snakk om magi – et magisk ritual, men

det kan også være snakk om overtydelighet og massesuggesjon (Handelmann1990: 28). Et eksempel på dette er da innvandrerkvinnen Rubina Rana ledet 17. maikomiteen og barnetoget i Oslo. Det er da snakk om en modellerende handling, og således en modellerende offentlig hendelse, både fra Ranas side og fra Oslo Kommunes side.

I følge Agedal og Brottveit har Handelman med sin teori om offentlige hendelser utvidet horisonten for analyse av sekulære ritualer, og gitt oss et teoretisk kart som muliggjør fruktbar analyse av meningsproduksjon og kulturelle prosesser i moderne og senmoderne samfunn. I sekulariserte samfunn hvor tradisjonelle symboler og ritualer ofte har en svekket betydning, vil kulturelle, politiske, sportslige eller underholdningsorienterte evenementer overta noen av de tradisjonelle ritualenes rolle. De kan samle masser, formidle budskap, vekke følelser og gi opplevelser. Store minnehendelser og offentlig regisserte feiringer faller innunder denne kategorien (Agedal og Brottveit 2005: 84).

2.11 Konklusjon

Gjennom denne delen har vi presentert de teoretiske perspektivene vi ønsker å benytte oss av i analysen, og som vi derfor finner relevante for å besvare problemstillingen vår. I analysen kommer vi til å se hva slags nasjonssyn ulike aktører innenfor Hundreårsmarkeringen - henholdsvis Norge 2005 AS, Utenriksdepartementet, Stortinget og Kongehuset – har. For å få svar på det blir teoriene om nasjon viktige. I tillegg er det interessant å bruke disse teoriene for å se hvordan Norge 2005 AS og Hundreårsmarkeringen har forholdt seg til spørsmål som handler om innvandrere og deres forhold til nasjonen og vice versa.

I forhold til nasjonalisme, så kommer ikke det til å inngå som en eksplisitt del av analysen, men begrepet vil isteden bli flettet inn ulike steder hvor det er relevant. Når vi allikevel velger å bruke plass i teorikapitlet på det, er det fordi vi anser det som et såpass kontroversielt og mistolket begrep, at vi finner det fornuftig å ha redegjort for det på forhånd.

I forhold til nasjonale symboler, så kommer vi til å bruke teorier om det mest i forhold til casene våre. Særlig i behandlingen av formiddagen 7. juni vil dette være aktuelt, da de klassiske norske nøkkelsymbolene var tydelig tilstede der. Det er imidlertid likeså interessant å se i hvilke sammenhenger symbolbruken ikke har vært tilstede, og hvorfor den i så fall ikke har vært det. Dette vil fortsatt være i forhold til casene våre. Nasjonal identitet, fortellinger, restaurasjonsmyten, samt teorier om forholdet mellom historie og minne er alle koblet sammen. Nasjonal identitet fremstår som paraplybegrepet, mens de andre inngår som byggesteiner, eller elementer, i den. De kan selvfølgelig behandles som separate teorier som ikke nødvendigvis har noe med nasjonal identitet å gjøre, men vi velger å se dem i forhold til det. Begrepene, eller teoriene, vil bli brukt om hverandre i løpet av oppgaven. Dette fordi noen teorier, eller begreper, forklarer noen fenomener bedre enn andre; de er altså ikke for synonymer å regne. For eksempel finner vi det relevant å bruke fortellinger når vi i kapittel 5 (*Rammen for markeringen*) presenterer intensjonen om å *oppdatere Norgesbildene*. Restaurasjonsmyten brukes i forbindelse med formiddagen 7. juni, samt i forhold til kapittel 7.4 (*Minnefelleskap*). Forholdet mellom historie og minne brukes i kapittel 7.2 og 7.3 (*Eksempler på historiebruk og Historiebruk blant aktørene i hundreårsmarkeringen*). Siden alle disse begrepene kan sees på som deler av en nasjonal identitet, vil følgelig dette begrepet også være med der de andre er, men ikke på samme eksplisitte måte.

Handelmann og hans teori om offentlige hendelser, som han igjen deler inn i presenterende, representerende og modellerende, synes vi er interessant å bruke i forhold til casene våre. Både minnemøtet i Stortinget 7. juni 2005, samt Stortingets festforestilling i Konserthuset og Folkefesten på Rådhusplassen samme dag, kan alle tenkes å være offentlige hendelser. Det samme kan sies om åpningen av ny Svinesundbro 10. juni 2005. Ved hjelp av teorien til Handelmann vil det være mulig å se om disse arrangementene oppfyller kravene til å regnes som offentlige hendelser. Og hvis de er det; hvilke type offentlige hendelser er de i så fall? Grunnen til at det er interessant å bruke dette perspektivet i en oppgave som vår er fordi denne teorien kan si noe om hvordan noe kan anta rituell form også i moderne samfunn, uten at det trenger å være noe religiøst ved det.

Kap 3: Metodekapittel

3.1 Innledning og metodevalg

Utformingen av en faglig studie kan deles inn i tre faser: valg av problemstilling og studiefelt, teoretisk innfallsvinkel og valg av metode og forskningsopplegg. Metodevalget vil styres av problemstillingen og de teoretiske perspektivene forskeren har, og er bestemmende i forhold: til hva slags informasjon forskeren henter, måten forskeren gjør det på, og videre, hvordan denne informasjonen kan brukes i analysen. I følge Holme og Solvang er: ”(...) metoden i seg selv bare et redskap” (Holme og Solvang 1996: 13). Med dette mener de at metoden ikke gir noe svar på spørsmålene forskeren stiller, men at den er en nødvendig forutsetning for at de resultatene en skal komme frem til: ”(...) skal gi en bedre og sannere forståelse av de forholdene en søker kunnskap om” (Holme og Solvang 1996: 13). Hovedpoenget med metode, uansett hvilken metode man velger, er at resultatet ens skal være mulig å etterprøve. Derfor kan en se metode som mer enn selve teknikken man bruker, det er alle de måter man tolker, organiserer og analyserer seg frem til et resultat på.

Formålet med denne masteroppgaven er for det første å undersøke hvordan Hundreårsmarkeringen ble gjort, og dermed også se et eksempel hvordan nasjonale jubileer gjøres i dag. Deretter ønsker vi for det andre å se på i hvilken grad Hundreårsmarkeringen kan sies å være en del av en større jubileumskultur. For å besvare denne problemstillingen har vi valgt en kvalitativ tilnærming fordi det gir oss muligheter og frihet til å diskutere ulike perspektiver og forhold som er relevante for problemstillingen vår. Vi er ikke interessert i å se sammenhenger mellom ulike variabler, eller å måle et fenomen, men snarere å få en dypere innsikt i hvordan markeringen ble gjort.

3.2 Kvalitative metoder

Karin Wideberg skriver i boken *Historien om et kvalitativt forskningsprosjekt* at man innenfor kvalitativ forskning er opptatt av innholdet i det man forsker på. Man er

opptatt av fenomenet sin karakter eller egenskap(er) (Wideberg 2001: 15). Kvalitativ metode er en metode hvor formålet er å oppnå forståelse for det fenomenet man studerer, og hvilken totalsammenheng dette står i (Holme og Solvang 1996: 15). Metoden er videre kjennetegnet av nærhet til det forskningsobjektet man studerer. Med dette menes at det er et direktesubjekt/subjektforhold mellom forsker og undersøkelsesenhet (Holme og Solvang 1996: 87). Kvalitative metoder settes ofte opp i motsetning til kvantitative metoder, men ofte vil et studium ikke være rendyrket kvalitativt eller kvantitativt. Det vil for eksempel ofte forekomme mengdeangivelser og hyppighetsanslag i kvalitative studier (Repstad 1993: 10).

Det finnes ulike typer kvalitative metoder som: observasjon, kvalitative intervju, dokumentanalyse og ulike former for eksperimenter. I denne oppgaven har vi valgt å bruke dokumentanalyse, kvalitative intervju og deltakende observasjon. Å kombinere ulike metoder i en studie kalles innenfor moderne samfunnsvitenskap for *metodetriangulering*. Dette kan bidra til at datamaterialet gir et sikrere og bredere grunnlag for analyse og tolkning (Repstad 1993: 20).

3.2.1 Dokumentanalyse

Dokumentanalyse tar utgangspunkt i foreliggende tekst. Gjennom analyse av dette kildematerialet henter man ut data som er relevant for den problemstillingen man skal gi svar på. En kilde er i følge Holme og Solvang et tidshistorisk dokument som er skrevet med en bestemt hensikt og innenfor en gitt kontekst. Med dette menes at kilden: "(...) gjenspeiler den forståelse og kunnskap som var rådende i opphavssituasjonen" (Holme og Solvang 1996: 130), og den hensikt den var ment å tjene (Holme og Solvang 1996: 130). Når man foretar dokumentanalyse er det derfor viktig å vite hva slags skriftelige kilder man arbeider med. (Holme & Solvang 1996: 130). Skriftlige kilder kan i følge Pål Repstad lett bli feiltolket hvis man ikke kjenner til konteksten de oppstod i. En gjennomtenkning av intensjonen og funksjonen bak teksten er derfor viktig som en kildevurdering (Repstad 1993: 78). Vurderingen av hvorvidt en kilde er god eller dårlig avhenger av den problemstillingen man har og fagtradisjonen. Repstad skriver:

"Hvis utgangspunktet er en muntlig tradisjon som har endret seg over tid og først senere har nedfelt seg skriftlig, står vi overfor store kildeproblemer dersom hensikten er å komme fram til hva som i sin tid faktisk skjedde. Skal man

derimot følge hvordan en tradisjon har endret seg over tid, er det meningsløst å snakke om feilkilder i forbindelse med tradisjonsendring, enten materialet er muntlig eller skriftlig. Da er det som legges til og trekkes fra i senere versjoner, akkurat like gyldige og interessante data som originalversjonen” (Repstad 1993: 78).

Kilder kan ha et vurderende (normativt) eller beskrivende (kognitivt) siktemål. Om man for eksempel skal finne ut noe om hvordan forholdene var bør man lete i kognitive kilder, mens om man er opptatt av aktørenes intensjoner, holdninger, krav og retningslinjer bør man lete i normative kilder (Holme & Solvang 1996: 120). Noen kilder vil være renskåret normative eller kognitive, men i følge Repstad vil de som regel fremstå i blandingsformer, ofte med vurderinger i de beskrivende tekstene (Repstad 1993: 79).

Repstad skiller mellom dokumentanalyse i snever og i vid forstand. I vid forstand kan alle skrevne tekster: ”(...) kalles en form for dokumentanalyse. Man leser et skriftlig materiale, og gjør bruk av det i analyse og rapport i den grad man finner at det er med på å kaste lys over ens problemstilling” (Repstad 1993: 77). Dette kan for eksempel være eksisterende statistikk og andre forskningsarbeider (Repstad 1993: 77). Med dokumentanalyse i snever forstand mener Repstad: ”(...) en metode der man gir visse tekster status av kilder eller data for selve undersøkelsen, på samme måte som feltnotater, intervjuutskrifter og liknende er data”(Repstad 1993: 77).

I vårt prosjekt har dokumentanalyse både i vid og snever forstand vært et viktig metodisk verktøy for å belyse problemstillingen. I tillegg til en rekke offentlige taler og rapporter har Stortingsproposisjoner, budsjettproposisjoner og internettsiden til Norge 2005 AS vært sentrale kilder for oss. Vi har også benyttet oss av aviser og Norge 2005 AS sine egne informasjonsbilag. Disse kildene har gått inn både som bakgrunnsmateriale og i sentrale deler av analysen. Selve programmet for markeringen har også vært en sentral kilde for å belyse problemstillingen vår, men fordi det ville vært for omfattende og utenfor vårt prosjekt å gjøre en analyse av alle programpostene har vi måttet foreta en del valg i forhold til hva vi vil se nærmere på, og studere mer inngående. I den forbindelse har vi fokusert på de programpostene som vi så som mest interessante for å vise hvordan markeringen ble gjort.

Norge 2005 AS har gjort programmet tilgjengelig både gjennom ulike annonsebilag og gjennom deres egen nettside. I annonsebilagene har bare utdrag fra programmet blitt presentert, mens nettstedet har presentert hele programmet. Vi har derfor i stor grad benyttet nettstedet. Bruk av nettsted kan til tider være frustrerende. Dokumenter er vanligvis stabile og kan undersøkes flere ganger, men dette er ikke tilfelle for nettbaserte dokumenter som stadig oppdateres eller forsvinner helt fra nettet. Vi tok derfor regelmessig utskrifter av dokumenter på hjemmesiden, slik at vi nettopp kunne gå tilbake å undersøke dokumentene flere ganger i tilfelle de skulle endres eller bli borte.

3.2.2 Kvalitative intervjuer

Siden vi har vært opptatt av hvordan hele Hundreårsmarkeringen har blitt utført var det nødvendig for oss å intervju representanter i Norge 2005 AS. Tidligere styreleder i Norge 2005 AS, Anne Kari Lande Hasle, og tidligere direktør og daglig leder i samme selskap, Jan Erik Raanes, var derfor nærliggende informanter for oss. De har begge jobbet med planleggingen og organiseringen av hundreårsmarkeringen siden selskapet ble stiftet, og har således inngående kjennskap til bakgrunnen og ideene bak markeringen. Vi forsøkte også å komme i kontakt med det nye styret som ble satt inn da det ble klart at Norge 2005 AS ikke klarte å sikre de forventede inntektene. Det gamle styret stilte derfor sine plasser til disposisjon og et nytt styre ble valgt av Kulturdepartementet. I det nye styret ble Jens Kristian Thune ny styreleder, og Dag Dyrdal ny daglig leder og direktør⁶. Responsen på vår henvendelse var imidlertid negativ og ingen representanter ville la seg intervju. De kunne heller ikke hjelpe oss med dokumenter som vi ønsket å se nærmere på. Begrunnelsen de ga på avslaget var at organisasjonen var nedbemannet og på grunn av sterkt tidspress kunne de ikke sette av tid til oss. Det ble imidlertid klart for oss utover i prosessen at det ikke var avgjørende å intervju disse personene. Målsetningen med intervjuene var å få bedre innsikt i bakgrunnen og grunnlaget for markeringen, og vi kom frem til at det ville være tilstrekkelig å intervju den tidligere direktøren og den tidligere styrelederen. De hadde vært med fra begynnelsen av, og kjente sånn sett til de problemstillingene vi ønsket belyst. Vi var i utgangspunktet også interessert i å intervju en representant fra

⁶ <http://www.hundrearsmarkeringen.no/newsletter/nyhetsbrevmai.htm>

UD som kunne bidra med å utdype hva slags grunnlag og målsettinger man hadde med utenlandsmarkeringen. Men også i UD fikk vi avslag. Her forsøkte vi flere ganger både med mail og telefon, men vi fikk ingen respons på vår henvendelse. Dette medførte at vi måtte legge mindre vekt på utenlandsmarkeringen enn vi i utgangspunktet hadde tenkt, og kun basere oss på skriftlige dokumenter og taler når denne delen skulle belyses.

Det var en møysommelig prosess å få tak i de nevnte informantene med mye mailkontakt og telefoner før vi endelig fikk satt av tidspunkt og sted. Felles for intervjuene med Jan Erik Raanes og Anne Kari Lande Hasle var at dette var intervjuer med ledere. I følge Pål Repstad kan intervju med ledere og elitepersoner reise spesielle problemer:

Man kan risikere å få innstuderte, forberedte foredrag, preget av organisasjonens offisielle syn. Utdypingsspørsmål, ”probing”, fra intervjuerens side i denne fasen, kan lett vekke irritasjon, for eksempel i form av et skarpt eller overbærende ”Som jeg nettopp sa (Repstad 1993: 68).

Vårt møte med lederne var i det store og hele positivt, sett i lys av den problematikken Repstad reiser. Både Raanes og Lande Hasle var hyggelige og imøtekommende og interessert i prosjektet vårt. Det kan nok ha vært en fordel at vi var der i kraft av å være studenter og ikke som veletablerte forskere. Ofte vil nok ikke de samme forventningene legges på en student som på en forsker når det gjelder å innta en ”profesjonell forskerrolle”. Det er grunn for å tro at det vil være større rom for ”å tabbe seg ut”.

Det er imidlertid et element som kan ha vært problematisk med intervjuene våre, og som Repstad også betoner ovenfor, nemlig risikoen for at informanten presenterer et ”offisielt syn”. Både Lande Hasle og Raanes ville på forhånd ha tilsendt intervjuguiden. Siden vi hadde en ganske strukturert intervjuguide fikk informantene dermed et relativt presist inntrykk av hva vi skulle spørre dem om. Det er derfor en viss fare for at den informasjonen vi har fått var blitt grundig bearbeidet og forberedt på forhånd, og sånn sett representerte ”det offisielle synet til Norge 2005 AS”. Vi kunne kanskje avhjulpet denne risikoen ved å ha sendt ut en mindre strukturert intervjuguide som var mer tematisk orientert, snarere enn spørsmålsformulert. Samtidig er det er liten grunn for å tro at det skulle ha noen betydning tatt i

betraktning den informasjonen vi var ute etter, nemlig utformingen av intensjonene og grunnlaget for markering. Vi ønsket ikke på noen måte å avsløre eller ”ta informantene”. Det kan derfor ha vært en fordel for oss at informanten hadde bearbeidet og forberedt seg på spørsmålene. Vi ønsket jo å tydeliggjøre og presisere det offisielle synet til Norge 2005 AS, og ikke de ansvarlige personene bak.

Forskjellen mellom de to intervjuene var formen det ble gjort på. Intervjuet med Jan Erik Raanes ble foretatt over telefon, mens Anne Kari Lande Hasle ble intervjuet på henne sitt kontor. Raanes bor og jobber i Trondheim og vi var inne på tanken på å gjøre intervjuet der, men fant ut at det ville bli for ressurskrevende. Vi ønsket konkret informasjon om bakgrunnen og utformingen av programmet, ikke sensitive data, og løsningen ble derfor et telefonintervju. Denne formen for intervju fungerte greit. Vi hadde lånt en såkalt ”speakerphone” slik at vi begge kunne snakke med informanten. Ulempen med en slik form for intervju er opplagt at man ikke sitter ansikt til ansikt med informanten, og således kun får informasjon gjennom det som blir sagt. Siden det kun er de verbale gestene som registreres i en sånn situasjon, blir måten ting sies derfor svært viktig. Vi forsøkte å være bevisste på å virke hyggelige og legge inn ”probing” underveis. Fordelen med telefonintervju er imidlertid at man kan lese i notatene sine og forberede spørsmål uten å være oppmerksom på hvordan det ”ser ut” overfor informanten.

Intervjuet med Raanes varte i ca en time og med samtykke fra Raanes tok vi hele intervjuet opp med båndopptaker. Det er en stor fordel å få hele intervjuet tatt opp. Man kan konsentrere seg om det informanten sier og trenger ikke tenke på, eller bruke tid på, å notere. Mange informanter kan imidlertid bli hemmet av en båndopptaker. Dette var likevel ikke noe stort problem i dette tilfelle.

Intervjuet med Anne Kari Lande Hasle ble gjort på hennes kontor i Sosial og Helsedepartementet, og i motsetning til med Raanes var dette et ansikt til ansikt intervju. Vi hadde som nevnt sendt ut intervjuguiden på forhånd, så hun var godt forberedt. I dette intervjuet hadde vi altså fordelen av å være fysisk tilstede med informanten, og kunne dermed også registrere den ikke-verbale kommunikasjonen. Samtidig måtte vi være mer oppmerksomme på å frigjøre oss fra intervjuguiden enn vi trengte under intervjuet med Raanes. Vi hadde imidlertid fordelen av å være to slik

at vi kunne utfylle hverandres spørsmål. På den måten kunne i det minste en av oss alltid holde øyekontakten med informanten. Båndopptaker ble brukt også i dette intervjuet etter først å ha fått godkjenning fra informanten. Intervjuet varte i ca halvannen time

Videre hadde vi en mer uformell samtale med direktøren i Fritt Ord, Erik Rudeng. Rudeng har delvis vært involvert i Hundreårsmarkeringen gjennom rapporten han var med å utarbeide for UD, og han var derfor en nyttig informant for ytterligere å få kjennskap til bakgrunnen for markeringen. Dette intervjuet foregikk på Rudengs kontor sammen med Olaf Aagedal som har vært prosjektleder for *dokumentasjon 2005*. Samtalen forløp på den måten at Rudeng først orienterte seg om hvilke temaer og problemstillinger vi var interessert i, og deretter forløp intervjuet nærmest som en uformell samtale.

3.2.3 Observasjon

Observasjonsdelen er knyttet til to casestudier, henholdsvis markeringen 7. juni og åpning av ny Svinesundbro 10. juni. Valg av ”felt” – sted hvor man observerer, er i følge Repstad et uhyre viktig valg, og det er avgjørende å finne et felt som belyser problemstillingen⁷. Vi gjorde disse valgene etter strategiske og veloverveide diskusjoner. 7. juni caset ble tidlig et naturlig valg fordi denne dagen hadde en så sentral plass i markeringen. Svinesundcaset derimot ble valgt ut fordi vi gjerne ville se nærmere på iscenesettelsen av et lokalt arrangement. Satsning på lokale arrangementer har vært en viktig målsetting i markeringen og det var således interessant å se nærmere på hvordan man gjorde dette på Svinesund. I tillegg var dette arrangementet såpass stort at man også kunne trekke mer generelle betraktninger om hvordan Hundreårsmarkeringen ble gjort.

Bakgrunnen for at vi valgte observasjon som metode har sammenheng med at vi anså det som et nyttig supplement til dokumentanalysen og intervjuene. Gjennom et casestudium hadde vi muligheten for å se på de utvalgte arrangementene mer inngående og på en annen måte enn om vi hadde begrenset oss til en ren

⁷ Med case-begrepet forstår vi: ”(...)en studie av en avgrenset sosial/kulturell sammenheng” (Fog 2004:117).

dokumentanalyse. Slik kan vi ha fått et bedre innblikk og en dypere forståelse av hvordan markeringen ble gjort.

I våre case har vi foretatt det som innefor metoden kalles for deltakende observasjon. Det innebar at vi deltok fysisk som tilhørere/publikum på de ulike arrangementene knyttet til de to casene. Fordelen med denne metoden er vi kom nært på arrangementene og fikk sett hendelsene med egne øyne. Vi så hvordan det hele var iscenesatt, publikumsopplutningen og fikk med oss stemningen. I følge Atkinson og Hammersley så er deltakende observasjon mer enn bare en metode. Det beskriver en grunnleggende ressurs ved all samfunnsforskning:

(...) in a sense, all social research is a form of participant observation, because we cannot study the social world without being part of it. From this point of view, participant observation is not a particular research technique but a mode of being-in-the-world characteristic of researchers (Atkinson & Hammersley 1994: 249).

Dette å være en del av feltet man studerer, som Atkinson og Hammersley beskriver, kan også være en ulempe ved metoden. Man vil på forhånd ha en rekke antakelser om det feltet man går inn i, hvilket kan medføre at man overser viktige elementer ved feltet på grunn av egne forutinntatte kategorier og fordommer. I forhold til våre case var problemet snarere det motsatte. Vi foretok observasjonene på et tidlig stadium i oppgaveprosessen, og visste derfor ikke helt hva vi lette etter. Dette kan ha vært en ulempe fordi vi ikke hadde ”briller” å studere feltet gjennom. Samtidig kan dette også ha vært en fordel fordi vi gikk inn i feltet med et mer åpent blikk. Hvorvidt det vil være et problem vil avhenge av problemstillingen og formålet med studien. I mange tilfeller vil det være lurt å være godt forberedt på forhånd, men i forhold til våre case hvor formålet var å få et inntrykk av stemningen og folkelivet, samt se helheten i iscenesettelsen av arrangementene trenger ikke dette å ha vært avgjørende.

I analyseprosessen har vi imidlertid utformet tydelige kategorier det har vært nyttige å bruke som ”briller” når vi har gått tilbake og studert feltnotatene våre.

Siden noen av arrangementene 7.juni var lukket for publikum ble vi hindret i å observere alle arrangementene på nært hold. Både Minnemøtet i Stortinget og Festkonserten i Konserthuset var lukkede arrangementer, så ved disse arrangementene var vi henvist til å følge fjernsynsoverføringene. Mens Minnemøtet pågikk i

Stortinget fulgte vi det som skjedde utenfor Stortinget og på Karl Johans gate. Fra en terrasse på Grand Hotell hadde vi fullt overblikk over det som skjedde under noe som ga oss et fint oversiktsbilde over både publikum og den kongelige prosesjonen nedover Karl Johan. Opprinnelig var planen å følge minneseremonien via storskjermen som var satt opp utenfor Stortinget, men siden denne ikke fungerte valgte vi å konsentrere oss om å observere de tilstedeværende og heller se minneseremonien på video senere. For oss ble dette et hell i uhellet og vi gjorde mange interessante observasjoner fra terrassen på Grand Hotell.

Når det gjelder å gjøre observasjoner ut fra en videoopptak så kan dette ha både fordeler og ulemper. Fordelen med det er helt klart at man kan stoppe, spole og spille opptaket flere ganger slik at man ikke går glipp av noe. Ulempen med et opptak eller en fjernsynsoverføring, er nødvendigvis at det vil delvis være styrt av fotografen som filmer det hele. Det blir et redigert bilde av virkeligheten hvor fotografen velger hva som skal fokuseres på i seremonien, hvem som skal zoomes inn og hvem som ikke skal det. Dette fører nødvendigvis til at noen av delene av seremonien blir sterkere fremhevet, mens andre ikke gjør det. Man får presentert hendelsen gjennom en annens øyne.

3.3 Metodologiske utfordringer

Det vil være en rekke metodologiske utfordringer man møter når man skriver en slik oppgave. Ovenfor har vi skissert en del av de utfordringene som har vært knyttet til de tre kvalitative metodene vi har benyttet oss av. Vi vil nå gå nærmere inn på noen mer generelle metodiske betraktninger som gjelder oppgaven som helhet. For det første vil vi diskutere litt rundt fordeler og ulemper ved å skrive to stykker sammen på en oppgave som dette. For det andre vil vi se nærmere på de eventuelle implikasjonene det ligger i å anvende og sammenligne eksisterende forskning på ens eget materiale. For det tredje vil vi diskutere noen av de analysestrategiene vi har vært innom underveis i prosessen.

3.3.1 Å skrive sammen

Det er flere grunner til at vi valgte å skrive denne oppgaven sammen. For det første så hadde vi begge en felles interesse for temaet og spørsmål knyttet til nasjon og nasjonalisme. For det andre mente vi at den empirien vi ville komme til å bruke var så omfattende at det ville være en god ide å samarbeide om prosjektet fremfor å gjennomføre to separate oppgaver hvor vi mest sannsynlig hadde måttet begrense problemstillingen vår.

Det er både fordeler og ulemper ved å være to stykker på et prosjekt. En fordel er at man lærer en hel del om å samarbeide når man jobber så tett, over så lang tid, noe som kan være en nyttig erfaring senere i livet. Det er videre en stor fordel å ha en man kan diskutere med gjennom hele prosessen og som er like inne i prosjektet som en selv. Man får nærmest en ekstra veileder i den andre. En ulempe, eller mer presist en utfordring, ligger i det å fremstille materialet som en sammenhengende tekst. Dette er noe vi har vært bevisst på gjennom hele prosessen og vi har valgt en strategi der vi har jobbet tett og nært hele veien, og samarbeidet om hverandres tekster.

3.3.2 Å sammenligne med andre casestudier

Vi baserer deler av analysen på å vise til tidligere forskning på området, blant annet så bruker vi Anette Warring sine studier av de danske Grunnlovsfeiringene og Anne Eriksen sine studier av Trondheimsjubileet i 1997. Å bruke ulike casestudier fra andre jubileer og knytte det mot vårt case er ikke uproblematisk, og vi finner det nødvendig å redegjøre for de eventuelle komplikasjonene som kan dukke opp ved slik metodebruk. For det første vil forskningsfokuset, altså den teoretiske fagbakgrunnen man har, og det man studerer (forskningssubjektet) være forskjellig. Warring hadde et historisk perspektiv på grunnlovsjubileene, mens Eriksen er folklorist og studerte 1000 års jubileet i Trondheim. Vi har en sosiologisk bakgrunn, og har således lagt dette faglige perspektivet til grunn i vårt syn på markeringen. Av den grunn vil oppgaven vår blant annet fokusere på begreper som nasjon, nasjonal identitet og nasjonalisme som er kjente begreper innenfor sosiologien.

Nå er imidlertid ikke selve fagbakgrunnen til forskeren nødvendigvis så problematisk i studier av nasjonale jubileer fordi dette har utviklet seg til å bli et tverrfaglig

studiefelt de senere årene. Både etnologer, historikere, sosiologer har fattet interesse for feltet. Større komplikasjoner er det imidlertid ved sammenlikninger av forskningsobjektet. Jubileer som er forskningsobjektet i dette tilfellet vil være av ulik karakter av den enkle grunn at det er ulike jubileer som markerer ulike hendelser. For eksempel var Grunnlovsjubileet i Danmark noe ganske annet enn Hundreårsmarkeringen her hjemme. Når de likevel er interessante å sammenlikne er fordi det er fellestrekk i organisering, historiebruk og program. Dette kan si oss noe viktig om hvordan nasjonale markeringer/jubileer gjøres i dag.

3.3.3 Analysestrategier

Gjennom prosessen har vi hatt ulike strategier for hvordan vi skulle løse oppgavens analysedel. Fremgangsmåten har skiftet retning flere ganger og ulike ideer til hvordan vi best skulle gjøre det har blitt diskutert. I utgangspunktet så vi for oss en oppgave der vi kun konsentrerte oss om nasjonale symboler, nasjonal identitet og nasjonalisme. Men etter hvert som vi ble oppmerksomme på forskningen rundt nasjonale jubileer fant vi ut at dette kunne være et interessant perspektiv å bruke i tillegg. Begrunnelsen for at vi har valgt å bruke begge perspektivene har sammenheng med at vi synes de utfyller hverandre på en god måte samtidig som de også henger sammen.

3.4 Avsluttende kommentar

I denne delen har vi sett hva slags metodiske verktøy vi vil benytte oss av for å besvare problemstillingen vår. Dette er dokumentanalyse, kvalitative intervju og observasjon. For å få belyst de ulike temaene våre på en best mulig måte, vil vi bruke disse verktøyene i sammenheng. Det vil si at de vil fungere som supplerende, heller enn uttømmende.

Kapittel 4 Organiseringen av Hundreårsmarkeringen

4.1 Etableringen av Norge 2005 AS

Organiseringen og planleggingen av Hundreårsmarkeringen ble påbegynt allerede i 1997, da rapporten ”Tusenårsskiftet – Norge 2000” ble utarbeidet av en arbeidsgruppe oppnevnt av Kirke- og Kulturdepartementet. Denne arbeidsgruppen fikk i oppdrag å komme med forslag til program, budsjett, finansieringsmåter og organisering av Tusenårsjubileet og Hundreårsmarkeringen for unionsoppløsningen i 2005. (Arbeidsrapporten: Tusenårsskiftet – Norge 2000 1997:7). Blant annet foreslo arbeidsgruppen at det skulle dannes et eget selskap som skulle få ansvar for markeringene. Forslaget ble behandlet av Regjeringen Bondevik og vedtatt av Stortinget. 3.februar 1998 ble Tusenårsselskapet stiftet som et heleid aksjeselskap under navnet Tusenårsskiftet – Norge 2000 AS, der Kirke- og Kulturdepartementet var eneste aksjonær (St. prp. nr. 55. 1997-98:2).

Selskapet fikk to hovedoppgaver: Å forberede den offisielle Tusenårsmarkeringen gjennom et bredt kulturprogram, samt å gjennomføre Hundreårsmarkeringen 1905-2005: ”Markeringen av årtusenskiftet skal starte nyttårshelgen 1999 og avsluttes i 2005 med markeringen av hundreårsjubileet for unionsoppløsningen i 1905” (St. prp. nr. 55. 1997-98:2). Koblingen mellom Tusenårsmarkeringen og Hundreårsmarkeringen blir i Stortingsproposisjon 55 begrunnet med at:

(...)markeringene skal innebære et løft for landet, både verdimesig, kulturelt og kunnskapsmessig. Tusenårsskiftet skal derfor være noe mer enn en markering av sekundet mellom 1999 og 2000. Fordi markeringene skal gi Norge noe av varig verdi, vil prosjekter og andre tiltak kunne strekke seg over flere år. År 2005 med hundreårsjubileet for unionsoppløsningen er også en viktig milepæl for landet. Tusenårsmarkeringen vil strekke seg utover år 2000. Det er naturlig å samorganisere markeringen av de to begivenhetene. Markeringene av tusenårsskiftet bør således avsluttes i 2005 med markeringer av 100 – årsjubileet for unionsoppløsningen (St.prp. nr. 55 1997-98: 2).

Etter gjennomføringen av Tusenårsmarkeringen, som ble avsluttet ved årsskiftet 2000-2001, skiftet selskapet navn til Norge 2005 AS. Dette selskapet ble av Stortinget tildelt ansvaret for å sammenstille og presentere et helhetlig program for markering av oppløsningen i 1905 av unionen med Sverige. I tillegg skulle de koordinere forberedelsene til de mange ulike aktørene som planla aktiviteter til markeringen⁸. I følge tidligere styreleder i Norge 2005 AS, Anne Kari Lande Hasle, var overgangen mellom Norge 2000 AS og Norge 2005 AS både av symbolsk og praktisk art. Den symbolske biten dreide seg om at da man hadde gjennomført tusenårsskiftet, så var den markeringen enkelt og greit over, og man skulle ta fatt på neste oppgave. Navnskiftet ble sånn sett en symbolsk markering av denne endringen, og selskapet hadde nå et nytt mål og et nytt fokus. Det ble også en del administrative endringer som følge av det nye målet og fokuset⁹. Fordelen med en slik sammenkobling var at man kunne planlegge langsiktig. Blant annet ble det fra arbeidsgruppen som hadde ansvar for utredning av de to jubileene, planlagt å samkjøre og inkorporere åpningen av, og grunnstensnedleggingen, av en rekke institusjoner i jubileumsprogrammet til Tusenårsjubileet og Hundreårsmarkeringen som for eksempel: Operaen, det nye nasjonalbiblioteket, middelaldermuseum og park, et teknologisk kunnskaps- og opplevelsessenter, samt et bygg for kulturmøte mellom ulike religioner og livssyn (Tusenårsskiftet Norge 2000 1997: 25-26)¹⁰.

I denne sammenkoblingen lå det altså et stort potensial for prosjekter som spant vidt i tid, og som kunne forberedes og gjennomarbeides godt. Fokusendringen som skjedde da selskapet skiftet navn var imidlertid ikke helt uproblematisk. Hundreårsmarkeringen var i større grad en historisk markering enn Tusenårsjubileet. Sammenkoblingen kan derfor ha medført at den historiske profilen til Hundreårsmarkeringen har blitt svekket. Fra Norge 2005 AS sin side kan det imidlertid innvendes at det aldri var ment at Hundreårsmarkeringen skulle være en ren historisk markering, men isteden at man skulle ha fokus på flere ting; både fortiden, nåtiden og fremtiden¹¹.

⁸ Intervju med Anne Kari Lande Hasle 28.9.2005

⁹ Intervju med Anne Kari Lande Hasle 28.9.2005.

¹⁰ Rapport fra arbeidsgruppen oppnevnt av Kulturdepartementet Oslo 1.september 1997. (arbeidsgruppen var ikke det samme som Norge 2000 AS, men de som blant annet foreslo at man skulle etablere Norge 2000 AS og Norge 2005 AS.

¹¹ Intervju med Jan Erik Raanes 21.5.2005.

4.2 Aktørene i Hundreårsmarkeringen

I tillegg til Norge 2005 AS har det også vært en rekke andre sentrale aktører i Hundreårsmarkeringen: Slottet, Regjeringen, Stortinget, Forsvaret, Kirken og Utenriksdepartementet. Disse aktørene har hatt egne programaktiviteter knyttet til markeringen. Stortinget hadde ansvaret for Minnefesten i Stortinget og festarrangementet i Konserthuset 7.juni, mens Slottet hadde en rekke aktiviteter knyttet til Kongehuset sin egen hundreårsmarkering. De har blant annet gjennomført offisielle besøk til Sverige, Danmark og Storbritannia, og Kongehuset var selv vertskap for statsoverhodene fra Sverige og Japan da de var på statsbesøk i Norge i løpet av 2005. Utenriksdepartementet hadde ansvaret for planleggingen og gjennomføringen av aktiviteter knyttet til markeringen i utlandet. Norge 2005 AS sin tilknytning til disse aktørene har vært å koordinere datoer og unngå at arrangementer kolliderer, men selskapet var ikke inne i utformingen av aktivitetene til disse aktørene. I tillegg til de offisielle aktørene har Norge 2005 AS samarbeidet med en rekke mindre institusjoner og organisasjoner i programutformingen og gjennomføringen av markeringen. Dette er noe vi vil komme nærmere tilbake i kapittel 6, under programutformingsprosessen.

4.3 Et demokratisk underskudd?

Når man skiller ut et selskap på den måten som ble gjort med Norge 2005 AS står man overfor noen dilemmaer som ikke er uproblematisk. Det ga selskapet stor frihet og fleksibilitet å bli skilt ut fra Staten, og for Staten var det en fordel fordi den minimerte sin egen risiko. Den forpliktet seg ikke til det selskapet gjorde, utover den egenkapitalen den hadde lagt inn. I følge Lande Hasle hadde Norge 2005 AS stor frihet med hensyn til hvordan det hele skulle organiseres. De hadde som aksjeselskap også muligheter for å skaffe egne inntekter¹². Alt dette ga selskapet stor handlekraft og styringsmulighet uten politisk innblanding. Men denne fordelene for selskapet innebar

¹² Intervju med Anne Kari Lande Hasle 28.9.2005

samtidig et demokratisk problem. Muligheter for politiske dragkamper ble redusert, det samme med muligheten for innsyn i hva selskapet gjorde. Som aksjeselskap var Norge 2005 underlagt aksjeloven og de reguleringene og bestemmelsene som gjelder for aksjeselskaper (lov av 13. Juni 1997 nr. 44 om aksjeselskaper). De politiske debattene som angikk Hundreårsmarkeringen foregikk derfor naturlig nok i forkant og etterkant av markeringen. Underveis var det lite diskusjoner og debatter. Det kan tenkes at dette ville vært annerledes dersom tilknytningen til de politiske myndighetene hadde vært tettere. Samtidig ville det vært vanskeligere å planlegge markeringen dersom hver avgjørelse og hvert arrangement skulle blitt gjort til gjenstand for politiske diskusjoner. Det hadde nok vært mulig om arrangementet hadde vært i en langt mindre skala, men svært vanskelig i et arrangement av denne størrelsen. Nå har det imidlertid vært bred politisk enighet om omfanget og gjennomføringen av markeringen. Med unntak av Fremskrittspartiet var det konsensus om graden av bevilgninger og støtte både til Tusenårsfeiringen og Hundreårsmarkeringen. Fremskrittspartiet ønsket en mindre omfattende Tusenårsmarkering og større fokus på Hundreårsmarkeringen, som de mente var av større betydning i Norge (St.prp. nr. 55 1997).

Kapittel 5 Rammen for markeringen

Selskapet Norge 2005 AS valgte tittelen ”Verdensborger i hundre år” som ramme for markeringen. Formålet med denne rammen var:

(...) å rette søkelyset mot vårt lands historie, våre verdier og våre fremtidsmuligheter med nye øyne, slik at vi ser mer av Norge som verdensborger¹³

Videre står det i Stortingsproposisjonen:

”Norge ble en fullvoksen nasjonalstat da unionen med Sverige ble oppløst i 1905. 100 år senere markerer vi at denne fredelige skilsmissen var et tidsskille i utviklingen av det Norge er i dag:

1. En stat som kan føre sin egen utenrikspolitikk og selv avgjøre hvilke verdier den vil stå for og hvem vi vil lytte til og knytte oss til i verdenssamfunnet.
2. Et lite land som har lært at alenegang er umulig; vi er avhengige av kjørerregler for sikkerhet, forsvar og handel som gjør at de store ikke overkjører de små; vi må bruke våre fortrinn for å gripe muligheter og møte utfordringer i en verden der grensene på godt og vondt endres, bygges ned eller viskes ut.
3. En verdensborger i kraft av vår fortid og virkelighet: I århundrer har vi levd av å selge de store råvareressursene langs den lange kysten vår; vi er formet av kulturmøter gjennom handel, innvandring og utvandring; det moderne Norge hviler på sammensmelting av verdier og kunnskap som er utviklet i hele den moderne verden.

Det er i dette perspektivet vi vil se på vår fortid, vår samtid og vår fremtid. Det er i dette perspektivet vi vil utvikle kunnskap om oss selv og om vår rolle og vårt ansvar som verdensborger¹⁴.

Hva forteller så denne rammen om hva man ønsket med markeringen? For det første ønsket man å benytte hundreårsmarkeringen til å fokusere på nasjonen. Et nasjonalt jubileum, eller en markering i dette tilfellet, kan fremheve sider ved nasjonen som vanligvis befinner seg innenfor det Bourdieu kaller doxa (Bourdieu og Wacquant 1993: 63). Doxa er altså en slags ubevisst kollektiv konsensus om hva det innebærer for eksempel å være norsk. Ved å sette fokus på det nasjonale gjennom en slik statlig initiert markering kan denne doxaen bli gjenstand for debatt og dermed bli omgjort til opinion. I følge Olaf Aagedal vil samfunnsendringer som utfordrer forestillingen om det nasjonale fellesskap som for eksempel innvandring og integrasjon av

¹³ <http://www.hundrearsmarkeringen.no/hundrearsmarkeringen/hundrearsmarkeringen.htm>

¹⁴ <http://www.hundrearsmarkeringen.no/hundrearsmarkeringen/hundrearsmarkeringen.htm>

nasjonalstaten i overnasjonale sammenslutninger, typisk kunne aktualisere og løfte frem de ubevisste tankene om det nasjonale (Aagedal 2003: 17). Selv om et nasjonalt jubileum ikke nødvendigvis vil medføre de store samfunnsendringene vil vi allikevel hevde at med et så stort fokus på nasjonen og det nasjonale som et slikt jubileum medfører, vil man også her få løftet nasjonens doxa opp på et opinionsnivå, for å holde oss til Bourdieus termer. Det blir dermed tydeligere å se hva myndighetene (i dette tilfellet) legger i spørsmål som hva nasjonen er, hva den består av, hva som skiller Norge fra andre nasjoner, samt spørsmål knyttet til nasjonal identitet og hvilke nasjonale symboler som er viktige. For det andre så ønsker man at fokuset på nasjonen skal ha et utadrettet perspektiv, hvor man vil se på nasjonen i et mer relasjonelt et. Dette sier noe om at man i markeringen har ønsket å fokusere på Norges plass i en mer globalisert og moderne verden. Det handler om erkjennelsen av at den utenrikspolitiske stemmen man fikk i 1905 ikke kan brukes ukritisk; den må koordineres med andre lands stemmer. For det tredje ønsket man et kunnskapsløft og en diskusjon rundt historien, nåtiden og fremtiden der verdensborgerperspektivet skal utgjøre premissene for diskusjonen. Denne diskusjonen skulle, i følge Raanes, først og fremst fanges opp av Hundreårsdebatten hvor man skulle ha et kritisk blikk på nasjonen og den nasjonale identiteten, samt Norges posisjon i verden.¹⁵

Den 18.juni 2003 ble hovedtrekkene i programmet, eller programprofilen, for hundreårsmarkeringen lansert under overskriften ”en egen stemme-hundreårsmarkeringen 2005”¹⁶. Programprofilen bestod av en lang rekke offentlige og private initiativ, og arrangementer som skulle gjennomføres over hele landet, gjennom 2005. Selskapet har vektlagt at markeringen skulle være utadvendt og inkluderende, programmet skulle skape engasjement, innlevelse og debatt rundt hvilke veivalg vi sto overfor, nasjonalt og internasjonalt. Målet var videre å utvikle prosjekter som hadde stor allmenn interesse og et bredt nedslagsfelt (St.prp. nr. 1 2004-2005: 59).

¹⁵ Intervju med Jan Erik Raanes 21.5.2005.

¹⁶ Statsminister Kjell Magne Bondevik ved programlanseringen. Clarion Royal Christiania Hotell, 18.juni 2003.

5.1 Intensjonene bak markeringen

Med intensjonene bak markeringen så mener vi grunnlaget for, og målsetningene arrangørene hadde bak markeringen, altså hva arrangørene har vektlagt og ønsket å prioritere som viktige satsningsområder. Forholdet mellom målsetningene og hva som faktisk oppnås vil ofte være problematisk. Intensjoner kan ofte være vidt formulert med svulstig retorikk og store politiske tanker. Det er således interessant å studere intensjonene bak markeringen for å undersøke hva man ønsket å oppnå med den, for så å se hva som faktisk skjedde i gjennomføringen. De intensjonene vi redegjør for her knytter seg for det første til diverse stortingsproposisjoner og nettstedet til Norge 2005 AS¹⁷. For det andre knytter de seg også til de intervjuene vi har foretatt med Jan Erik Raanes og Anne Kari Lande Hasle. Gjennom disse intervjuene fikk vi ytterligere redegjørelser for de viktigste prioriteringsområdene til selskapet.

5.1.1 Intensjon 1: En markering av den fredelige unionsoppløsningen

I følge Jan Erik Raanes var det et viktig valg for arrangørene hva slags form Hundreårsmarkeringen skulle ha, og hva man skulle legge vekt på. Skulle man markere eller feire? Distinksjonene mellom en markering og en feiring i denne sammenheng ligger hovedsakelig i at en markering kan anses å være mer nedtonet enn en feiring eller et jubileum vil være. 17. mai feiringen er et godt eksempel på en nasjonal feiring. Det ble tidlig klart at dette skulle være en markering og ikke en feiring. Både i offentlige dokumenter og i offentlige taler i forkant av markeringen ble det lagt vekt på markeringsaspektet, og at dette ikke skulle være et nasjonalt jubelår. I følge St.prp. nr. 1 2001 vil det: ”(...) bli gjennomført en markering av den fredelige unionsoppløsningen med Sverige” (St.prp. nr. 1 2001-2002: post 76).

Bakgrunnen for at det ble en markering og ikke en feiring er sammensatt. For det første ville en ren feiring og tiljubling av nasjonen i følge Raanes være problematisk:

¹⁷ www.hundrearsmarkeringen.no

For hva skulle man tiljuble? Skulle vi tiljuble at Norge rev seg løs fra Sverige, og kalle det for et frigjøringsjubileum? Hva slags logistikk skulle da følge av det? Hva slags paroler skulle henges opp, hvilke sanger skulle synges osv.¹⁸

Betegnelsen *frigjøringsjubileum*, ville i følge Raanes, gi alt for sterke assosiasjoner til okkupasjonen under krigsårene, og dermed gi inntrykk av at tiden med Sverige var en okkupasjonstid¹⁹. En annen grunn man kan tenke seg som følger av den foregående forklaringen er at et jubileum ville kunne virke støtende på svenskene, noe man sterkt ville unngå. Det ironiske med akkurat dette aspektet er at på svensk så er ordet *markering* et negativt ladet ord. I følge Anita Ekwall brukes markering når man mener alvor med noe²⁰. En tredje grunn for å velge en markering og ikke en feiring kan være at et for sterkt nasjonalt patos ville kunne ekskludere enkelte grupper som for eksempel innvandrerne og samtidig kunne gi næring til enkelte nynazistiske grupperinger. Det kan således antas at man fryktet en for nasjonalistisk markering som kunne bli utnyttet til å fremme interesser man fra arrangørens side ønsket å unngå. En fjerde grunn man kan tenke seg er av politisk art. Ved å kalle dette ”en markering av den fredelige oppløsningen av unionen mellom Norge og Sverige” så binder man sammen, og forsterker den nasjonale myten om Norge som en fredselskende og fredsskapende nasjon. Man trekker en historisk linje mellom den fredelige oppløsningen av unionen frem til i dag, hvor Norge ønsker å posisjonere seg internasjonalt som en fredsmekler og ”humanitær stormakt”.

5.1.2 Intensjon 2: Oppdatering av Norgesbildene, og fortellingene om dem

Som det ble redegjort for i den overordnede rammen for markeringen har Norge 2005 AS lagt stor vekt på at markeringen skulle ha et internasjonalt perspektiv hvor man skulle se på Norges plass i verden fremfor å se på Norge som en isolert enhet. Dette perspektivet har i ennå større grad vært styrende for UD sin markering overfor utlandet. Innenfor rammen av hundreårsmarkeringen ble det derfor utformet tre

¹⁸ Intervju med Jan Erik Raanes 21.5.2005.

¹⁹ Intervju med Jan Erik Raanes 21.5.2005.

²⁰ Anita Ekwall, svensk kulturpedagog i samtale med Anne Grosvold under NRK fjersyn sin sending fra Rådhusplassen 7. juni 2005.

prioriterte dimensjoner som skulle danne grunnlaget for presentasjonen av Norge i utlandet og de nye norgesbildene:

- Norges rolle innenfor fredsmekling og konfliktløsning
- Norges forvaltning av naturressursene.
- Norge som en moderne kultur – og kunnskapsnasjon, med mangfold, fornyelse og spisskompetanse som kjennetegn (St.prp. nr. 1 2004-2005: post 76).

I følge tidligere statssekretær i Utenriksdepartementet, Thorild Widvey gir disse punktene assosiasjoner til verdier som tar opp i seg både historie, politikk, økonomi og modernitet (Widvey 2004: 2). I tillegg til at disse punktene skulle danne grunnlaget for de nye norgesbildene, kan de også sees på som fortellinger om nasjonen. Med fortellinger så legger vi til grunn forståelsen av fortellingsbegrepet til Ivar Frønes, slik dette defineres i Frønes` og Berkaaks bok *Tegn, tekst og samfunn* (2005). Her defineres fortellinger som: ”forestillinger om hvordan ting og hendelser er kronologisk føyd sammen” (Berkaak og Frønes 2005: 123). Med forløp menes en rekke hendelser som danner en helhet og som er strukturert i tid med en begynnelse og en avslutning (Berkaak og Frønes 2005: 123).

Med dimensjonen *Norges rolle innenfor fredsmekling og konfliktløsning* ønsket man å sette fokus på Norges internasjonale rolle som fredsmegler, og bruke dette aktivt som et ledd i profileringsstrategien av Norge i utlandet. Satsningsområdet begrunnes med Norges lange historie og tradisjon for fredsskapende arbeid som strekker seg fra den fredelige oppløsningen av unionen mellom Norge og Sverige i 1905, via Nansen, og frem til i dag (Widevey 2003:2). Dette er et eksempel på hvordan man gjennom en nasjonal markering kan prøve å forsterke, eller konstruere, fortellinger om nasjonen. I dette tilfellet fortellingen om Norge som en fredsskapende og fredselskende nasjon. Linjen som trekkes tilbake til Nansen og den fredelige unionsoppløsningen gir fortellingen legitimitet og historisk forankring, og sier noe om at tradisjonen for fred er lang i Norge. Ut fra fortellingen kan vi tolke at Norge nærmest har historisk legitimitet i forhold til å drive fredsarbeid, og på grunn av denne legitimiteten, så har nasjonen på kroppsliggjort dette som en dyd, eller som en del av norsk nasjonal identitet.

Den neste dimensjonen man ønsket å profilere Norge ved hjelp av var *forvaltning av naturressursene*. I følge Widvey ønsket man å vise frem Norge som et land rikt på naturressurser, men som man samtidig forvaltet på en bærekraftig måte.

Ikke for å se oss selv i speilet og spørre ”hvem er rikest i verden her”. Formålet er å vise Norges natur, havet, kysten, fiskeriene, vannkraften, olje- og gassressursene. Vi ønsker å framheve verdier som bærekraftig utnyttelse, idealistisk natur- og miljøvernarbeid, forsvarlig fiskeriforvaltning og skånsom energiutvinning (Widvey 2003: 2).

Det ligger mange paradokser i dette punktet. For innenfor begrepet ”skånsom energiutvinning” skjuler det seg CO2-utslipp og annen forurensning som tilhenger av ”idealistisk natur- og miljøvernarbeid” nok ikke ville støtte seg til. Det man ser tilløp til her er en forskjønnelse av, og tildekning av, forurensingen som oljen skaper, fordi man plasserer det inn i en annen kontekst. Gjennom å knytte det til idealistisk natur- og miljøvernarbeid så transformerer man noe urent (olje, forurensning, CO2 utslipp osv) til å bli noe rent (natur, kyst, hav, miljøvern). Den amerikanske antropologen Mary Douglas utformet begrepet ”*matter out of place*” for å fange inn slike situasjoner (Douglas 1984). I følge Douglas vil en sko stort sett oppfattes som ”ren” så lenge den ligger på gulvet, men i en hylle eller på et bord vil den være ”uren”. Poenget hennes er at ting i seg selv ikke er skitne men at de tillegges disse egenskapene i ulike situasjoner (Douglas 1984: 1-6). For eksempel vil olje betraktes som noe urent når det knyttes mot forurensning og CO2-utslipp, men rent dersom det knyttes mot gode inntekter for Norge, og skånsom drift. Det vil være konteksten som avgjør. I følge Douglas kan det urene gå gjennom rensesprosesser for å bli rent (Douglas 1984: 1-6). I forhold til Hundreårsmarkeringens satsning på å fremheve bildet av Norge som en olje- og gassnasjon forsøker man å gjøre noe som er urent til noe rent. Man forskjønner virkeligheten ved å sette det urene inn i en annen, og renere, ramme. Ved å legge vekt på at utvinningen av olje skjer på en miljømessig og bærekraftig måte, og samtidig knytte det opp mot naturen og kysten, så forsøker man å fjerne seg fra det faktum at oljeutvinning i seg selv er miljøskadelig. Fortellingen om Norge som en rik oljenasjon går dermed hånd i hånd med fortellingen om Norge som miljønasjon

Den tredje dimensjonen man ville presentere Norge på grunnlag av var å vise Norge som en moderne kultur- og kunnskapsnasjon, med mangfold, fornyelse og spisskompetanse som kjennetegn. I følge Widvey ønsket man med dette punktet å kombinere det moderne med det tradisjonelle Norge, og denne koblingen skulle gå gjennom markeringen som en *rød-hvit-blå tråd* (Widwey 2003: 2). De kjente og tradisjonelle byggsteinene som Ibsen, Grieg, Munch, fjord, fjell, folkemusikk og bunadstradisjoner er, i følge Widvey, nødvendig for å presentere det mer moderne Norge (Widwey 2003: 2). Ved å trekke veksler på fortellingen om Norge som en kulturnasjon med røtter langt tilbake, ønsket man også å konstruere en ny fortelling der nasjonen Norge som innovativ kultur- og kunnskapsnasjon hadde hovedrollen. De tre punktene kan sies å være delfortellinger som til sammen inngår i en større fortelling om hva Norge har vært, er og burde være. Det kan synes som man med disse tre punktene har ønsket å bruke Hundreårsmarkeringen til å spille på gamle fortellinger om Norge, samtidig som man også har ønsket å konstruere noen nye.

5.1.3 Intensjon 3: En inkluderende og mangfoldig markering

Som det kommer til uttrykk i programprofilen til Hundreårsmarkeringen fra 2003, så har det vært et klart mål med markeringen at den skulle være inkluderende og preget av mangfold. I dette ligger det flere aspekter som selskapet ønsket å fremheve og vektlegge i markeringen. Anne Kari Lande Hasle vektlegger særlig ett aspekt som viktig; den etniske dimensjonen. I følge henne har Norge 2005 AS vært opptatt av å ha en markering som skulle virke inkluderende overfor innvandrerne. Blant annet oppfordret selskapet ulike innvandrerorganisasjoner om å søke støtte til å gjennomføre arrangementer i forbindelse med markeringen. Det var viktig å mobilisere innvandrerne og vise at den nasjonale markeringen også var noe som angikk dem, som medlemmer av nasjonen²¹. Det er interessant at Norge 2005 AS på dette stadiet la så stor innsats i å inkludere minoritetene i markeringen. Det forteller noe om at selskapet har et åpent og utvidet syn på hvem som omfattes av, og inngår i, det nasjonale fellesskapet. En kan si at selskapet legger seg opp til det man kan kalle et demosbasert nasjonssyn. Med dette menes et nasjonssyn inspirert av den franske tradisjonen der nasjonen oppfattes som et rettighetsbasert fellesskap, en statsborgerlig

²¹ Intervju med Anne Kari Lande Hasle 28.9.2005

nasjon, hvor de som lever innenfor nasjonalstatens grenser har krav på visse rettigheter og beskyttelse. Det er altså ikke ens etniske opprinnelse eller kulturelle opphav som avgjør om hvorvidt man blir omfavnet av nasjonen eller ikke (Østerud 1994: 21). Dette i motsetning til et etnosbasert fellesskap på hvor ens tilknytning til nasjonen vil være avhengig felles historie, etnisk identitet, religion eller språk (Østerud 1994: 18). Men en nasjonal markering vil per definisjon løfte frem det nasjonale, og man vil derfor få et fokus på kulturelle trekk og symboler som er betegnende for nasjonen. Således vil man automatisk nærme seg et etnosbasert nasjonssyn. Men med ønsket om å inkludere minoriteter som ikke har det samme kulturelle og etniske opphavet som majoritetsbefolkningen ville Norge 2005 AS gjøre et forsøk på å tone ned det etnosbaserte nasjonssynet som med letthet kan følge med en nasjonal markering. Isteden betonet man honnørord som åpenhet, toleranse og mangfold. Ut fra dette kan det hevdes at Norge 2005 AS ønsket å presentere et bilde av Norge som et åpent, flerkulturelt og multinasjonalt samfunn, hvor man tar minoritetene på alvor og inkluderer dem i det nasjonale fellesskapet. Mangfoldet i markeringen gjenspeiler seg også i selskapets prioritering av distriktene. Det var et klart mål at man skulle engasjere lokalmiljøer og regioner i markeringen slik at det ble en landsdekkende markering hvor alle kunne delta. I følge Lande Hasle var dette en av de få politiske føringene selskapet var underlagt ved planleggingen. Det ble ønsket fra myndighetenes side at ulike lokale og regionale kulturuttrykk skulle komme til uttrykk i markeringen slik at man på denne måten kunne skape engasjement i hele befolkningen. bli vist, og man kunne skape engasjement i hele befolkningen²².

5.1.4 Intensjon 4: Kunnskapsløft og debatt

Et annet mål med hundreårsmarkeringen har vært å øke kunnskapen om historien og skape debatt rundt vår egen samtid og fremtid (St.prp. nr. 1 2004-2005 post: 76). Arrangørene la vekt på at hundreårsmarkeringen ikke skulle være en ren tilbakeskuende historisk markering, men at den også skulle peke fremover²³. Den skulle skape debatt og refleksjon rundt hvem nordmenn er og hvor veien for nasjonen går videre. Denne intensjonen synes å være den som har ligget Norge 2005 sitt bryst

²² Intervju med Anne Kari Lande Hasle 28.9.2005

²³ Intervju med Jan Erik Raanes 21.5.2005

nærmest. Både i media, blant politikere og i Norge 2005 AS sine egne programpublikasjoner har denne intensjonen blitt vektlagt. Blant annet sa Statsminister Kjell Magne Bondevik ved programlanseringen 18.6.2003 følgende:

Markeringen i 2005 skal gi grunnlag for ettertanke. Den skal gi grunnlag for å drøfte vår historie, samtid og felles fremtid. Vi skal stille vanskelige og kritiske spørsmål. Slik kan vi forstå oss selv og legge grunnlag for veivalgene.”²⁴

For å gjennomføre disse intensjonene var *Prosjekt 1905* sentralt for å ta seg av den historiske biten, mens Hundreårsdebatten var sentral for å skape debatt og refleksjon rundt nåtid og fremtid. Vi vil i det følgende ta for oss prosjekt 1905 og Hundreårsdebatten og se nærmere på hvordan intensjonene til Norge 2005 AS har kommet til uttrykk der.

5.1.4.1 Prosjekt 1905

Prosjekt 1905 var et svensk- norsk nettverksprosjekt der forskere, stipendiater og studenter i Norge og Sverige samarbeidet. Det ble støttet av, og samarbeidet med Hundreårsmarkeringen Norge 2005 AS og Riksbankens Jubileumsfond²⁵. Målsettingen til prosjektet var å øke kunnskapen rundt unionstiden, unionsbruddet samt sette fokus på de svensk-norske relasjonene de siste 200 årene. I følge Jan Erik Raanes var det viktig for Norge 2005 AS å skaffe ny kunnskap som: ”(...) på en mer balansert måte beskrev unionstiden og unionspartenes ulike roller.”²⁶

Det var hovedsakelig to grunner til dette. For det første anså man kunnskapen om det som skjedde i 1905 som relativt lav i befolkningen, i motsetning til for eksempel 1814. For det andre var det viktig å legge et kunnskapsteoretisk grunnlag før markeringen begynte, slik at man hadde historisk belegg for å velge ut relevante temaer man kunne ha med i markeringen²⁷. På bakgrunn av dette skulle Prosjekt 1905 være med å gi Hundreårsmarkeringen en kunnskapshistorisk plattform som ulike prosjekter og arrangementer kunne bygges på. I følge Raanes var dette

²⁴ Tale av Kjell Magne Bondevik under programlanseringen: ”En egen stemme – Hundreårsmarkeringen Norge 2005 AS” på Clarion Royal Christiania Hotell, 18.6. 2003.

²⁵ <http://www.hundrearsmarkeringen.no/1905/forskning1905/forskning.htm>.

²⁶ Intervju med Jan Erik Raanes 21.5.2005.

²⁷ Intervju med Jan Erik Raanes 21.5.2005.

historieprosjektet i tillegg en grunnlagsinvestering for fremtiden for å gi økt innblikk i hva unionstiden med Sverige har representert av viktige historiske milepæler og nyvinninger. Man ønsket også en utredning rundt løsrivelsesprosessen fra Sverige; hvordan foregikk den norske nasjonsbyggingen og hvordan dette ble denne oppfattet i Sverige. Utover disse rammene stod Prosjekt 1905 helt fritt til å forske på de temaene de selv ønsket²⁸. Faghistorikerne var altså tiltenkt en nokså omfattende posisjon i markeringen, gjennom å forvalte hele markeringens kjerne og berettigelsesgrunnlag – historien. Hvorvidt ekspertene fikk innflytelse over selve gjennomføringen av markeringen er noe vi vil ta tak i senere.

Resultatene av forskningen ble formidlet gjennom publikasjoner, faglige arrangementer, internettproduksjoner og utstillinger. Det ble også opprettet en egen nettside for prosjektet som skulle rette seg mot et "(...) bredt publikum og gi nyttig bakgrunnsinformasjon til alle som vil lære mer om unionstiden og unionsoppløsningen".²⁹

5.1.4.2 Hundreårsdebatten

Hundreårsdebatten var et stort kommunikasjonsprosjekt som ble satt i gang av Norge 2005 AS. Som grunnlag for hundreårsdebatten ble det gjennomført en spørreundersøkelse i åtte europeiske land, i tillegg til en i Norge. Materialet fra de to spørreundersøkelsene skulle så ligge til grunn for to debatter, der den første skulle ta for seg omverdenens syn på Norge, mens den andre skulle ta for seg nordmenns syn på seg selv og Norge. Målsettingen med hundreårsdebatten var i følge Jan Erik Raanes:

Vi ønsker med dette å initiere en åpen og utadvendt hundreårsdebatt om norsk identitet og de utfordringer vi står overfor i fremtiden. Ambisjonen må være å utvide perspektivet på Norge som en verdensborger, hvem vi er, hvordan vekselvirkningene mellom oss og våre omgivelser påvirker oss og hva som er og blir vår rolle i verden.³⁰

²⁸ Intervju med Jan Erik Raanes 21.5.2005.

²⁹ <http://www.hundrearsmarkeringen.no/1905/forskning1905/forskning.htm>.

³⁰ <http://www.hundrearsmarkeringen.no/presse/meldinger/pmdebatt1.htm>

Med debatten ønsket Norge 2005 AS altså å sette nasjonen under lupen gjennom å skape debatt og refleksjon rundt hva nasjonen er og hvor veien går videre. Det er interessant av flere grunner at man benytter en nasjonal markering til kritisk selvrefleksjon og debatt rundt det norske. For det første så forteller dette at Norge 2005 AS ikke legger opp til en markering som ensidig er bygd opp rundt å skape en kollektiv identitet blant folk, hvilket har vært en viktig funksjon i nasjonale jubileer og minnefester tidligere, slik teoretikere som blant andre Johnston (Johnston 1991) og Hobsbawm (Hobsbawm 1992) har vist. For det andre er det interessant fordi det presenterer et bilde av Norge som en nasjon som trenger en debatt og diskusjon rundt hvem man er. Dette forteller kanskje noe om at Norge fremdeles er en ung stat og selv etter hundre år med full selvstendighet så vet vi ikke helt hvem vi er ennå.

5.1.5 Intensjon 5: Et kulturpolitisk løft

Den siste intensjonen vi vil ta tak i er at markeringen skulle være en kultursatsning. I St.prp. nr. 1 står det følgende:

Selskapet har tatt sikte på å få realisert et bredt anlagt kunst- og formidlingsprogram for å bidra til å løfte frem vår kulturarv og eksponere vår samtidskunst. I denne forbindelse legger kulturdepartementet vekt på at selskapets aktiviteter innpasses i, og samordnes med, det øvrige kulturpolitiske virkemiddelapparatet.”(St.prp. nr. 1 2004-2005: 59).

Selskapet ønsket altså en storsatsning på kultur i forbindelse med markeringen. Man la i følge Jan Erik Raanes grunnlaget for et bredt og ambisiøst kulturprosjekt der man ville engasjere hele folket gjennom planlegging og arrangering av ulike typer aktiviteter hvor alle kunne finne noe de likte. Man ønsket klassiske konserter, folkekonsserter, utstillinger, barneteater, historiske spill osv ³¹. En annen del av kulturløftet var en opprustning av viktige institusjoner i landet. Som en del av Tusenårsfeiringen og Hundreårsmarkeringen ble det planlagt å legge grunnsteiner til, eller ferdigstille diverse offentlige institusjoner i perioden 2000 - 2005. Eksempler på disse institusjonene er operaen, nasjonalbiblioteket og ulike museer (Tusenårsskiftet: 1997: 25). Disse prosjektene var ikke en del av verken Hundreårsmarkeringen sitt

³¹ Intervju med Jan Erik Raanes 21.5.2005

budsjett eller myndighetsområde, men var isteden allerede planlagte og igangsatte prosjekter som mer symbolsk ble innpasset i Hundreårsmarkeringen sitt program.

En kultursatsning av denne dimensjonen har trekk av det man forbinder med klassisk nasjonsbygging. Opprustning av institusjoner og prioritering av nasjonal kunst og kultur kan sånn sett sees på som et grep for å skape og opprettholde en nasjonal identitet. Dette minner om aktiv nasjonsbygging slik som den man så i Norge i perioden før og etter 1905. I den perioden var kulturlivet en viktig aktør og opinionsdanner i forbindelse med unionskonflikten. De var også viktige som nasjonsbyggere i det nye Norge etter 1905 fordi de bidrog til å skape en nasjonal identitet. Bjørnson, Ibsen, Grieg og Munch var i så måte viktige personer fordi de gjennom sin kunst var med på å gi Norge som nasjon en identitet, selv om både Ibsen og Munch til tider følte seg lite verdsatt her.

Norge og verden ser ganske annerledes ut i dag, og det debatteres i fagkretser om nasjonalstatens fremtid og om nasjonsbyggingens tid er forbi. Men det man så ser uttrykk for i planleggingen til Hundreårsmarkeringen har likhetstrekk med nasjonsbygging. Man ønsket å benytte en nasjonal markering til blant annet å fronte kunst og kultur.

Kultursatsninger i tilknytning til store statlige arrangementer har blitt mer og mer vanlig. I følge Erik Rudeng satte OL på Lillehammer en ny standard for kultursatsninger i Norge. Aldri før hadde det blitt bevilget så store statlige summer til et kulturarrangement³². Det olympiske kulturbudsjettet var på hele 428 millioner kroner (Klausen 1996: 111). Også Hundreårsmarkeringen sitt budsjett var betydelig, 85 millioner kroner var satt av, men på grunn av diverse budsjettoverskridelser steg det til 135 millioner kroner (Aftenposten 10.06.2005). Økonomisk sett føyer således Hundreårsmarkeringen seg inn i rekken av arrangementer hvor det bevilges store politiske kulturmidler. I følge Johnston er nasjonale jubileer lokkende for kommersielle og kulturelle institusjoner. Jubileene er praktiske fra et planleggingssynspunkt fordi de kan forutsees, organiseres og markedsføres i god tid (Johnston 1991: 4). Erik Rudeng er også opptatt av hvordan nasjonale markeringer

³² Samtale med Erik Rudeng 21.6.2005.

kan tiltrekke seg kommersielle og kulturelle aktører, men han betoner det økonomiske aspektet som veldig viktig. I følge ham er det betydelige midler som kan hentes og genereres ved slike anledninger³³. De økonomiske mulighetene og forutsetningene som ligger til grunn for et stort arrangement som Hundreårsmarkeringen vil dermed selvfølgelig være attraktive for ulike aktører innenfor kulturlivet i Norge. Dette vil ikke være noe vi kommer til å dvele ved det i oppgaven, men vi vil allikevel påpeke at det er en interessant dimensjon ved slike jubileer.

5.2 Mer om oppdatering av Norgesbildene: Rudeng - rapporten

I denne delen velger vi å gå dypere inn i målsetningen til selskapet om å oppgradere Norgesbildene. Bakgrunnen for dette er at vi synes det er interessant at man fra politisk hold går så strategisk og bevisst til verks for å konstruere nye bilder av Norge. I følge Eric Hobsbawm så konstrueres tradisjoner og symboler av den politiske elite for å sikre sosial integrasjon i tider med rotløshet og fragmentering (Hobsbawm 1992: 9). Dette virker ikke å være bakgrunnen for at UD og Norge 2005 AS ønsker å konstruere nye Norgesbilder. Grunnen virker snarere at man ønsker å markedsføre og sette Norge på kartet internasjonalt. Det er således interessant at man tilsynelatende bruker klassiske nasjonale integreringsmekanismer for å profilere og ”selge” Norge internasjonalt.

I januar 2000 kom rapporten ”Oppbrudd og fornyelse” utarbeidet for Utenriksdepartementet, den såkalte Rudeng-rapporten. Utredningen: ”(...)oppsummerer overveielser og konklusjoner fra Arbeidsgruppen for kultur og utenrikspolitikk”³⁴. Denne arbeidsgruppen ble oppnevnt av Kulturdepartementet høsten 1999 med Kari Dyrdal, Trond Berg Eriksen og Erik Rudeng som medlemmer, sistnevnte som leder. Denne rapporten er sentral for å forstå hvordan man tenkte at de nye Norgesbildene skulle konstrueres. Erik Rudeng har skrevet kapittel V (”Norge 2005: en relansering?”) og VI (”Oppbrudd og fornyelse”) som er mest relevante for

³³ Samtale med Erik Rudeng 21.6.2005.

³⁴ Rapporten het ”Oppbrudd og fornyelse – Norsk utenrikspolitisk politikk 2001 – 2005”

dette temaet. Her går Rudeng ekplisitt til verks for å vise hvordan de nye Norgesbildene bør skapes og se ut. I følge Rudeng har det utenlandske publikum en dominerende forestilling, i den grad de har en forestilling, om at Norge er et land med storslått natur av fjell og fjorder, vikinger, troll og bunadskledde mennesker, med olje og industri som det eneste mulige moderne innslag (Rudeng 2000: 44). Rudeng hevder disse utdaterte oppfatningene av det norske kan skyldes tilbakelagte nasjonale profileringsstrategier som i dag blir opprettholdt og forsterket av turistindustrien her hjemme. Poenget til Rudeng er at disse nasjonale stereotypiene er et produkt og en konstruksjon av 1800-tallets nasjonsbygging, og at disse bildene på nordmenn og det norske ikke er noe nordmenn lenger kjenner seg igjen i. Han mener derfor at hvis det rådende norgesbilde er en konstruksjon, så kan dette bildet også rekonstrueres (Rudeng 2000: 44). Her er vi inne på noe interessant, for dette bærer bud om at et nytt Norgesbilde skal konstrueres, og er således en utilslørt ambisjon om å bedrive det Eric Hobsbawm kaller for *Invention of Tradition* (Hobsbawm 2004), altså en innføring av tradisjoner, eller eventuelt nye måter å være norsk på. Hva slags bilde er i så fall dette, hvordan skal det gjøres og ved hvilken anledning er det mest passende å presentere et slikt bilde? Når det gjelder det siste spørsmålet skriver Rudeng:

Om få år finner hundreårsmarkeringen av den svensk-norske unionsoppløsningen i 1905 sted. Jubileet representerer en gylden anledning til å utarbeide og samle seg om et nytt nasjonalt konsept som ikke bare presenterer Norge i et historisk perspektiv, men som derimot evner å gripe og presentere landets rolle og posisjon i verden i dag: I en tid preget av debatter om globalisering, regionalisering, europeisk integrasjon og nasjonalstatens utsatthet kan markeringen utgjøre en velegnet ramme for en norsk relansering (Rudeng 2000: 45).

Hundreårsmarkeringen ble altså fra sentralt hold sett på som en arena hvor nye Norgesbilder skulle etableres og lanseres. Sagt på en annen måte hadde man en intensjon for markeringen om at den skulle gjøre noe med andre lands syn på oss; Norske myndigheter skulle nå presentere landet på en annen måte. Man ville skape et nytt bilde av Norge som skulle være mer i overensstemmelse med, og som griper Norges rolle og posisjon i verden i dag. Mot dette kan det innvendes at det vil være nærmest umulig å finne ett bilde som representerer Norge i dag. Til tross for at Norge på mange måter kan regnes som et forholdsvis homogent og egalitært samfunn finnes det en rekke norske identiteter og bilder av hva det vil si å være norsk. Vi vil ikke med dette nødvendigvis legge oss opp til et postmoderne identitetssyn hvor

mennesker til enhver tid går rundt og shopper identiteter, og at det dermed blir umulig å samle seg om noe som kan regnes som ”typisk norsk”. Men i et moderne samfunn som differensieres stadig mer, finner vi det legitimt å hevde at det nødvendigvis også vil finnes mange ulike Norgesbilder.

Hva er det så Norge har å tilby i dag, hva skal de nye Norgesbildene inneholde, og hvordan skal man få presentert dem? Rudeng trekker frem Gardermoen hovedflyplass som et eksempel på hvordan Norge ikke trenger å dra til utlandet for å presentere seg. På Gardermoen blir reisende møtt med norske elementer fra områder som arkitektur, design, kunst, teknologi og moderne kommunikasjonsteknologi (Rudeng 2000: 46). I tillegg til disse ”håndfaste” uttrykkene ønsker Rudeng også å bruke 1905 aktivt: ”(...)i en verden av etniske og nasjonale konflikter danner den fredelige, men dramatiske unionsoppløsningen i 1905 en nærliggende bakgrunn for å reise noen av vår egen tids store transnasjonale spørsmål på en spesielt godt forberedt måte” (Rudeng 2000: 47)³⁵.

Det er ingen små ambisjoner Rudeng og arbeidsgruppen bak rapporten har for Norge generelt, og Hundreårsmarkeringen spesielt. Gjennom utstrakt kultursamarbeid med andre nasjoner skal bildene av Norge oppdateres. De skal også gis dybde og diversitet slik at man ikke står igjen som etnokitschaktige troll i sollys, eller tilstivnede stereotyper.

5.3 Markeringen hjemme og ute – samkjøring eller kollisjon?

Det var altså tre dimensjoner som skulle prege markeringen overfor utlandet:

- Norges rolle innenfor fredsmekling og konfliktløsning
- Norges forvaltning av naturressursene.
- Norge som en moderne kultur – og kunnskapsnasjon, med mangfold, fornyelse og spisskompetanse som kjennetegn.

³⁵ Denne fredsdimensjonen er noe særlig offisielle personer som tidligere Statsminister Kjell Magne Bondevik og tidligere Utenriksminister Jan Petersen har lagt vekt på i ulike taler i forbindelse med Hundreårsmarkeringen. Dette skal vi komme nærmere inn på senere i analysen.

Alle disse punktene, eller dimensjonene, sier noe om at man vil posisjonere seg i utlandet ved å vise hva som er unikt med Norge. I følge Raanes har de tre dimensjonene også vært til stede i markeringen her hjemme, men at man i mye sterkere grad har: ”(...) ønsket å problematisere dette og ha en nyansert tilnærming, kanskje et kritisk blikk på Norge, mer enn å være et slags utstillingsvindu for en ny image”³⁶ Det var også en intensjon for Norge 2005 AS å, om ikke skape nye Norgesbilder, så i hvert fall se på hva Norgesbildene inneholder:

Å se på hva slags rolle har Norge spilt ute i verden, hva slags bilde har verden av Norge, hvordan oppfatter vi oss sjøl som utenrikspolitisk aktør, og hvordan oppfatter andre oss. Så det har i hvert fall vi ønska å problematisere litt. Nå vet jeg at UD har hatt en idé om at dette var en anledning som skulle brukes til å relansere Norge³⁷.

Dermed ser vi en mulig konflikt innad i Hundreårsmarkeringen mellom UD på den ene siden hvor man skulle løfte frem det norske og presentere det overfor utlandet på en markedsførende måte, mens man på den andre siden hadde Norge 2005 som ønsket å gjøre de samme Norgesbildene som presenteres i utlandet til grunnlag for kritisk analyse og selvrefleksjon her hjemme. Her ligger det altså innebygget en inkonsistens i Hundreårsmarkeringen fra starten av. Denne inkonsistensen lå også innebygd i noen av dimensjonene (særlig Norges forvaltning av naturressursene). Det kan synes som det nasjonsbyggende, eller nasjonskonstituerende, elementet som ofte preger nasjonale jubileer (Hobsbawm 1992: 9) har vært mer forbeholdt markeringen ute enn hjemme. Slik at kunst og kultur ble brukt mer aktivt som identitetsskapende i forhold til det å posisjonere seg i utlandet heller enn å skape, eller konstituere, en nasjonal identitet her hjemme. En grunn til det, foruten ønsket om kritisk debatt, kan være intensjonen om mangfold. Kanskje gjorde blandingen av nasjonalismefrykt i kjølvannet av Lillehammer OL 1994 og et utstrakt ønske om å skape en mangfoldig markering at man ikke helt turte å ta i bruk klassiske norske kulturuttrykk og fortellinger som man gjorde overfor utlandet? Ut fra hva vi har sett av intensjonene, samt kommentarer fra intervjuene kan det tyde på at markeringen hjemme og ute ikke har vært helt samstemt. Nå kan det selvfølgelig tenkes at det aldri var meningen, men da får man samtidig et formidlingsproblem overfor de som skal delta i markeringen.

³⁶ Intervju med Jan Erik Raanes 21.5.2005.

³⁷ Intervju med Jan Erik Raanes 21.5.2005

For hvorfor skal man hylle seg selv i utlandet, mens man kritiserer seg selv her hjemme?

Kapittel 6 Programmet og Programutformingsprosessen

Formålet med dette kapitlet er todelt. Vi vil for det første ta for oss programutformingsprosessen. Herunder vil vi se på hvordan den daglige ledelsen i Norge 2005 AS i samarbeid med styret utformet selve programmet, og i hvilken grad sponsorer fikk innflytelse over prosessen. For det andre vil vi gå over i selve iscenesettelsen av markeringen og her se på hva som faktisk skjedde, altså hvordan programmet ble.

6.1 Rollefordeling og ansvar

For å forstå hvorfor programmet ble slik det ble er det nødvendig å se på prosessen bak utformingen. Vi har tidligere sett på de uttalte intensjonene bak markeringen, slik de kom til uttrykk i programprofilen. I denne delen vil vi gå nærmere inn på selve programutformingsprosessen. Dette kan bidra til å kaste lys over hvorfor programmet ble så sammensatt som det ble.

I følge Jan Erik Raanes ble programmet til ved at man sendte ut en åpen invitasjon hvor ulike interessenter, som for eksempel kommuner, kulturinstitusjoner og foreninger kunne melde seg på. Det var en forholdsvis vid invitasjon, men selskapet ba om å få forslag på relevante prosjekter, og da med referanse til det historiske, altså unionstid, utviklingen av det moderne Norge, og ikke minst prosjekter som reflekterte over nasjonens framtid, og hvilke veivalg den står overfor. Deretter ble de innsendte forslag saksbehandlet internt for å se om de hadde relevans i forholdt til kriteriene selskapet hadde definert i programprofilen³⁸. I denne profilen lå de intensjonene vi har gjort rede for tidligere. Man var opptatt av det flerkulturelle, av mangfold og at markeringen ikke skulle være tilbakeskuende. De innsendte forslagene ble videre vurdert i forhold til om de var gjennomførbare, altså om de var bygd opp slik at det

³⁸ Intervju med Jan Erik Raanes 21.5.2005.

var mulig å finansiere dem, og om de hadde gjennomføringskraft i form av god organisering³⁹.

Det er interessant at man valgte en åpen invitasjon. Samtidig som dette ga stor fleksibilitet og mulighet for spennende prosjekter, lå det også en fare her for at prosjektene ville sprike mye fra hverandre, og at markeringen som helhet dermed skulle bli fragmentert og uoversiktlig. Mot dette kan det argumenteres at det kanskje ikke var intensjonen å lage en markering der alt var koblet sammen, men at det man ønsket nettopp var å vise mangfold.

Grunnen til at selskapet valgte denne åpne tilnæringsmåten var, i følge Lande Hasle, erfaringene fra Tusenårsjubileet. Der hadde man hatt en omfattende prosess med søknader, søknadsskjemaer og søknadsfrister. Selskapet behandlet 5000 søknader og tok ut 300 prosjekter til selve Tusenårsfeiringen. Lande Hasle mente det ville være alt for ressurskrevende å gjøre det på tilsvarende måte i forbindelse med Hundreårsmarkeringen⁴⁰.

Samtidig som det var ressursbesparende for selskapet vil vi innvende at prisen man betalte for dette var mindre styring og kontroll med de prosjektene som fikk støtte.

6.2 Forholdet mellom styret og administrasjonen

Utformingen av *programprofilen*, rammen for markeringen, og de ulike kriteriene som prosjektsøknadene skulle behandles etter, ble til i samarbeid mellom styret og administrasjonen i Norge 2005 AS. Deretter ble den lagt frem for Kulturdepartementet og Stortinget for godkjenning⁴¹. Men det var administrasjonen som behandlet prosjektene og utformet programmet. Styret ble hele tiden holdt orientert og var også med i diskusjoner rundt enkelte prosjekter, men tok aldri enkeltbeslutninger. Ved større prosjekter var styret mer involvert i selve

³⁹ Intervju med Jan Erik Raanes 21.5.2005.

⁴⁰ Intervju med Anne Kari Lande Hasle 28.9.2005.

⁴¹ Intervju med Anne Kari Lande Hasle 28.9.2005.

avgjørelsesprosessen⁴². Men i følge tidligere direktør Jan Erik Raanes ville det blitt for ressurskrevende og komplisert om styret skulle blitt involvert i hvert enkelt prosjekt⁴³.

6.3 Innflytelse fra sponsorene

Finansieringen av Hundreårsmarkeringen skulle dels dekkes gjennom statlige midler, og dels gjennom sponsormidler og salg av minnemynter⁴⁴. Et interessant aspekt ved arrangementer med en slik finansieringsplattform er hva slags innflytelse og makt de ulike investorene får over arrangementet. Rent intuitivt virker det rimelig at man ønsker noe tilbake for de midlene man har lagt inn, enten i form av medbestemmelse over utførelsen og prosessen, eller synlig markedsføring for selskapet. Lande Hasle bekrefter langt på vei en slik antakelse. I følge henne stod ikke Norge 2005 AS like fritt, og kunne ikke stille de samme kravene til alle arrangementene, som de kunne gjort hvis selskapet hadde vært fullfinansiert av staten⁴⁵. Selskapet var avhengig av, og trengte sponsorer for å finansiere forskjellig type arrangementer. Dette medførte at selskapet måtte understøtte sponsorene med noen arrangementer som var interessante for dem å støtte. For eksempel så var Tine en av sponsorene, og det ble således et nokså stort fokus på mat i markeringen, blant annet eksemplifisert av matfestivalen *Matstreif*. Dette vil vi komme tilbake til senere. At man i selskapet var avhengig av sponsormidler i Hundreårsmarkeringen kan på denne måten ha bidratt til at programmet har fått en annen utforming enn man kanskje fra selskapets side først hadde initiert og planlagt.

6.4 Programmet

Hundreårsmarkeringen skulle bestå av arrangementer som strakk seg over hele året og hele landet (St.prp.nr.1 2004-2005: 59). De historiske begivenhetene fra før 1905 og frem til i dag skulle både danne bakteppet og scenen, uten at det skulle bli et historisk

⁴² Intervju med Anne Kari Lande Hasle 28.9.2005.

⁴³ Intervju med Jan Erik Raanes 21.5.2005.

⁴⁴ Intervju med Anne Kari Lande Hasle 28.9.2005.

⁴⁵ Intervju med Anne Kari Lande Hasle 28.9.2005.

jubileum. Det skulle være en folkefest som måtte være åpen og inkluderende overfor alle - både barn, ungdom og etniske minoriteter var tiltenkt en sentral rolle i programmet.⁴⁶ Det har vært mer enn 350 forskjellige programmer. I tillegg et tusentalls arrangementer i regi av regionale og lokale aktører, lag, foreninger, kor, korps og skoler⁴⁷. Vi vil kort gi et innblikk i hva programmene og arrangementene har bestått av. Det vil være alt for omfattende å gå inn i hele programmet, men det er mulig å vise generelle trekk.

Aktivitetene har spent fra høytidelige seremonier, som Minnemøtet i Stortinget 7. juni, til folkefester som konserten på Rådhusplassen samme dag. Det har blitt arrangert historieseminarer i regi av Prosjekt 1905, holdt ulike utstillinger på Norsk Folkemuseum knyttet til unionen og norsk-svenske relasjoner. Det har blitt gitt ut bøker om hva som skjedde i 1905, og om hvordan Norge har utviklet seg de siste hundre årene. Det har blitt produsert ulike tv-serier, som for eksempel ”Drømmen om Norge” og filmen ”Alt for Norge”. Videre har det vært arrangert konserter uten noen som helst tilknytning til markeringens grunnlag, som for eksempel Elton John og Black Sabbath. I Oslo, Bergen, Stavanger og Tromsø ble det arrangert såkalte kulturnetter hvor institusjoner, eller områder i institusjonene, som vanligvis er lukket for folk flest ble åpnet. I Oslo kunne man blant annet komme bak scenen på Nationaltheatret, oppleve Stortingets kunstsamlinger, samt få et ”hurtigmøte” med samtidskunstnere på Astrup Fearnley. ”Matstreif” var en del av landbruket sin hundreårsmarkering av unionsoppløsningen. Gjennom 85 arrangementer over hele landet ønsket Landbruks- og Matdepartementet å vise bredden i norske mattradisjoner, og hvor: ”(...) viktig landbruket er for å holde ved like et vakkert kulturlandskap”⁴⁸. På disse arrangementene deltok produsenter fra hvert fylke med sine matvareprodukter. I tillegg var store norske matbedrifter, som for eksempel Tine og ulike dagligvarehandler, representert med sine produkt.

I følge Anette Warring tilbyr fortiden et opplevelsesunivers som kan anvendes kommersielt, og nasjonale jubileer kan bli brukt som blikkfang for varesalg (Warring 2004: 185). Warrings studieobjekt er Grunnlovsjubileet i Danmark i 1999, men

⁴⁶ Intervju med Anne Kari Lande Hasle 28.9.2005.

⁴⁷ <http://www.hundrearsmarkeringen.no/nyheter/thunes+tale.html>.

⁴⁸ ”Hundreårsfestivalen – et bilag for Hundreårsmarkeringen Norge 2005”.

utsagnet er like gjeldende for Hundreårsmarkeringen, noe noen av programeksempelene ovenfor viser. Fortiden blir på mange måter en vare i seg selv, og man kan således snakke om en særegen jubileumsindustri (Warring 2004: 185), der det ikke bare er rom for, men hvor det også etterspørres kommersielle aktører fra arrangørens side. Ved å koble seg til Hundreårsmarkeringen kunne for eksempel Tine skrive sin historie inn i den store nasjonale historien. Dette trekket med en representativ offentlighet hvor fortiden brukes til å gi legitimitet og identitet var i følge Warring også et sentralt trekk ved Grunnlovsjubileet i Danmark i 1999 (Warring 2004: 185), og andre forskere har også vært inne på det samme (Johnston 1991, Eriksen 1999, Spillmann 1997, Nora 1992). Det er dermed nærliggende å hevde at vi ikke bare står overfor en jubileumsindustri, men at Hundreårsmarkeringen og dens tilhørende program og arrangementer også befinner seg innenfor det vi kan kalle for en *jubileumskultur*. Dette er noe som vil bli drøftet mer inngående i kapittel 13, *Avsluttende diskusjon*.

Kapittel 7 Historiebruken i Hundreårsmarkeringen

I denne delen skal vi se på hvordan historien har blitt brukt i Hundreårsmarkeringen, eksemplifisert gjennom Prosjekt 1905, Åpningsshowet i Drammen, samt tv-serien ”Drømmen om Norge”. Men før vi gjør det, vil vi si noe generelt om historiebruk i moderne samfunn

Anette Warring mener at et historisk jubileum ikke bare handler om fortiden, men også om hvordan samtiden bruker fortiden til å formulere et politisk budskap. I et jubileum kan historien derfor bli brukt til å lage fortellinger som kan være med på å skape, eller bygge oppunder grunnleggende fortellinger om hvem (vi) nasjonen er (Warring 2004: 10).

Selv om Norge 2005 AS har betonet at Hundreårsmarkeringen ikke skulle være en ren tilbakeskuende og historisk markering, er det allikevel ikke tvil om at man har med et historisk jubileum å gjøre. I følge Warring handler forskning i historiske jubileer i stor grad om å identifisere det historiske innhold i feiringen, hvordan gjenfortelles historien, hvilket minnefellesskap er det som iscenesettes, hvordan aktualiseres historien i nåtiden og med hvilke formål. Samtidig handler det også om hvordan historien brukes, dens former og funksjoner (Warring 2005: 2).

I studien til Warring av de to Grunnlovsjubileene i Danmark finner hun ut at historiebruken var ganske så forskjellig. I 1949 var de fremtredende aktørene i jubileumsaktivitetene politikere og historiske eksperter. Befolkningen var hovedsakelig redusert til opplysningsobjekter og tilskuere, ikke som aktive medprodusenter av historien. Historien ble et sentralt innslag i jubileet, og den ble tillagt stor autoritet i forhold til nåtiden. Historien fungerte dermed som et autoritativt bevis for at det danske demokrati var verdens beste og sterkeste (Warring 2005: 7). I motsetning til jubileet i 1949 spilte både politikere og historiske eksperter en langt mindre fremtredende rolle ved jubileet i 1999. Skillet mellom eksperter og menigmann, og mellom elite- og folkekultur var i mye større grad utvisket (Warring 2005: 14).

Var denne forskjellen i historiebruk en tilfeldighet, eller kan vi vente å finne den samme måten man brukte historien på ved Grunnlovsjubileet i 1999 igjen i Hundreårsmarkeringen? I følge Anne Eriksen foregår historieproduksjonen i dag på mange ulike måter med en flora av minner, tradisjoner og personlige fortellinger. Det skapes et romantisk, mytologiserende syn på fortiden:

Derfor slutter ikke historien å være viktig, selv om den blir fremmed. Tvert imot – historien blir forklaringen på det meste. Det er modernitetens dobbelte forhold til historien som skaper mytologiseringen: Den gjør historien til et fremmed land, til noe som er prinsipielt annerledes, samtidig som den forkynner at her finnes forklaringene, her kommer vi fra (Eriksen 1999: 22).

William M. Johnston ser på en slik historiebruk både som en konsekvens av fremveksten av en ”jubileumsindustri”, og som en manifestasjon av en postmoderne kultur hvor man har en overflod av tilbudte fortolkninger av fortiden. Disse fortolkningene passer godt til et publikum som ikke lenger tror på at det er mulig å oppnå en autoritativ kunnskap om fortiden, men etterspør den for dens autensitet (Johnston 1991: 52). Vi kan nok gi Johnston rett i at publikum i dag i større grad etterspør fortiden for dens autensitet i stedet for dens autoritet, men i stedet for å se dagens bruk av historien som en manifestasjon av en postmoderne *kultur*, tror vi det er mer hensiktsmessig å gjøre som Anne Eriksen, og si at den (historiebruken) kan ha postmoderne *trekk* (Eriksen 1999: 16). Den kan brukes aktivt til lek, opplevelse, identitetsbygging eller bare til lyst og pynt, og man velger på mange måter selv hvordan man vil bruke den (Eriksen 1999: 16).

Et slikt historiesyn fant også Warring ved 1999-jubileet. Historien ble der i høyere grad enn ved jubileet i 1949 et sted som kunne brukes interaktivt til å avklare aktuelle politiske synspunkter, samt individuelle og kollektive identiteter (Warring 2005: 17). Samtidig ligger det en ambivalens i hvordan mennesker på den ene siden synes å nyte friheten til å betrakte deres sosiale verden med skepsis og på en lekende måte (et postmoderne trekk), mens på den annen side vil man samtidig gjerne forvisses om at det faktisk eksisterer noen sannheter og faste verdier som kan danne utgangspunkt for ens handlinger (et moderne trekk)⁴⁹(Warring 2005: 17). Store spektakulære jubileer

⁴⁹ Det er vi som tolker dette i retning av postmodernitet og modernitet, ikke Warring.

kan, i følge Warring, ideelt fungere som arenaer for å utspille en sånn ambivalens og finne løsninger på de spørsmål som den reiser (Warring 2005: 17). Spørsmålene denne ambivalensen reiser formoder vi dreier seg om noe av det samme som Hundreårsmarkeringen har satt seg fore å besvare, nemlig hvem er vi og hvor går vi hen? Ideelt sett kan altså jubileer av denne art hjelpe dets deltakere til å balansere denne ambivalensen, for dermed å kunne komme frem til et slags svar på slike krevende spørsmål. Hvordan har så historiebruken, og historieformidlingen, vært ved Hundreårsmarkeringen for unionsoppløsningen?

7.1 Historiebruk i Hundreårsmarkeringen

Siden Hundreårsmarkeringen har en pluralistisk programprofil, blir det meningsløst å snakke om én bruk av historien gjennom markeringen. Hvordan historien har blitt brukt har vært avhengig av hvilken aktør som har vært involvert, og hvilke arrangementer i programmet man ser på. I denne delen vil vi se på hvordan historiebruken har vært i henholdsvis Prosjekt 1905, Åpningsshowet i Drammen 6. februar 2005 og tv-serien ”Drømmen om Norge”. Bakgrunnen for det er for å vise bredden i markeringens historiebruk. I tillegg til disse aktørene/arrangementene vil vi i de to casene våre (kapittel 11 og 12) komme inn på hvordan historiebruken var ved et lokalt arrangement som broåpningen på Svinesund 10. juni, samt ved et høytidelig arrangement som Minnemøtet i Stortinget 7. juni.

7.1.1 Prosjekt 1905

Prosjekt 1905 var, som nevnt i intensjonsdelen, et nettverksprosjekt som skulle sette fokus på den svensk-norske historien gjennom unionstiden og frem til i dag. Man skulle altså både se på begivenhetene i 1905, samt på en rekke ulike sider ved relasjonene mellom de to landene fra 1814 og frem til i dag⁵⁰.

Det var viktig for Norge 2005 AS å bringe ny kunnskap om unionstiden og unionsbruddet, og det å initiere prosjekter som Prosjekt 1905 ble, i følge Jan Erik Raanes, viktig fordi man der: ”(...)på en mer balansert måte beskrev unionstiden og

⁵⁰ <http://www.hf.uio.no/iakh/forskning/forskningsprosjekter/1905/index.php>

unionspartenes ulike roller.”⁵¹ En av grunnene til at dette var viktig var fordi man anså kunnskapen om det som skjedde rundt 1905 som relativt lav i befolkningen, og at et årstall som 1814 har større historisk gjenklang enn det 1905 har. Intensjonen var derfor å legge et kunnskapshistorisk grunnlag før markeringsåret startet slik at: ”(...)vi hadde litt historisk belegg for de tinga som vi etter hvert så var markeringstemaer eller jubileumstemaer og sånn sett kunne velge hvilke prosjekter som skulle inn, og vrake de som ikke hørte hjemme her”⁵². Prosjekt 1905 skulle altså være med å gi Hundreårsmarkeringen en kunnskapshistorisk plattform som ulike prosjekter og arrangementer kunne bygges på, og i en viss forstand var det de (Prosjekt 1905) som forvaltet hele markeringens kjerne og berettigelsesgrunnlag – historien, det som skjedde i unionstiden og ved unionsbruddet. Skolerte historikere, eller eksperter, fikk ansvaret for å formidle hva som skjedde på en ”balansert” måte. I forhold til postmoderne historiebruk er dette ikke et eksempel på det, snarere tvert imot. Historien var ikke tenkt brukt som en lekeplass hvor hvem som helst kunne finne ”sin” historie, men i stedet skulle den fungere som en arena hvor skolerte historikere kunne bevege seg, for så å formidle sine veloverveide funn videre.

Denne historiebruken ligner mer på den Warring fant ved Grunnlovsjubileet i 1949, hvor historiske eksperter hadde en mer sentral plass enn ved jubileet i 1999. I 1949 la historikerne premissene for feiringen og befolkningen ble sett på som opplysningsobjekter. Man var enige om hva som var korrekt gjengivelse av historien (Warring 2005:17). En slik posisjon fikk imidlertid aldri Prosjekt 1905 i Hundreårsmarkeringen. Intensjonen om å skape en kunnskapshistorisk base som skulle prege hele markeringen ble ikke helt fulgt opp. Én av forklaringene på det er at noen av resultatene av prosjektets arbeid kom på slutten av 2004, mens mesteparten kom i selve markeringsåret. Konsekvensen av dette ble at det ikke var noen historisk plattform å sette markeringen på, og det var heller ikke grunnlag for et såkalt minnefellesskap knyttet til 1905, som et bredt folkeopplysningsprosjekt i regi av Prosjekt 1905 kanskje kunne bidratt til.

⁵¹ Intervju med Jan Erik Raanes 21.5.2005.

⁵² Intervju med Jan Erik Raanes 21.5.2005.

En annen forklaring kan være at prosjektet ble skilt ut fra Norge 2005 AS. Dermed fikk ikke den historiske kunnskapen om det som skjedde den samme formidlingskanalen som en inkorporering i Norge 2005 AS kanskje kunne gitt. I stedet foregikk de historiskteoretiske dragkampene om hva som *egentlig* skjedde ved unionsbruddet og i unionstiden, på ulike seminarer i regi av Prosjekt 1905. Disse seminarene tiltrakk seg mest historikere og andre spesielt interesserte. Dermed kan det grovt sett hevdes at ”kampen om fortiden”, som Warring er opptatt av, på mange måter ble utkjempet på forholdsvis lukkede arenaer. Mot dette kan det selvfølgelig hevdes at det ble gitt ut en rekke bøker i tillegg til nettstedet som ble drevet, slik at befolkningen i sin helhet hadde tilgang til det historiske grunnlaget for markeringen. Dermed var den opplysningsorienterte historiebruken tilgjengelig, men man måtte være spesielt interessert for å ta del i den. Det kan derfor synes som om intensjonen om at dette ikke skulle bli en ren historisk markering veide tyngre enn intensjonen om at man skulle gi befolkningen et kunnskapshistorisk løft.

7.1.2 Åpningsshowet og ”Drømmen om Norge”

Åpningsshowet som innledet markeringsåret ble avholdt i Drammen Teater lørdag 5. februar 2005. Showet ble sendt på TV2, og med et budsjett på over fem millioner kroner var det en av kanalens dyreste og største egenproduksjoner noensinne (Aftenposten 2. februar 2005). Showet var initiert av Norge 2005 AS, og det ble produsert av Nordisk Film AS. Arrangøren (Norge 2005 AS) hadde i utgangspunktet ønsket å formidle begivenheten på NRK fordi NRK har et mye større potensial når det gjelder seeropplutning på en lørdagskveld enn de andre kanalene. Siden NRK også er statskanalen er det også den som kan innby til det mest offisielle preget, noe som kunne gitt showet mer tyngde og viktighet enn hva TV2 kunne tilby. NRK takket nei fordi de ikke ville oppgi sine egne program denne kvelden (Brødrene Dahl og Den Store Klassefesten), og fordi de mente de allerede hadde nok program i forbindelse med Hundreårsmarkeringen (Gram, Knudsen og Remmen 2005:15).

Showet skulle ikke være nasjonalistisk eller sjåvinistisk, og man valgte Drammen som arena fordi man var redd det ikke ville bli nasjonalt nok hvis man holdt det i Oslo og for regionalt hvis man holdt det i noen av de andre store byene (Gram, Knudsen og Remmen 2005: 19). Og siden avslutningsshowet skulle være i Oslo ble det viktig for

arrangørene å holde åpningsshowet et annet sted, slik at man signaliserte at dette var en nasjonal markering og ikke en Oslo-markering (Gram, Knudsen og Remmen 2005: 19)⁵³.

Åpningsshowet fungerte som et seremonielt kickoff for markeringsåret. Manusforfatter og regissør Svein Sturla Hungnes lovet før showet, som bar tittelen ”100 år med en egen stemme”, at:

(...) vi skal ljuke så det renner i forhold til det historisk korrekte. Men folk skal kjenne seg igjen i de ulike epokene vi skildrer. Maken til fremstilling av Norge de siste 100 år er aldri blitt vist. Dette er ikke en historietime, men et show (Annonsebilag for Hundreårsmarkeringen Norge 2005: 41).

Publikum skulle bli servert 100 år på 100 ”elleville” minutter (Annonsebilag for Hundreårsmarkeringen - Norge 2005: 41). Askeladden var en gjennomgangsfigur i showet fordi han, i følge Hungnes, er som Ola Nordmann. Han liker å lete, rote og yppe seg, samt at han liker å vinne. I følge Hungnes er Askeladden en verdensborger som står og ser på Soria Moria. Ola Nordmann står og ser på verden, men tør ikke trå helt ut i den, noe som i følge Hungnes er fordi: ”Vi er en veldig skeptisk rase” (Hundreårsmarkeringen - Norge 2005: 41). Her fremstår historiebruken på en helt annen måte enn i Prosjekt 1905, og det er relevant å si at den antar tydelige postmoderne trekk. Her fremstår ikke historien som en autoritet, men snarere som en kilde for lek, gjøn og moro på bekostning av det ”historisk korrekte”.

I en slags tematisk forlengelse av Åpningsshowet kom tv-serien ”Drømmen om Norge” på NRK1 våren 2005. Dette var en serie som gikk i 12 deler, og som på en lekende måte omhandlet Norges historie fra 1850 og frem til i dag. ”Drømmen om Norge” skulle således ikke bare handle om unionsoppløsningen. Den skulle la kulturen guide oss gjennom disse årene, for som det står på hjemmesiden til serien: ”(...) ingenting forteller oss mer om historien enn kulturen”⁵⁴. Dermed ble en rekke store norske kunstnere og kulturpersonligheter portrettert av profesjonelle

⁵³ Avslutningsshowet for Hundreårsmarkeringen, som ble avholdt 26. oktober 2005, var en kongelig varieté-forestilling med kjente artister som fremførte sine egne sanger. Det var lite eller ingen forbindelse med grunnlaget for markeringen, så derfor kommer vårt fokus her til å være på åpningsshowet, hvor historien var tilstede, om enn på en litt annen måte enn tilfellet var i Prosjekt 1905

⁵⁴ http://www.nrk.no/programmer/tv_arkiv/drommen_om_norge/4764324.html

skuespillere, mens eksperter innenfor ulike fagfelt ga seerne en mer dyptgående analyse av de fenomener som ble belyst (for eksempel Sylfest Lomheim om Aasen, Garborg og Vinje og den store språkstriden). Dermed dekker serien tilsynelatende ambivalensen mellom det lekne og det alvorlige som Warring er opptatt av (Warring 2005: 17). Men hovedinntrykket serien ga var, i likhet med åpningsshowet, at dette først og fremst var moro og at nå skulle vi se på oss selv med et skjevt blikk. En slik ironisk omgang med historien medførte kritikk, og særlig gikk kritikken på at man utviste et altfor useriøst forhold til historisk kunnskap. Historiker Øystein Rian ved Universitetet i Oslo skrev en artikkel i Dagbladet hvor han hevdet at flere av opplysningene som kom frem i ”Drømmen om Norge” var direkte feil, og at bøndene på 1800-tallet ble latterliggjort (Rian 2005).

Norge, personifisert av hovedpersonen Stian Barsnes Simonsen, fremsto i første program som Askeladden; den litt uskikkelige, men akk så sjarmerende gutten, som ville frigjøre seg fra den velmenende, men strenge kjæresten Sverige. Barsnes Simonsen var en gjennomgangsfigur i serien. Han var vår (nåtidens) representant i møte med ulike historiske skikkelser, og stilt opp mot dagens språk og tone fremsto mange av skikkelsene og fenomenene (motstandskampen under krigen for eksempel) i et litt komisk lys, noe som også var intensjonen. I avslutningsepisoden møter Simonsen Knappestøperen fra Peer Gynt, og blir bedt om å besvare spørsmålet: ”Hvem er du, nordmann?” Hjulpet av kommentarer fra blant andre Thomas Hylland Eriksen og Iver B Neumann, forsøker Simonsen å besvare spørsmålet. Det hele fremstår i en veldig Hobsbawmsk ånd, hvor det som anses som typisk norsk kun er konstruksjoner eller importert. Både Knappestøperen og ekspertene er kritiske og tvilende til det Simonsen peker på som typisk norsk, som for eksempel naturen og bonden, eventyrene, Munch, matpakka, kvinnesaken og at vi er en humanitær stormakt. Hylland Eriksen hevder at det er noe rart med det norske selvbildet, som veksler mellom et voldsomt merverdikompleks ("vi er best i verden"), til et like sterkt mindreverdighetskompleks ("vi er ingenting"). Stian og Knappestøperen møtes enda noen ganger i løpet av episoden. Stian forsøker å finne noe vi kan være stolte av – noe vi kan vise oss frem med. Men Knappestøperen er ikke videre imponert. Han minner oss om at vi profiterte økonomisk på 1. verdenskrig ved å selge fisk til begge parter, og at vi sendte norske jøder til gasskamrene under den andre verdenskrig. Vi har karett til oss olje og gass på tvilsomt vis, og vårt selvbilde som en fredsnasjon og humanitær

supermakt er heller ikke mye å skryte av.⁵⁵ Dette synet støttes av Hylland Eriksen:

”Vi har en virkelighet full av selvmotsigelser. Vi er en miljønasjon som lever av olje og gass, en nasjon som skal være verdensmester i menneskerettigheter og god moral, men som samtidig er en lojal støttespiller for USAs stormaktspolitikk. Det går ikke – man kan ikke være begge deler. Fullt og helt, ikke stykkevis og delt”.⁵⁶

Man benyttet altså avslutningsepisoden av serien til å problematisere norsk identitet og det vi (nordmenn) har trodd den har bestått av. Dette er i tråd med intensjonen til Norge 2005 AS om å ”tømme ut Norgesbildene, og se hva de inneholder”, men samtidig problematiseres de ”nye Norgesbildene” som skulle presenteres overfor utlandet⁵⁷, uten at vi skal hevde at det var med overlegg fra serieskapernes side. Kollisjonen mellom markeringen hjemme og ute som vi omtalte under 5.3 kommer også til syne i gjennomføringen. For hvordan skal man kunne skape troverdige Norgesbilder ute når de samme bildene dekonstrueres og latterliggjøres her hjemme?

7.2 Avsluttende kommentar

I denne delen har vi sett på historiebruken til henholdsvis Prosjekt 1905, Åpningsshowet i Drammen og tv-serien ”Drømmen om Norge”. I likhet med hva Eriksen fant ved tusenårsjubileet i Trondheim i 1997, fant vi at faghistorikernes plass i Hundreårsmarkeringen var begrenset. Folkeopplysningsprosjektet Norge 2005 AS ønsket å sette i gang før markeringen ble aldri noe av. For det første fordi resultatene av forskningen til Prosjekt 1905 ble presentert for sent. Dermed ble den historiske plattformen Norge 2005 AS, i følge Raanes, ønsket å plassere markeringen på, aldri en realitet. For det andre fordi faghistorien stort sett ble formidlet på lukkede seminarer for spesielt interesserte. Vi fant at historiebruken i Prosjekt 1905 var langt mer klassisk og faghistorisk enn den vi fant ved åpningsshowet i Drammen og i tv-

⁵⁵ Episode 12 av ”Drømmen om Norge”

⁵⁶ Episode 12 av ”Drømmen om Norge”

⁵⁷

- Norges rolle innenfor fredsmekling og konfliktløsning
- Norges forvaltning av naturressursene.
- Norge som en moderne kultur – og kunnskapsnasjon, med mangfold, fornyelse og spisskompetanse som kjennetegn (St.prp. nr. 1 2004-2005: 59).

serien, ”Drømmen om Norge”. Her var underholdningsaspektet minst like viktig som underholdningsaspektet, og det er således relevant å si at disse antok tydelige postmoderne trekk i forhold til historiebruk.

Kapittel 8 Minnefellesskap

”Det går en linje fra Karlstad-forliket i 1905 til våre to lands roller som fredsnaasjoner i dag. Vi vet - av egen erfaring - at små stater trygges best ved fred, folkerett og mellomstatlig samarbeid. Derfor er Norge med i fredsarbeid flere steder, som i Sudan og Sri Lanka. Slik skal historien om en fredelig unionsoppløsning føres videre i Norge som fredsnaasjon” (Bondevik 2005).

Dette skrev tidligere Statsminister Kjell Magne Bondevik i et innlegg i Fredrikstad Blad 25. mai 2005, i forbindelse med Hundreårsmarkeringen. Det er ikke uvanlig at man bruker historiske hendelser som byggesteiner i nasjonale fortellinger, men det interessante her er hvordan Bondevik trekker frem en egenskap (fredelig) ved en sentral hendelse (unionsoppløsningen) i landets historie. Denne egenskapen brukes så både som argument og forklaring på hvorfor ”Norge er med i fredsarbeid flere steder” og hvorfor vi er en ”fredsnaasjon”. Det Bondevik bedriver her kan betegnes som det Anette Warring kaller for *minnepolitikk*. Det er en form for maktutøvelse og betegner den særlige form for identitetspolitikk, hvor fortiden står i sentrum i forsøk på å påvirke menneskers forestillingsverden, holdninger, verdier og følelser (Warring 2003: 11). Minnepolitikk brukes i forbindelse med at man ønsker å opprettholde, bearbeide eller omdanne eksisterende minnefellesskap (Warring 2003: 10). Et minnefellesskap kan være basert på ulike ting, for eksempel kjønn, klasse eller nasjon og er som regel såkalte forestilte fellesskap, i den forstand at de bygger på en oppfatning om at man har noe til felles med en gruppe mennesker som man ikke direkte har møtt, eller har en personlig relasjon til (Warring 2003: 10). I vårt tilfelle benytter vi oss av begrepet med henblikk på nasjonen.

Med utgangspunkt i Grunnlovsjubileene i Danmark i 1949 og 1999, og i begrepene minnefellesskap, minnepolitikk og identitetspolitikk søker Anette Warring å finne ut hva slags type minne- og identitetspolitikk som ble ført av de som iscenesatte Grunnlovsfeiringene. Dessuten ønsker hun å finne svar på spørsmål som hvordan dansk demokrati ble iscenesatt og innholdsbestemt, hvilke minnefellesskaper om det danske demokrati som ble konstruert, samt hva som var historiebrukens minne- og identitetspolitiske funksjon (Warring 2004: 11).

Kan man snakke om et etablert minnefellesskap i forhold til 1905 i Norge? Som nevnt tidligere ønsket man med Prosjekt 1905 å heve kunnskapsnivået rundt hva som skjedde i unionstiden og ved unionsbruddet. Dette som en konsekvens av at kunnskapen om hva som skjedde i 1905 har vært relativt lav i forhold til andre sentrale datoer i Norge, som for eksempel 17. mai 1814, 9. april 1940 og 8. mai 1945. Det kan derfor være grunn til å spørre seg om datoen 7. juni 1905 som symbol i nasjonens kollektive minne er like sterkt som de andre datoene, og spesielt 17. mai 1814. 17. mai, som feires hvert år, har nok en mye sterkere status som en vital del i Norges minnefellesskap enn det 7. juni har. Honnørord som frihet, selvbestemmelse og demokrati som ofte settes i forbindelse med 7. juni gjelder jo også for 17. mai. Det kan sågar hevdes at 17. mai har blitt et slags konglomerat av symbolikk, hvor man har tatt opp i seg (eller blitt tillagt) symbolikken som ligger i de andre sentrale datoene i landets nyere historie, som foruten 7. juni, også innbefatter krigsdatoene 9. april og 8. mai. Dette henger antakeligvis sammen med at 17. mai er en dag som feires hvert år på tilnærmet samme måte, og som unge og nye borgere sosialiseres inn i. Dermed knytter det seg også et mye sterkere minnefellesskap til den dagen enn til 7. juni. I følge Olaf Aagedal var krigsårene var med på å forsterke 17. mai som frihetssymbol, mens 7. juni som sentral dato i det nasjonale minnefellesskap også fikk en slags revitalisering i 1945 da Kong Haakon kom hjem etter krigen (Aagedal 2003: 46).

I Grunnlovsjubileene i Danmark ble demokratiet løftet frem som en styreform som passet særlig godt for danskene. Dette var det tverrpolitisk enighet om, og mens man før krigen hadde hatt stadige debatter om demokratiets retning, utviklet det seg etter krigen en politisk konsensus som la lokk på slike debatter (Warring 2005: 10). I den grad man kan snakke om en slik konsensus i forhold til unionsoppløsningen, så oppsto i så fall kanskje den allerede under folkeavstemningen i 1905, hvor det å vise motstand rett og slett ikke sømmet seg. I følge Hans Fredrik Dahl var det ikke en avstemning, men et ritual, og når man i Hundreårsmarkeringen sier at ”nasjonen ble født i 1905” er dette å betrakte som et erindringspolitisk forsøk på å iscenesette 1905 som 1814.⁵⁸ Tatt i betraktning av at historikere i ettertid av unionsoppløsningen drev nasjonsbygging (Kjeldstadli 1992: 56), så har denne begivenheten kun fremstått som

⁵⁸ Seminar på Diakonhjemmet 12. april 2005

selvfølgelig og lite kontroversiell. Det var jo bred enighet om hva som skjedde, er det noe mer å diskutere da?

Ideen om fred som noe som passet Norge og det norske folk spesielt bra har hatt noe av den samme funksjonen som demokrati i Danmark. På samme måte som demokratiet ble det i Danmark, ble fred en identitetspolitisk fortelling i Norge. Krigen og okkupasjonsårene fremstår som et forstyrrende element utenfra som har bidratt til å forsterke Norges rolle som en fredsnasjon – ”vi vant freden”. Dette kan vi koble til John Hutchinsons begrep om restaurasjonsmyten (Hutchinson 1994). I følge Dag Thorkildsen er denne mytens funksjon å skape kontinuitet mellom fortid, nåtid og fremtid (Thorkildsen 1995: 7), og den omfatter i følge Hutchinson fem epoker eller historier: ”(...) a migration story, a founding myth, a golden age of splendour, a period of inner decay and a promise of regeneration” (Hutchinson 1994: 14). Restaurasjonsmyten er altså en nøkkelfortelling om nasjonen, hvor nasjonens historie plasseres i en utviklingslinje fra en stolt fortid, gjennom en depresjonsperiode, før den igjen reiser seg. Senere utvikling av restaurasjonsmyten kan, i følge Aagedal blant annet sees på som en kamp mot krefter som kan true fellesskapet og medvirke til ”forfall” (fase fire). Annen Verdenskrig kan derfor sees på som en revitalisering og bekreftelse av den norske restaurasjonsmyten. Det er fortellingen om hvordan nasjonen igjen går inn i en forfallsperiode underlagt en fremmed statsmakt, som igjen avløses av frihet og ny optimisme (Aagedal 2003:46).

8.1 Fred

Som nevnt tidligere valgte Norge 2005 AS slagordet ”Verdensborger i hundre år” som ramme for markeringen. Formålet med denne rammen var: ”(...) å rette søkelyset mot vårt lands historie, våre verdier og våre fremtidsmuligheter”(St.prp. nr. 1 2004-2005: 59). En av de tre prioriterte dimensjonene som ble lagt til grunn for markeringen skulle være å: ”(...)sette fokus på Norges rolle innenfor fredsmekling og konfliktløsning” (St.prp.nr 1 2004-2005: 59). Disse dimensjonene har etter hvert vist seg å ha preget utenlandsmarkeringen i større grad enn markeringen her hjemme. Like fullt har fredsdimensjonen, som vi skal vise, vært et sentralt innslag også her. Men før

vi kommer inn på det, vil vi si noe om hvordan fredsaspektet ble brukt i taler fra det offisielle Norge som kom i forkant av markeringsåret.

Ved programlanseringen av Hundreårsmarkeringen i Oslo 7. juni 2004 betonet daværende Utenriksminister Jan Petersen denne dimensjonen da han snakket om hvordan landet skulle presentere seg i utlandet i forbindelse med markeringen. *Fredelig konfliktløsning, forsoning og utvikling* var sentrale begreper som ble trukket frem av Petersen:

Norge er blitt kjent for fredsmeklingsinnsats i ulike deler av verden. Dette er ikke noe vi skal "skryte av" i 2005. Men vi ønsker å trekke linjene fra den fredelige løsningen på konflikten i 1905, samtidig som vi må se fremover⁵⁹.

Ut fra dette er det rimelig å hevde at Petersen ønsket å bruke historien, nærmere bestemt unionsoppløsningen i 1905, til å fremheve Norges rolle som fredsnasjon. Og ved å "trekke linjene fra den fredelige løsningen på konflikten i 1905" kan det også hevdes at man ønsket å gi denne rollen en historisk legitimitet. I følge Anette Warring brukes historie instrumentelt både som argument og referanse i politikken, og den spiller en sentral rolle for hva vi identifiserer oss med, og føler lojalitet overfor. Den kan således virke konstituerende både for individuelle og kollektive identiteter (Warring 2005: 2).

Når Petersen bruker hendelsene i 1905 som en historisk forklaring på Norges posisjon som fredsnasjon er ikke dette bare rasjonelle konstateringer av "historiske fakta", men det er også det Warring kaller for "identitetspolitiske fortellinger" (Warring 2005: 2). Disse fortellingene kan være med på å gi følelsesmessig oppbakking og legitimitet til påstanden om at Norge er en fredsnasjon. Dette ble ytterligere understreket da Petersen holdt et åpningsinnlegg på konferansen "Fred og forsoning. 1905 og 100 år etter" 13. april 2005 i Stockholm⁶⁰. Her ble også Sverige trukket med i fredshistorien, og gitt en stor del av æren for at utfallet ble så fredelig som det ble i 1905. Petersen sa: "(...) det er derfor stor grunn til først og fremst å markere i 2005 at det er 100 år siden vi fikk en fredelig forhandlingsløsning på unionsstriden". Videre hevder han at dette er: "(...)et eksempel til etterfølgelse – viljen til fred, til konsultasjoner, viljen til

⁵⁹ Tale ved programlanseringen av Hundreårsmarkeringen. 7. juni 2004. Oslo.

⁶⁰ Tale av Jan Petersen på konferansen "Fred og forsoning. 1905 og 100 år etter" den 13. april 2005 i Stockholm

forhandlinger”. Mens han ved programlanseringen hevdet at dette ikke ”var noe å skryte av”, synes viljen til å fremheve dette aspektet å være mye sterkere når Sverige kan nevnes i samme åndedrag:

(...) Samtidig med unionsoppløsningen innføres en ”fredsdimensjon”, om jeg kan kalle det, i norsk og svensk politikk. – En tradisjon som begge land kan være stolte over, og som de to land i en rekke ulike sammenhenger internasjonalt har videreført, utviklet og styrket⁶¹.

Universelle verdier som menneskerettigheter, demokrati, respekt for menneskeverdet, global likhet og så videre settes inn i en kontekst der de fremstår nesten som naturgitte for de to landene, og således blir en del av deres nasjonale identitet. Ved å inkorporere universelle verdier i en nasjonal identitet på bakgrunn av en historisk hendelse, så bedriver Petersen (som Bondevik gjorde det tidligere) det Warring betegner som minnepolitikk (Warring 2004: 13).

Det er et mye sterkere minnefellesskap knyttet til 1814 og 17. mai enn 1905 og 7. juni i Norge, og det kan dermed tenkes at det er mindre kontroversielt å prøve å gi et lite utviklet minnefellesskap et innhold enn å prøve å forandre et eksisterende et. I følge Warring utgjør minnepolitikk et felt som det kan føres maktkamp om, hva skal huskes og hva skal glemmes. Og det kan føres med tanke på å enten opprettholde, bearbeide eller omdanne eksisterende minnefellesskaper (Warring 2005: 5). Og nettopp ved at minnefellesskapet knyttet til 1905 ikke er særlig sterkt, kan det tenkes at den eller de som ønsker å fylle det med innhold på mange måter kommer med fargestifter til et forholdsvis blankt ark, og således ikke trenger å utføre de hardeste kampene for å sette sitt preg. Dessuten er det også lite trolig at et så ukontroversielt tema som fred kan bidra til å avstedkomme den store debatten.

I selve markeringen var fredsaspektet tungt til stede ved særlig to arrangementer. På åpningen av Svinesundbroen, samt ved åpningen av Nobels Fredssenter på Aker Brygge. Svinesundbroåpningen blir behandlet utførlig i egen case, så det skal vi ikke komme inn på her, men Fredssenteråpningen er verdt noen kommentarer. 11. juni 2005 ble Nobels Fredssenter åpnet på Vestbanen. Åpningen inngikk som en del av det

⁶¹ Tale av Jan Petersen på konferansen ”Fred og forsoning. 1905 og 100 år etter” den 13. april 2005 i Stockholm

offisielle programmet for Hundreårsmarkeringen, og representanter fra Kongefamiliene i Sverige og Norge var tilstede. De ankom åpningen på en symboltung måte i Kongesjaluppen Stjernen. Dette er det eneste originale fartøy som er igjen fra den siste Unionskongen, Kong Oscar II. For første gang seilte kongesjaluppen med de to nasjonenes konger i. KSJ Stjernen var Oscar IIs norske kongeskip og Haakon VII's første kongeskip. Dermed var på mange måter den fredelige unionsringen sluttet. Og ved at et håndfast symbol fra unionstiden kom inn til Honnørbyggen fikk man også en forbindelseslinje mellom 1905 og Fredssenteret i tid, sted og rom. Fredsmotivet ble ytterligere forsterket, og nesten etnokitchifisert, da et barnekor sang *Barn av regnbuen*. Tidligere Statsminister Kjell Magne Bondevik holdt åpningstalen, og i likhet med talen Petersen holdt i Stockholm betonet også Bondevik betydningen den fredelige oppløsningen av unionen i 1905 hadde hatt for de to lands roller som fredsnasjoner:

I dag fremstår både Sverige og Norge som fredsnasjoner. Det er særlig meningsfylt at vi i forbindelse med 100-årsmarkeringen av unionsoppløsningen åpner et fredssenter. Den fredelige måten å løse konflikten i 1905 på, kan stå som et eksempel for andre i konfliktfylte regioner i dagens verden. Og våre to land skal fortsatt bistå fredsprosesser, inspirert av vår egen historie⁶².

Fredsmotivet synes å være det ukontroversielle temaet i markeringen som alle kan samles om. Det er ikke unionskontroversielt, så man slipper å nærme seg det betente EU-spørsmålet. Når man trekker Sverige inn i fredsfortellingen, dempes også det nasjonalt selvhevdende aspektet noe. Dette aspektet var som sagt noe Norge 2005 AS fryktet ved markeringen. Det kan i forlengelsen av denne diskusjonen være interessant å stille det kontrafaktiske spørsmålet: Var unionsoppløsningen en forutsetning for at Norge kom til å spille en internasjonal humanitær og fredsskapende rolle? I henhold til talene fra det offisielle Norge som vi har sett på her kan det virke sånn, men ut fra åpningsshowet og tv-seriene er bildet litt annerledes, fordi man der ville problematisere dette bildet. Det kan derfor synes som man innad i Hundreårsmarkeringen har operert med ulike minnefellesskap i forhold til 1905, noe som kanskje ikke er så rart med tanke på den pluralistiske organiseringen.

⁶² Tale av Kjell Magne Bondevik ved åpningen av fredssenteret 11. juni 2005

I følge Warring kan minne- og identitetspolitikk ikke bare brukes til kontroll og styring av andre. Den kan også utøves demokratisk i den forstand at den sikter på å fremme menneskers mulighet for å skape og strukturere deres eget liv, da innsikt i historiebruk og i måter kollektive og individuelle identiteter er formet kan brukes til å øke menneskers evne til selvbestemmelse (Warring 2005: 5). Dette ligner på målet Hundreårsmarkeringen har hatt om at man gjennom markeringsåret skulle få en dypere forståelse av vår fortid, nåtid og fremtid.

8.2 Avsluttende kommentar

Vi har i denne delen sett hvordan et manglende minnefellesskap knyttet til 7. juni kan åpne opp for minnepolitiske fortellinger rundt ukontroversielle temaer. Disse fortellingene kan så bli identitetspolitiske, for å holde oss til Warrings terminologi. I Hundreårsmarkeringen så vi at både Jan Petersen og Kjell Magne Bondevik forsøkte å gjøre fred til en slik identitetspolitisk fortelling for nasjonen. Deres budskap synes å være at vi på grunn av vår fredelige historie, er spesielt egnet til å være en fredsnasjon. Datoer som 7. juni 1905, 9. april 1940 og 8. mai 1945 inngår som nøkkeldatoer i en slik fortelling. Krigsårene inngår også i restaurasjonsmyten, og gir således næring til en identitetspolitisk fortelling som omhandler fred.

Så blir spørsmålet om man har klart å oppnå Hundreårsmarkeringens mål om å oppnå en dypere forståelse av vår fortid, nåtid og fremtid. Det får historien vise, men ut fra hva vi har sett i denne delen og i delen om historiebruk, er det foreløpig fristende å svare nei.

Kapittel 9 Hundreårsdebatten

Som nevnt tidligere (5.1.4) var det en viktig målsetning for Norge 2005 AS at Hundreårsmarkeringen ikke skulle bli en rent tilbakeskuende og historisk markering, men at den også skulle peke fremover, legge vekt på debatt og ha et kritisk blikk på nasjonen. Perspektivet skulle være å reflektere og debattere rundt hvem nordmenn er i dag, og hvilken rolle Norge har i verden⁶³. Hundreårsdebatten var sentral for å gjennomføre dette perspektivet og denne intensjonen i markeringen. I en pressemelding som ble presentert 21.9.2004 kommenterer Jan Erik Raanes målet med debatten:

Hensikten med undersøkelsen er en åpen og utadvendt debatt om norsk identitet og de utfordringer Norge står overfor i fremtiden. Ambisjonen med debatten må være å utvide perspektivet på Norge som verdensborger, hvem vi er, hvordan vekselvirkningene mellom oss og våre omgivelser påvirker oss og hva som er og blir vår rolle i verden⁶⁴.

Man ønsket altså på den ene side en debatt rundt det norske, våre verdier og holdninger - rett og slett hvem nordmenn er, og på den andre side en debatt der nordmenn ser seg selv i et verdensborgerperspektiv. Også ved Tusenårsmarkeringen var det fokus på verdier og hvem vi er. I forbindelse med det står det i St.prp. nr. 55 fra 1997 følgende:

Markeringen av tusenårsskiftet skal reflektere den pågående verdidebatten i Norge. Viktige grunnleggende verdispørsmål er utviklingen av demokratiet, nestekjærligheten og solidariteten (St.prp. nr. 55 1997: 2).

Verdidebatten det siktes til her har nok sammenheng med verdikommisjonen som ble nedsatt av Bondevik 1 regjeringen i 1998⁶⁵. Hundreårsdebatten er således ikke et nytt fenomen, men er snarere et eksempel på myndighetenes økte fokus på verdier de senere årene.

⁶³ Intervju med Jan Erik Raanes 21.5.2005

⁶⁴ <http://www.hundrearsmarkeringen.no/hundrearsdebatt/hundrearsdebatt.html>

⁶⁵ www.verdikommisjonen.no

Det er interessant å se på Hundreårsdebatten av flere grunner. Ut fra et maktperspektiv er det interessant å se hvilke temaer som ønskes debattert og hvilke som ikke ønskes debattert. Fordi Norge 2005 AS er oppnevnt av Kulturdepartementet kan det synet som formidles gjennom selskapet også fortolkes som de offentlige myndighetene sitt syn på hvilke temaer som trengs å debatteres i vårt samfunn. Samtidig er Norge 2005 AS et eget aksjeselskap, og har således vært unndratt politiske dragkamper i planleggingen av denne debatten. Når så et selskap med statlig legitimitet, men uten politisk styring setter premissene for det som er tenkt som en bred, folkelig debatt om hvem vi er, og hvor vi går hen, kan det være at man også står overfor et demokratisk problem, uten at dette skal trekkes for langt her. Vi vil bare påpeke at kombinasjonen av statlig legitimitet og få politiske føringer kan være uheldig.

I tillegg til hvilke temaer som er tatt opp og hvilke som ikke er tatt opp, er det også interessant å se på hvordan selskapet kommenterer resultatene av undersøkelsen gjennom egne pressemeldinger. Ut fra dette kan man si noe om hva selskapet synes er interessant, og hvilke sider ved debatten de har lagt størst vekt på.

Videre er det interessant å se på konsekvensen av debatten, altså hva som faktisk skjedde. Ble det en engasjert og folkelig debatt, slik intensjonen var?

Å bruke en nasjonal markering som anledning til å sette i gang en debatt var også tilfellet ved det danske Grunnlovsjubileet i 1999. Her ønsket man en debatt om det danske demokratiet og grunnloven. I følge Anette Warring slo imidlertid debatten i 1999 feil. Intensjonen bak jubileet var å forene en feiring av grunnloven med en folkelig og kritisk debatt av den. Warring hevder man ikke klarte dette. Hun begrunner påstanden med at man ikke klarte å forene hyllest og debatt, og hevder dette henger sammen med en utydelig og inkonsekvent jubileumsprofil, samt en bred politisk konsensus rundt et minnefellesskap som ikke bare anså det danske demokrati og dets grunnlov som gode universelle verdier, men også som noe som særlig passet Danmark og det danske folk meget godt (Warring 2005: 11). Dermed spurte folk seg: Hvorfor skulle man diskutere historien og dansk identitet når den tilsynelatende verken var omstridt eller hadde noen betydning for hvordan man forholdt seg til aktuelle politiske spørsmål. Og hvorfor skulle man diskutere problemer med, og

endringer i, en grunnlov og i et demokrati som var så godt som noe annet sted (Warring 2005: 16). Videre hevder Warring at man la lokk over og tabuiserte den viktigste aktuelle politiske saken om demokratiets fremtid i Danmark, nemlig spørsmålet om integrasjon i EU, noe som selvfølgelig fjernet mye av temperaturen rundt de resterende temaene i debatten (Warring 2005: 15).

Hundreårsmarkeringen hadde et annet fokus og et annet formål med Hundreårsdebatten, men den interessante likheten er at man benyttet en nasjonalt jubileum som anledning til å forsøke å sette i gang en folkelig debatt rundt større politiske og samfunnsmessige verdier og spørsmål. Selv om det skulle være en folkelig debatt, var det samtidig Norge 2005 AS som la premissene for debatten. Det var de som valgte ut temaområdene som skulle debatteres. Dette kom for det første frem i spørreundersøkelsene og deretter, for det andre, pressemeldingene som ble sendt ut fra selskapet. Dette kan indikere at man har stått overfor et slags skinndemokrati der debatten på mange måter var styrt på forhånd.

9.1 Spørreundersøkelsene

Som grunnlag for Hundreårsdebatten ble det gjennomført spørreundersøkelser i åtte europeiske land, samt én i Norge. Materialet fra spørreundersøkelsene skulle danne grunnlaget for to debatter, der den første, som ble lansert i september 2004 tok for seg omverdenens syn på Norge, mens den andre, som ble lansert i januar og februar 2005, tok for seg nordmenns syn på seg selv og Norge.

Den europeiske undersøkelsen ble utført av KRC Research på oppdrag fra Hundreårsmarkeringen Norge 2005 AS/Geelmuyden og Kiese AS. De åtte utvalgte landene var Danmark, Storbritannia, Tyskland, Frankrike, Italia, Spania, Polen og Sverige. 4026 tilfeldig utvalgte respondenter fordelt jevnt utover de ulike landene ble intervjuet per telefon i tidsrommet 27.07.04 til 13.08.04⁶⁶ der de ble bedt om å ta

⁶⁶ <http://www.hundrearsmarkeringen.no/hundrearsdebatt/undersokelser/undersokelser.html>.

stilling til en rekke positive og negative påstander om Norge. Blant de negative assosiasjonene man kunne velge mellom var:

- en nasjon med høyt prisnivå
- en nasjon av sky og intolerante folk
- et kaldt og lukket land
- et rikt land på grunn av olje og fisk⁶⁷.

Av de positive assosiasjonene de ble bedt om å ta stilling til kan vi nevne:

- et land med en spektakulær natur
- et åpent og tolerant land
- et land som verdsetter likestilling og demokrati
- et land som deler av sine ressurser
- et land som bidrar aktivt innenfor humanitær hjelp og fredsmekling
- et land som fokuserer på bærekraftig utvikling og foredling av naturressursene
- et folk som lever i pakt med naturen⁶⁸.

Undersøkelsen i Norge ble gjennomført av Norsk Statistikk på oppdrag fra Hundreårsmarkeringen Norge 2005 AS i januar 2005. Totalt har 3912 personer deltatt i undersøkelsen. Respondentene ble stilt en rekke spørsmål som var ment å kartlegge verdier og holdninger, og som kunne si noe generelt om nordmenns forhold til seg selv og verden utenfor. Også i denne undersøkelsen var det lagt opp til at respondentene skulle ta stilling til ulike karakteristikk av Norge, noen positive og noen negative. Temaene som ble belyst i den norske undersøkelsen var følgende: selvbilde, mangfold, fellesskap og religion, tilhørighet og monarki⁶⁹.

I det følgende tar vi utgangspunkt i det selskapet presenterer fra undersøkelsen, altså de pressemeldingene som ble sendt ut. En kan sånn sett si at vi benytter oss av det materialet som mediene skulle skape debatten ut fra. Vi går derfor ikke inn og vurderer validiteten av undersøkelsen som sådan, eller resultatene av den. Bakgrunnen for det er at en metodisk validitetsdiskusjon ville vært på siden av det vi er interessert i, nemlig å få frem det synet og de bildene som Norge 2005 AS presenterer og ønsker å skape debatt ut fra. Pressemeldingene er imidlertid av varierende kvalitet når det gjelder muligheten for å tolke hvilke Norgesbilder som formidles av Norge 2005 AS. Primært er det temaområdene *selvbilde* og *mangfold*

⁶⁷ <http://www.hundrearsmarkeringen.no/hundrearsdebatt/undersokelser/undersokelser.html>.

⁶⁸ <http://www.hundrearsmarkeringen.no/hundrearsdebatt/undersokelser/undersokelser.html>.

⁶⁹ <http://www.hundrearsmarkeringen.no/hundrearsdebatt/undersokelser/undersokelser.htm>

som kommenteres av Raanes, og som derfor er godt egnet som grunnlag for en diskusjon rundt det synet selskapet eventuelt formidler. De andre pressemeldingene er i større grad utformet som en kortfattet gjengivelse av de konkrete resultatene fra undersøkelsene, og er således mindre egnet til dette formålet. Konsekvensen av dette blir at vi innenfor selvbilde og mangfold vil presentere og drøfte de ulike Norgesbildene som presenteres, mens vi innenfor temaområdene fellesskap og religion i større grad vil bruke undersøkelsen som et bakteppe for å gjøre oss noen betraktninger rundt det norske. Monarki og tilhørighet vil ikke bli berørt i denne delen.

9.2 Selvbilde og omverden sitt bilde av Norge

Som nevnt tidligere handlet første del av debatten om omverdenen sitt syn på Norge, mens andre del av debatten tok for seg nordmenns syn på seg selv og Norge. Noe av grunnen til at man gjorde dette var for å sammenlikne synet på Norge hjemme og ute. Brit Marie Hovland bruker i boken *Slik blir nordmenn norske* (2004) Miroslav Hrochs begrep *småstatsnasjonalisme* som en forklaring på Norges nei til EU (Hovland 2004: 180). I vårt tilfelle er det begrepet som er interessant. Småstatsnasjonalisme kjennetegner små stater med blant annet nasjonal mindreverdighetsfølelse (Hovland 2004: 180). Gjennomføringen av en europeisk undersøkelse for å kartlegge omverdenens kunnskap og syn på Norge forteller noe om behovet for å vite hva andre synes om en, og er således en indikasjon på at en slik småstatsnasjonalisme også er gjeldende i Hundreårsmarkeringen. Men det forteller også noe om nasjonens behov for å markere seg tydeligere internasjonalt. Som nevnt er dette noe man har vært opptatt av i UD i forbindelse med markeringen overfor utlandet, uttrykt gjennom blant annet Rudengrapporten (Rudeng 2000). En slik undersøkelse kan således bidra til å klargjøre hvilke nasjonale profileringsstrategier som har vært vellykkede fra norsk side, og hvilke som har vært mindre vellykkede.

Resultatene av undersøkelsen hjemme viste at nordmenn har et sterkt selvbilde på nasjonens vegne: Den suverene vinneren blant de seks positive karakteristikkene av Norge respondentene skulle ta stilling til var: ”En rik nasjon som deler av sine

ressurser med andre gjennom humanitær aktivitet og fredsarbeid”. Hele 92 prosent av respondentene sa seg helt eller delvis enige i denne karakteristikken, mens bare 8 prosent var helt eller delvis uenige⁷⁰. Dette forteller, i følge Raanes, som kommenterer undersøkelsen i pressemeldingen, noe om at den nasjonale profileringsstrategien med Norge som en sentral internasjonal aktør innenfor fredsarbeid og humanitær bistand har vært vellykket internt blant nordmenn. Derimot så forbinder nesten ingen europeere Norge med humanitær hjelp, og det kommer på en klar sisteplass på spørsmålene hvor respondentene ble bedt om å ta stilling til forskjellige positive og negative assosiasjoner om Norge. I undersøkelsene som ble foretatt i utlandet var det de tradisjonelle bildene av Norge som dominerte omverdenens syn på oss. I følge Raanes forbindes vi fortsatt i stor grad med vakker natur, høye fjell, dyre priser og hvalfangst⁷¹. Undersøkelsen viser altså at fredsmeklingsarbeid og humanitær innsats ikke har blitt registrert i den grad vi kanskje selv hadde forventet.

Goffman er i boken *Vårt rollespill til daglig* (1992) opptatt av hvordan mennesker presenterer seg selv overfor andre, og at den selvpresentasjonen er i dialog og konflikt med de menneskene man forholder seg til. Han er opptatt av at det foregår en kommunikasjon mellom mennesker i en situasjon (Goffman 1992: 11-23). Om man benytter seg av et slikt goffmaniansk perspektiv på nasjonen kan man si at denne undersøkelsen er en form for selvpresentasjon. Det må sies at denne teorien er utarbeidet for å forklare samhandling mellom mennesker på mikronivå, og ikke for å forklare hvordan nasjoner forholder seg til hverandre. Dette medfører at man ikke uten videre kan anvende teorien på et makronivå. Når vi likevel gjør det er det fordi mekanismene som teorien spiller på også synes relevant i forhold til hvordan nasjoner kan markedsføre seg selv i utlandet, og særlig i dette tilfellet, hvor man ønsker en direkte respons på hva Europa vet og synes om Norge. I følge Goffman er ikke kommunikasjonen mellom hva avsender ønsker å presentere og hva mottaker oppfatter alltid i overensstemmelse (Goffman 1992: 11-23). Det kan altså foreligge motsetninger mellom intendert mening og oppfattet mening. Dette ser man eksempler på i sammenlikningen av den europeiske og den norske undersøkelsen.

⁷⁰ <http://www.hundrearsmarkeringen.no/hundrearsdebatt/hundrearsdebatt.htm>

⁷¹ www.hundrearsmarkeringen.no/hundrearsdebatt.

Resultatene av undersøkelsen viser med andre ord et veldig tradisjonelt bilde av det norske. Således følger resultatene opp det Rudeng hevdet i Rudeng-rapporten fra 2000 om at det utenlandske publikums dominerende forestilling, i den grad de har en forestilling, av Norge er et land med storslått natur av fjell og fjorder, vikinger, troll og bunadskledde mennesker, med olje og industri som det eneste mulige moderne innslag. Rudeng hevder disse utdaterte oppfatningene av det norske kan skyldes tilbakelagte nasjonale profileringsstrategier som i dag blir opprettholdt og forsterket av turistindustrien her hjemme (Rudeng 2000: 44).

At Norge ønsker å kommunisere til omverden at vi er en fredselskende nasjon og humanitær stormakt blir altså ikke nødvendigvis oppfattet slik av andre. Det er dermed en diskrepans mellom hva nordmenn og omverdenen forbinder med Norge, og det kan videre fortelle noe om at den dominerende fortellingen om Norge som en slags ”fredsfyrste” har vært en viktig strategi for å gi identitet i det moderne Norge; nordmenn selv oppfatter seg selv som en viktig aktør i verdenssamfunnet, men den intenderte meningen om å bruke denne fortellingen for å profilere Norge internasjonalt har vært feilslått.

9.3 Mangfold

Fokuset på mangfold har vært en viktig dimensjon ved markeringen. Dette gjenspeiler seg også i Hundreårsdebatten. Gjennom spørreundersøkelsen viser det seg i følge Jan Erik Raanes at:

Nordmenn flest hyller etnisk og kulturelt mangfold, og synes innvandrere er hjelpsomme, vennlige og arbeidsomme. – Men samtidig sier et klart flertall nei til innvandring for å styrke Norges økonomiske og kulturelle utvikling, og folk flest vil at ikke-vestlige innvandrere skal ”bli norske” så fort som mulig⁷².

Hva slags bilde på mangfold i Norge presenteres så fra Norge 2005 AS gjennom resultatene av undersøkelsen? For det første så er bildet som presenteres inkonsistent. På den ene side er nordmenn positive til et flerkulturelt samfunn, mens man på den

⁷² <http://www.hundrearsmarkeringen.no/presse/meldinger/pressemelding+innvandrere.html>.

annen side er mot innvandring, og ønsker at ikke-vestlige innvandrere skal bli mest mulig norske. Etnisk og kulturelt mangfold lar seg vanskelig forene med en målsetning om å være mest mulig norsk. Dette bildet som presenteres i undersøkelsen er interessant sett i sammenheng med det bildet som Norge 2005 AS gir av det flerkulturelle Norge i dag ellers i markeringen. I et av deres egne *Hundreårsbilag* fremstilles fremmedfrykt og fordommer som noe som i stor grad preget Norge tidligere. Morsomme tilbakeblikk på hvordan vi har skrevet om og snakket om ”de andre” gjennom de siste hundre årene, samt en solskinnshistorie om en gjennomintegrert norskspakistansk familie som har levd et godt liv i Norge presenteres⁷³. Ut fra resultatene fra undersøkelsen, så representerer denne pakistanske familien selve idealet på hvordan en innvandrerfamilie skal være. De har tilpasset seg, og lever godt integrert innenfor det norske storsamfunnet.

9.4 Fellesskap

Innenfor temaet *fellesskap*, ble det satt fokus på by og land, og resultatene fra undersøkelsen viste, i følge pressemeldingen, tro på bygdesamfunnet og en massiv støtte til distriktene. 76 % av respondentene mente samfunnet burde satse på å opprettholde bosetting i distriktene, mens bare 10 % synes det bør satses mindre. Dette forteller noe om at bygdekulturen fortsatt står sterkt i Norge til tross for stadig sentralisering og urbanisering⁷⁴. Med fokus på bygdekulturen ønsket selskapet en debatt rundt det norske av det norske, nemlig bonden og bygdekulturen. Den positive holdningen til distriktskulturen, som resultatene av undersøkelsen indikerer, kan ha en sammenheng med posisjonen den norske bonden og bygdesamfunnet fikk på midten av 1800-tallet. I følge Thomas Hylland Eriksen utviklet det seg i denne perioden en nasjonal symbolverden inspirert av norsk bygdeliv, som ledd i nasjonsbyggingen (Hylland Eriksen 1993:49). Men i følge den franske sosiologen Pierre Bourdieu er bondens betydning stor i det norske samfunnet også i dag. Han skriver:

⁷³ Hundreårsmagasinet. Informasjonsbilag fra Norge 2005, distribuert av Aftenposten.

⁷⁴ <http://www.hundrearsmarkeringen.no/presse/meldinger/privatisering.html>.

Når det gjelder for eksempel Norge, den sist ankomne av de nordiske nasjonene, informerer, organiserer og orienterer den populistiske forherligelsen av den opprinnelig renheten, inkarnert i bøndene, ennå den dag i dag, hele den sosiale eksistens, det litterære eller kunstneriske livet like meget som den politiske, ved å utforme livsstiler og tenkemåter. (Veiden & Burkeland 1999: 105)

Bourdieu hevder altså at man i Norge forherliger bygdekulturen og at den er styrende for måten vi tenker på og utformer våre livsstiler. Vi skal ikke gå videre inn i en diskusjon av akkurat denne påstanden, men den er interessant sett i lys av resultatene fra undersøkelsen.

Også mer moderne prosesser som globalisering og individualisering kan være med på å forklare den store oppslutningen om distriktene. I følge Olaf Aagedal uttrykker bygdesamfunnet og bonden en nasjonal identitet som er knyttet til det autentiske og ekte (Aagedal 2004: 76). I en tid med omfattende globalisering, hvor grenser stadig viskes ut og blir mer utydelige blir det kanskje viktigere å føle tilhørighet og roffeste. I følge Øyvind Østerud kan folklore og kulturell nostalgi legge et tradisjonalistisk garnityr over moderne kommersialisme og samfunnsendring (Østerud 1994:64). Zygmunt Bauman bruker begrepet flytende modernitet for å beskrive endringer i samfunnet og motsetningen mellom den gamle og den nye moderniteten. Et trekk ved den nye moderniteten er menneskets individualisering og frigjøring fra samfunnet. Å gjøre folk til enkeltmennesker er det moderne samfunns varemerke, sier Baumann. Med dette mener han at hver enkelt person må skape sin egen identitet i en tid hvor alt er flytende, og de faste rollene ikke lenger er like tydelige (Bauman 2001). Følger man denne tankegangen kan en romantisk lengsel tilbake til fortiden gi folk identitet og følelse av tilhørighet; tilhørighet til lokalsamfunnet og bygdelivet. Et godt eksempel i så måte er bunadens funksjon. I følge Olaf Aagedal er bunaden sterkt identitetsskapende, og kan brukes til å uttrykke en rekke identiteter, blant annet en nasjonal og en lokal identitet (Aagedal 2004:76). Når bunaden med alle dens lokale variasjoner brukes av personer som har en tilknytning til stedet hvor den har sitt opphav blir bunaden et symbol på forankring og autensitet (Aagedal 2004:82). Den massive støtten til distriktene kan således være et uttrykk for at bygdesamfunnet uttrykker noe ekte og autentisk som den moderne nordmann mener han ikke finner i byene og det moderne samfunnet.

9.5 Religion

Spørsmålet om nordmenns forhold til religion var også et av debattområdene Norge 2005 AS ønsket å sette fokus på. I følge pressemeldingen viste resultatene av undersøkelsen at støtten til statskirkeordningen har falt dramatisk, og at hele 46 % mener at stat og kirke bør skille lag, hvilket er fem prosentpoeng mer enn de som mener at ordningen fortsatt bør opprettholdes⁷⁵. Kirkens plass og rolle i samfunnet har endret seg nokså dramatisk i løpet av de siste hundre årene. I 1905 var kirken et sentralt talerør for kampen mot unionen, og Stortinget og regjeringen benyttet kirken for å skape legitimitet for unionsvedtaket, og til å mobilisere befolkningen i forbindelse med folkeavstemningen 13. august 1905 (Thorkildsen 2005: 166). Kirken fikk med dette styrket sin posisjon som et viktig nasjonalt samlende symbol. I dag er imidlertid kirkens rolle som et slikt symbol under sterkt press. Dette er kanskje et uttrykk for at religionen i moderne sekulariserte samfunn i dag har fått en mindre viktig funksjon i forhold til sosial integrasjon og til å skape samhold. I følge Anne Eriksen kan historiske minnedager som 17. mai ha erstattet religiøse fester som rituell realisering av det som samfunnet holder som viktig (Eriksen 1999: 137). Et annet poeng med 17. mai, som Eriksen poengterer, er at den representerer en historisk hendelse som har formet vår tilværelse. Historiske hendelser og historien generelt representerer i følge Eriksen et grunnpremiss som leverer endelige forklaringer på de dypere sammenhenger som former vår tilværelse. En avvisning av religionen får ingen dramatiske sosiale konsekvenser. Det er i stor grad et personlig valg. Denne friheten har man ikke til å velge bort historien. Få vil i dag fornekte historiens legitimitet (Eriksen 1999: 154). På den måten fremstår historien som en større autoritet i det moderne menneskets liv enn det religionen gjør, selv om også historien som autoritet er under press, som vi så i ”minnedelen”.

⁷⁵ <http://www.hundrearsmarkeringen.no/presse/meldinger/pressemelding+religion.htm>

9.6 Tabuiserte debattområder

I følge Aagedal og Brottveit forutsetter jubileer, enten de er i familien eller i nasjonen, at det er noe felles man kan samles om eller minnes. For at dette skal være mulig vil det samtidig ofte være ting man er uenige om, og som man unngår å diskutere (Aagedal og Brottveit 2005: 97). Blant de utvalgte temaområdene som Norge 2005 AS ønsket debattert er det et tema som er fraværende, og som ville vært høyst aktuelt å inkorporere i debatten; EU-spørsmålet. EUs stadig sterkere interne integrasjon stiller spørsmål om suverenitet, selvstendighet og uavhengighet. Dette er spørsmål som er høyst aktuelle i forbindelse med Hundreårsmarkeringen og dens historiske grunnlag; unionsoppløsningen med Sverige. Det blir derfor nokså kunstig at man unngår dette spørsmålet. Fraværet av EU-spørsmålet er ikke tilfeldig, men snarere en konsekvens av bevisste føringer lagt av Norge 2005 AS. Selskapet la, i følge Jan Erik Raanes, vekt på at markeringen ikke skulle bli en politisk markering⁷⁶. Spørsmålet om EU-integrasjon var også et spørsmål som ble tabuisert i de danske grunnlovsjubileene. Det er således interessant at man både i Danmark og Norge ønsket å skape en folkelig og engasjerende debatt, men med det samme resultatet begge steder; at debatten ble styrt mot politisk ufarlige temaer, som kanskje ikke var like engasjerende?

9.7 En underholdningsdebatt?

Hva førte så debatten med seg? Warring hevder debatten i Danmark i 1999 ble feilslått fordi man ikke klarte å kombinere en hyllest med en kritisk debatt. I Norge var intensjonen å kombinere markeringen av unionsoppløsningen med en kritisk debatt rundt nasjonen og hvem vi er. Offentliggjørelsen av spørreundersøkelsene satte ikke i gang en omfattende nasjonal debatt rundt disse spørsmålene, men endte isteden opp som en tabloidisert meningsutveksling rundt nasjonale stereotyper på bakgrunn av en kronikk av den danske redaktøren i Ekstrabladet Hans Engell, publisert i

⁷⁶ Intervju med Jan Erik Raanes 21.5.2005.

Dagbladet. En kronikk som forøvrig var bestilt av Norge 2005 AS for å sette fart på debatten. I kronikken kom Engell med følgende karakteristikkk av Norge:

Norge sitter rik, feit og selvtilfreds på sidelinja i Europa, deler ut penger til fattige land, og tjener enda mer på oljepriser så høye at de fattige landenes økonomi blir knekket⁷⁷.

Med denne kronikken kastet både medier og politikere seg ut i debatten hvor noen tok kronikken på alvor, mens andre kritiserte mediene for å bruke spalteplass på en helt unødvendig diskusjon. Thorbjørn Jagland hevdet vi var på vei inn i et "Hotell Cæsar samfunn" hvor alt har blitt underholdning, og hvor de mest alvorlige temaer banaliseres og gjøres om til store overskrifter⁷⁸. Trond Giske tok artikkelen på alvor og tilbakeviste kritikken ved å vise til at Engell var en konservativ, og at Danmark ikke hadde noe å lære Norge når det gjaldt humanitær innsats: "Å skulle lære solidaritet av den danske høyresida er som å skulle lære likestilling av mulla Krekar"⁷⁹. Kåre Valebrokk rettet i sin faste spalte i Aftenposten, "På en søndag", en direkte kommentar til kronikken ved å stille spørsmålet: "Har vi egentlig behov for å vite hva andre land mener om oss?"⁸⁰.

Kronikken i Extrabladet fremsatte en rekke nasjonale stereotypiske bilder, men konsekvensen av den førte kanskje ikke frem mot en seriøs og fruktbar debatt rundt hva det norske består i, og hvilke identiteter som er representative for Norge i dag. Den vektla isteden ironiske og sarkastiske plumpheter med det formål å provosere frem reaksjoner, noe den tildels også greide. Dermed gjorde kanskje Norge 2005 AS seg selv en bjørnetjeneste, ved at man bestilte en kronikk som i sin form kvalte det som kunne blitt en seriøs debatt. De andre temaene fra spørreundersøkelsene (mangfold, religion, fellesskap, monarki) ble i liten grad gjort til gjenstand for debatt i mediene. Det kan være flere grunner til dette. En nærliggende årsak ligger i forholdet mellom media og Norge 2005 AS. Det var Norge 2005 AS som satte i gang spørreundersøkelsene, og la således grunnlaget og premissene for debatten, men derfra var det opp til de enkelte mediene å lage saker ut fra de funnene som selskapet

⁷⁷ <http://www.dagbladet.no/nyheter/2004/09/21/408910.html>.

⁷⁸ <http://www.dagbladet.no/kultur/2004/09/24/409229.html>

⁷⁹ <http://www.dagbladet.no/nyheter/2004/09/22/409012.html>

⁸⁰ <http://www.aftenposten.no/meninger/kommentarer/article877912.ece>

presenterte gjennom pressemeldingene de sendte ut. Man kan altså si at debatten ble overlatt til mediene og styrt av dem. Det ble opp til mediene å plukke ut hvilke deler av debatten de syntes fortjente spalteplass.

At ikke *mangfold*, *monarki*, *religion* og *felleskap* skapte like mye omtale som *selvbilde* kan ha en sammenheng med at dette til enhver tid i større eller mindre grad er aktuelle politiske temaer som det pågår debatt rundt. Problemstillinger knyttet til mangfold, altså innvandringssspørsmål og debatt rundt fellesskapsløsninger versus private løsninger har vært, og er fremdeles, gjenstand for skillelinjer i norsk politikk. Spørsmålet rundt religion er aktuelt i forbindelse med statskirkespørsmålet, og i den senere tid også i forbindelse med de såkalte Muhammed-tegningene. Å skape en ekstra oppslutning og engasjement rundt disse temaene fordi de nå var satt inn i Hundreårsmarkeringskonteksten kan derfor ha syntes vanskelig og mindre interessant for mediene. Det var rett og slett vanskelig å skape de store overskriftene.

Hva kunne man så gjort for at debatten skulle blitt mer vellykket? For det første kunne debatten ha dreid seg rundt mer potente politiske utfordringer, som for eksempel EU-spørsmålet. For det andre kan det tenkes at man kunne skapt en mer seriøs og engasjerende debatt dersom den også hadde foregått på andre arenaer enn mediene; for eksempel i skolen og fagforeninger.

9.8 Avsluttende kommentar

Vi har i dette kapittelet sett nærmere på hvordan Norge 2005 AS gjennomførte den ambisiøse intensjonen om å skape en engasjerende og folkelig debatt rundt Norges samtid og fremtid, hvem nordmenn er, omverden sitt bilde av Norge og nordmenn, samt Norges rolle i verden. Vi har ut fra temaområdene Norge 2005 AS valgte ut, samt pressemeldingene de sendte ut, forsøkt å si noe om bildene som presenteres av Norge i dag. I tillegg har vi forsøkt å gi noen mer generelle betraktninger rundt det norske, med undersøkelsen som bakteppe, der empirien vår ikke har tillatt en gjennomgang av synet Norge 2005 AS presenterte. Ut fra disse pressemeldingene skulle det avstedkomme en bred, folkelig debatt. Det ble imidlertid aldri en folkelig og engasjerende Hundreårsdebatt, dels fordi mediene valgte å fokusere på nasjonale

klisjeer, og dels fordi Norge 2005 AS styrte debatten mot politisk ufarlige temaer for å unngå at Hundreårsmarkeringen skulle bli en ny EU-debatt.

Kapittel 10 Den flerkulturelle dimensjonen ved markeringen

I følge Olaf Aagedal har de nordiske landene i stor grad blitt oppfattet som relativt etnisk homogene, men med økende innvandring av nye etniske grupper de siste ti årene har befolkningssammensetningen endret seg, og Norge er i dag i større grad et flerkulturelt samfunn. Dette skaper nye rammer for opplevelsen av nasjonal identitet både blant majoritetsbefolkningen og blant minoritetene (Aagedal 2003: 79).

Ut fra intensjonene til Norge 2005 AS var målsetningen tydelig; man ønsket at markeringen skulle være mangfoldig og inkluderende overfor innvandrerne⁸¹. Det er således interessant å se hvilke grep selskapet gjorde i gjennomføringen av markeringen for å inkludere innvandrerne⁸², og i hvilken grad dette var vellykket. Vi vil bygge opp dette kapitlet ved først å se på ulike måter markeringen kunne vært gjennomført på for å inkludere innvandrerne, for så etterpå å se nærmere på hvordan Norge 2005 AS faktisk gjorde det, og så til slutt se i hvilken grad denne strategien skapte oppslutning i forhold til arrangementene 7. juni blant innvandrerne.

10.1 Potensielle inkluderingsstrategier overfor innvandrerne

Vi vil starte med å presentere tre måter inkluderingen av innvandrerne kunne foregått på⁸³:

⁸¹ Intervju med Anne Kari Lande Hasle 28.9.2005.

⁸² Vi velger å bruke Statistisk sentralbyrås innvandrerbetegnelser. Innvandrerrelatert statistikk er knyttet til *Standard for innvandregruppering* (Statistisk sentralbyrå 1994). I denne standarden inngår syv kategorier, hvorav to av dem samlet gis avgrensningen *innvandrerbefolkningen*. Til innvandrerbefolkningen hører:

1. **Førstegenerasjonsinnvandrere** uten norsk bakgrunn. Dette er personer født i utlandet av to utenlandsfødte foreldre. Førstegenerasjonsinnvandrerne har på et tidspunkt innvandret til Norge.
2. **Andre generasjonsinnvandrere**. Til denne kategorien hører personer født i Norge av to utenlandsfødte foreldre. Andre generasjonsinnvandrerne har ikke selv innvandret, men har foreldre som er kommet fra andre land.

⁸³ Utformingen av disse tre alternativene eller modellene er inspirert av Khalid Salimi, som under et avslutningsseminar for *Dokumentasjon 2005* på Diakonhjemmet 6.12.2005 redegjorde for ulike måter Norge 2005 AS kunne inkludert minoritetene i markeringen.

1. Selskapet kunne gjennomført ulike aktiviteter og arrangementer spesielt tilpasset innvandrere.
2. Selskapet kunne gjennomført åpne og inkluderende arrangementer med mål om å nå ut til alle, men ikke innvandremiljøene spesielt.
3. Selskapet kunne tatt med representanter fra ulike innvandrerorganisasjoner inn i planleggingen av markeringen.

Det første alternativet innebærer at arrangørene hadde organisert egne og tilpassede arrangementer rettet mot innvandrere uten at innvandrere selv var med i planleggingen av dem. Fordelen med dette alternativet var at man kunne skape spesialtilpassede arrangementer med en klar målsetning om å engasjere innvandrere. Den umiddelbare ulempen er for det første det uheldige i at det tilsynelatende ville blitt separate arrangementer for innvandrere og etnisk-norske, og på den måten ville markeringen mistet det inkluderende aspektet ved seg. For det andre er det en ulempe ikke å inkludere innvandrere i planleggingen av arrangementene. Det er nærliggende å tro at de vil kjenne sitt miljø best, og på den måten bidra til å arrangere aktiviteter som virker appellerende i minoritetsmiljøene.

Det andre alternativet var å gjennomføre åpne og inkluderende arrangementer hvor man ønsket å nå ut til flest mulig, men der man ikke rettet tiltak mot innvandremiljøene spesielt. Fordelen med denne modellen i forhold til den første modellen er at man ikke kjører separate arrangementer, men at man forsøker å engasjere og mobilisere alle til de samme arrangementene. Ulempen kan derimot være at de åpne arrangementene blir altfor vage i formen, slik at de ikke treffer innvandrer målgruppen i det hele tatt.

En tredje måte man kunne gjort det på hadde vært å inkludere innvandrerne allerede i planleggingsfasen, altså latt representanter fra ulike innvandrerorganisasjoner bidra i utformingen av programmet. Da ville man hatt fordelen av å kunne utvikle arrangementer som både kunne tiltrekke minoritetene og majoritetsbefolkningen. Selv om innvandremiljøet ikke er et ensartet og homogent miljø, er det likevel grunn til å

anta at representanter fra denne gruppen på en bedre måte kan kommunisere ut et budskap og engasjement som virker appellerende på innvandrerne. For det andre er trolig symboleffekten av å ha synlige innvandrere med i planleggingen av viktige merkedager stor. Dette viser at man fra myndighetenes side inkluderer innvandrerne ved viktige merkedager for nasjonen. Et illustrerende eksempel på hva effekten av en slik symbolhandling kan være er 17. mai 1999. Dette året ble den pakistanske kvinnen Rubina Rana valgt som leder for 17. mai komiteen i Oslo, og gikk dermed først i toget. Da det ble klart at Rana ble valgt ut til dette oppdraget mottok hun en rekke drapstrusler. At hun likevel valgte å gjennomføre oppdraget sitt bidrog i følge Olaf Agedal til:

(...) å endre 17. mai-symbolet og til å legge nye lag av mening til den 17. mai-norske arenaen. I dag verkar eit bilete av eit barnetog med berre lyshuda og lyshåra norske barn litt bleikt og gamaldags (Agedal 2003: 80).

Eksempelet viser at ved å trekke inn innvandrere i nasjonale arrangement, kan praksisen rundt disse endres.

10.2 Inkluderingsstrategien til Norge 2005 AS

Hovedtendensen i Hundreårsmarkeringen har vært alternativ nummer to. Norge 2005 AS har satset på folkefester og store utearrangementer hvor folk skulle samles, som for eksempel popkonserten på Rådhusplassen 7. juni eller Hundreårsfestivalene som ble arrangert i Oslo, Bergen, Trondheim og Stavanger. Her var det lagt opp til at folk selv skulle delta og engasjere seg. Det ble ikke arrangert egne aktiviteter rettet mot innvandrerne, men snarere slik Anne Kari Lande Hasle formulerer det: ”(...) åpne og inkluderende arrangementer hvor folk kunne være sammen”⁸⁴. Ut fra intervjuene og observasjonene vi har gjort, vil vi hevde at arrangørene ikke brukte noen spesielle virkemidler for å tiltrekke seg innvandrer miljøene. Med dette mener vi at arrangementer spesielt tilpasset og rettet mot innvandrere slik alternativ 1 presenterer, i høy grad var fraværende. Innvandrere var heller ikke representert i Norge 2005 AS sin administrasjon, og var således ikke med i planleggingen av markeringen slik det tredje alternativet presenterer. Det finnes likevel unntak fra denne tendensen som gjør

⁸⁴ Intervju med Anne Kari Lande Hasle 28.9.2005

bildet litt mer sammensatt. Blant annet ble *Melafestivalen* arrangert på Rådhusplassen i Oslo fra 19-21. august 2005⁸⁵. Melafestivalen er en politisk og religiøs uavhengig kulturfestival som har blitt arrangert hvert år siden 2001 av kulturstiftelsen Horisont⁸⁶. Festivalen ble støttet av Norge 2005 AS, og ble således et grep for å vise at minoritetene også var en del av markeringen, og derfor også nasjonen. Dette arrangementet er et godt eksempel på hvordan man kunne gjennomføre et åpent arrangement som både var rettet mot innvandrere og hvor innvandrere selv var med i planleggingen og gjennomføringen.

Under sluttseminar til *Dokumentasjon2005* 6.12.2005 om Hundreårsmarkeringen reiste Khalid Salimi, kunstnerisk leder for Horisont, sterk kritikk mot Norge 2005 AS for måten selskapet hadde håndtert den etniske delen av markeringen. Kritikken gikk spesielt på at Norge 2005 AS ikke hadde hatt minoriteter med i planleggingen. I følge Salimi var det ikke tilstrekkelig å bare ønske å inkludere minoritetene i markeringen. Han savnet flere aktive grep for å iverksette dette⁸⁷. Den generelle tendensen i markeringen har vært at man fra arrangørenes side har ønsket det flerkulturelle mangfoldet velkommen, men de aktive grepene for å mobilisere innvandrergруппene har uteblitt.

10.3 Oppslutningen blant minoritetene

I hvilken grad fungerte så strategien til Norge 2005 AS? Klarte de å mobilisere innvandrerne i markeringen, selv om de ikke foretok noen aktive grep? Dette er et komplisert spørsmål å besvare, blant annet fordi vi ikke har materiale på hvordan gruppen oppfattet markeringen. Vi er derfor overlatt til våre egne observasjoner fra Hundreårsfestivalen og 7. juni. Disse observasjonene kan si noe om synligheten av minoritetene på den mest sentrale dagen i markeringen og er således interessante. Det

⁸⁵ <http://www.horisont.org/displayarticle25.html>

⁸⁶ Horisont sitt mål er å bidra til minoriteters økte deltakelse i norsk kunst- og kulturliv som arrangører, produsenter, ledere, utøvere og ikke minst publikum.

⁸⁷ Innlegg fra Khalid Salimi under avslutningsseminaret: *Kampen om fortiden* på Diakonhjemmets høyskole 6.12.2005

er grunn for å anta at graden av representasjon rundt disse dagene kan gi en god indikasjon på hvor godt Norge 2005 AS klarte å mobilisere innvandrerne i markeringen.

Når det gjelder oppslutningen foran Stortinget under Minnemøtet 7. juni, så var innvandrerne mer eller mindre fraværende. Verken på Eidsvold Plass eller området rundt Karl Johans gate var denne gruppen synlig. Det er tre nærliggende forklaringer på dette:

1. 7. juni var ingen offentlig fridag.
2. De nasjonale innslagene kan ha virket ekskluderende på minoritetene og således ha ført til lav oppslutning.
3. Manglende minnefellesskap rundt 1905.

For det første så er ikke 7. juni en offentlig fridag hvilket betyr at svært mange fra denne gruppen kan ha vært på jobb. Det er derfor antas at dette kan forklare noe av den lave oppslutningen. Samtidig gir ikke denne forklaringen det fulle bildet siden majoritetsbefolkningen tross alt var godt representert, uten at det var snakk om 17. mai tilstander.

For det andre kan det antas at symbolbruken denne dagen kan ha virket ekskluderende på innvandrerne. Den nasjonale symbolbruken denne dagen var nemlig spesielt omfattende sammenlignet med andre arrangementer i Hundreårsmarkeringen. Norge 2005 AS har som nevnt vært opptatt av at markeringen skulle være antinasjonalistisk, og i følge Jan Erik Raanes fryktet selskapet at et sterkt nasjonalt patos ville virke ekskluderende på innvandrerne⁸⁸. En slik vurdering av hvorvidt en nasjonal merkedag som 7. juni ville virke ekskluderende ble nok ikke vurdert fra Stortinget sin side. Dette har sammenheng med at nasjonal symbolbruk er vanlig når Stortinget gjennomfører slike rituelle arrangementer. Når det gjelder om symbolbruken denne

⁸⁸ Intervju med Jan Erik Raanes 21.5.2005.

formiddagen faktisk ble oppfattet som ekskluderende av minoritetene vil det avhenge av deres forhold til symbolene og nasjonen, og i hvilken grad majoriteten inkluderer minoritetene i det nasjonale fellesskapet. I den forbindelse er det interessant å se på Ånund Brottveit sin forskning på innvandrernes deltakelse i 17. mai feiringen. Hans utgangspunkt er å bruke 17. mai feiringen for å se på etniske minoriteters forhold til de nasjonale symbolene, og for å se på bruken av nasjonale symboler i en flerkulturell kontekst (Brottveit 2003: 79). I følge Brottveit tydeliggjør innvandrernes inntog i 17. mai feiringen spenningen mellom en "etnos-tradisjon", som definerer det nasjonale fellesskapet ut fra felles etnisk bakgrunn og kulturell likhet, og en "demos-tradisjon", hvor det nasjonale fellesskapet forstås som et rettighetsfellesskap. Med utgangspunkt i en etnos-tradisjon blir deltakelse fra minoritetene et fremmedelement i feiringen (Brottveit 2003: 79). Hans undersøkelser viser at 17. mai toget har vært en kamparena blant annet mellom disse spenningene. På begynnelsen av åttitallet mottok Sagene skole, som var en flerkulturell skole med elever fra ulike etniske grupper, drapstrusler fordi de ville stille opp i 17. mai toget. Disse drapstruslene var grunnlagt i holdninger om at 17. mai toget var forbeholdt etniske nordmenn, altså et etnisk basert fellesskap. Drapstruslene iverksatte diverse motreaksjoner basert på demos-tradisjonen; alle innenfor nasjonen skal ha like rettigheter (Brottveit 2003: 79).

Det er interessant å se disse funnene i forhold til Hundreårsmarkeringen, og særlig i forbindelse med observasjonene våre ved Stortinget formiddagen 7. juni, fordi den offentlige symbolbruken denne dagen har fellestrekk med symbolbruken 17. mai. Alle de klassiske nasjonale symbolene var tilstede denne formiddagen. Flagget, Kongehuset, Stortinget, Nasjonalsangen og bunaden var alle representert. Det er likevel ikke uproblematisk å sammenligne de to dagene. 17. mai er et gjentakende ritual som foregår på samme måte hvert år, mens store markeringer av unionsoppløsningen sjelden forekommer. En annen viktig forskjell er at 17. mai er en festdag hvor barn i høy grad er det synlige midtpunktet. Det som foregikk på formiddagen 7. juni hadde i større grad et paradepreg med blant annet militæret oppstilt langs hele Karl Johans gate. En sammenlikning er likevel relevant fordi begge dagene angår nasjonen og hvorvidt symbolbruken kan anses for å være ekskluderende. I følge Brottveit oppleves ikke de nasjonale symbolene og 17. mai som en ekskluderende begivenhet, snarere tvert i mot. For mange av hans informanter

oppleves 17. mai mer som et unorsk fenomen. Mange opplever det som en dag hvor nordmenn er hyggelige og mer imøtekommende enn andre dager i året (Brottveit 2004: 160). I forhold til Hundreårsmarkeringen kan dette vise at symbolene i seg selv ikke virker ekskluderende og at symbolbruken derfor dårlig forklarer den lave oppslutningen foran Stortinget 7. juni.

Den tredje forklaringen det er nærliggende å bruke er manglende minnefellesskap rundt 1905 blant minoritetene. Det er rimelig å anta at det ikke eksisterer en kollektiv bevissthet rundt hva som skjedde i 1905 i innvandremiljøene rett og slett fordi innvandringen til Norge startet lenge etter. Selv om dette var et åpent arrangement hadde det et definert historisk grunnlag, og det kan derfor antas at dette var av mindre interesse blant innvandrerne. Som nevnt tidligere (i minnedelen) er det grunn for å hevde at det er et manglende minnefellesskap rundt 1905 i befolkningen som helhet. Det er derfor nærliggende å påstå at dette i ennå større grad vil gjelde minoritetene. På grunn av dette er det derfor rimelig å anta at 7. juni ikke er en viktig dato blant minoritetene og at et manglende minnefellesskap kan forklare innvandrernes fravær denne dagen.

Også under de andre arrangementene under Hundreårsfestivalen i dagene før og etter 7. juni var det laber oppslutning av innvandrere. Disse arrangementene spant vidt i type og målgruppe, men ingen av dem var spesielt rettet mot innvandrere. Av arrangementer kan vi nevne: *Kulturnatt*, der flere av byens institusjoner ble åpnet så folk kunne se, *Matstreif* hvor fokuset var norsk tradisjonell mat, *Jesusmarsj* og *Europride*. Det som virkelig tiltrakk innvandrepublikummet var popkonserten på kvelden 7. juni. Her var minoritetsungdom godt representert, så oppslutningsmessig var konserten et svært vellykket arrangement. Problemet med denne konserten var imidlertid at det ikke var noe i konserten som hadde forbindelse til det historiske og Hundreårsmarkeringen utover at Norge 2005 AS hadde satt den i gang og at den var på 7. juni.

Alt i alt kan man si at intensjonene til Hundreårsselskapet var gode med mål om en åpen og inkluderende markering der de la sterkt vekt på et demos-basert nasjonssyn. De ønsket minoritetenes deltakelse og engasjement i den nasjonale markeringen og ville inkludere dem i det nasjonale fellesskapet. Men intensjonene ble ikke fulgt opp

like godt, eller de konkrete virkemidlene selskapet hadde for å mobilisere minoritetene var ikke tilstrekkelige for å mobilisere minoritetene. Hovedgrepet selskapet gjorde var å fjerne alle nasjonale elementer som kunne virke ekskluderende, og isteden satse på åpne arrangementer der alle som hadde lyst til å delta kunne komme. Brottveit sine funn viser at disse symbolene i en 17. mai kontekst ikke virker ekskluderende, snarere tvert om. Dette forteller noe om at myndighetenes bruk av symbolene ikke nødvendigvis oppfattes negativt blant minoritetene. I følge Cohen er symboler stå for et mangfold av meninger (Cohen 1976: 23). Symbolene er altså flertydige og kan med dette ilegges ulik mening og fortolkes forskjellig. Med den tydelige antinasjonalistiske holdningen Norge 2005 AS hadde kan det virke som de nærmest satte likhetstegn mellom nasjonale symboler og ekskluderingsverktøy. De mente at symbolene ville være negative for å inkludere og rekruttere minoritetene i markeringen. Isteden satset de på folkefester uten nasjonale elementer og uten relasjon til det historiske. De tok heller ikke med representanter fra minoritetene med i planleggingen av markeringen, og det ble i liten grad organisert aktiviteter rettet mot innvandrere. Man kan altså si at minoriteter var et stort tema i intensjonene bak markeringen, men at de i liten grad ble et tema i gjennomføringen av markeringen.

Kapittel 11 Markeringen av 7. juni

7. juni 2005 var det hundre år siden Unionen med Sverige ble oppløst. Ved å velge ut 7. juni som en case er det mulig å se hvordan de to hovedaktørene denne dagen, Stortinget og Norge 2005 AS, valgte å markere anledningen. Selv om Hundreårsmarkeringen besto av en masse arrangementer som strakk seg over hele året, var det 7. juni som var hoveddagen, og vi finner det derfor naturlig å behandle denne dagen mer inngående. Det kan også antas at man denne dagen ville få et tydeligere bilde av hva det offisielle Norge ser på som spesifikt norsk, enn hva som har vært tilfellet ved de øvrige arrangementene. Dette har sin enkle forklaring i at 7. juni, og spesielt da formiddagen med Minnemøtet i Stortinget, er et av de få arrangementene i løpet av Hundreårsmarkeringen hvor Stortinget har stått som premissleverandør.

Vi vil dele dagen inn i to deler, der vi først vi ta for oss de to arrangementene som Stortinget hadde ansvaret for: Minnemøtet i Stortinget og Stortingets festforestilling i Konserthuset. I den neste delen vil vi se på Norge 2005 AS sitt arrangement denne dagen: folkefest på Rådhusplassen.

11.1 Del I Stortinget sine arrangement 7. juni

11.1.1 *”Den nasjonale scenen”*

Det historiske Minnemøte i Stortinget 7. juni må betegnes som selve hovedarrangementet i Hundreårsmarkeringen, fordi man her er ved kjernen av hva som var grunnlaget for feiringen: unionsoppløsningen. 7. juni 1905 ble unionen med Sverige erklært for opphørt å eksistere av Stortinget, da Konge Oscar II erklærte seg ute av stand til å danne ny regjering. Etter datidens Stortingets fortolkning opphørte han da samtidig å fungere som norsk konge. Stortinget ga derfor Christian Michelsens regjering i oppdrag å overta rikets regjering midlertidig i Kongens sted, til et nytt

statsoverhode var på plass⁸⁹. Minnemøtet i Stortinget handlet altså om denne begivenheten.

Det var Stortinget som hadde regien på seremonien, som var et lukket arrangement for spesielt inviterte. Men seremonien ble overført både på NRK og TV2, slik at den øvrige befolkningen kunne følge med. Foruten alle Stortingsrepresentantene og Stortingets presidentskap var Kongefamilien, Høyesterett, Forsvaret, samt de nordiske landenes parlamentssjefer også tilstede som gjester.

Vi har i denne delen valgt å fokusere både på det som skjedde i selve Minneseremonien, og det som skjedde utenfor Stortinget. Det som skjedde utenfor Stortinget er interessant av flere grunner. For det første var det lagt opp til at folk kunne følge med på det som skjedde inne i Stortinget via storskjermer som var satt opp på Eidsvolds plass. Nå fungerte imidlertid ikke disse storskjermene, så de tilstedeværende så kun et svart bilde. Men uavhengig av denne tekniske flausen, kan oppmøtet utenfor Stortinget være en indikasjon på hvor viktig denne seremonien var for folk, og dermed også være en indikasjon på graden av minnefellesskap rundt 1905. For det andre er det interessant å se på det som skjedde utenfor Stortinget fordi dette området danner det Olaf Agedal kaller for *den nasjonale scene* i Norge (Agedal 2003: 47). I følge Agedal mobiliserer denne arenaen; aksene Stortinget – Slottet og Universitetet – Nasjonalteatret, nasjonalfølelse. Viktige historiske begivenheter som unionsoppløsningen, krigsutbruddet i 1940 og frigjøringen i 1945 er knyttet til denne arenaen, samt den årlige nasjonaldagsfeiringen. Det er dermed interessant å se på hvordan denne nasjonale scenen tok i bruk symbolene denne dagen, samt å se på det som skjedde som det Eriksen kaller *stedliggjøring av historien* (Eriksen 1999: 92).

11.1.2 Tradisjonell nasjonal symbolikk

Om man ser på bruken av nasjonale symboler som et språk, så er dette et språk som nordmenn har kunnskap om, og som de kjenner. Symbolspråket kan derfor brukes for å formidle et budskap som de fleste nordmenn vil forstå (Agedal 2003: 83). I forhold

⁸⁹ <http://www.hundrearsmarkeringen.no/1905/datoer1905/datoer.html>.

til et offentlig arrangement som Minnemøtet 7. juni, vil symboler kunne fungere som en forbindelseslinje mellom dette og den sosiale verden. Men skal denne forbindelsen gjøres sterk kan man ikke benytte seg av vilkårlige symboler. Man må ha noe som folk kjenner igjen, og som kan bidra til å forsterke viktigheten av den offisielle hendelsen. Norge 2005 AS har vært forsiktig i sin bruk av de nasjonale symbolene i markeringen. Noe av forklaringen på dette har vært at man ikke har ønsket at det skulle bli et ”eneste langt 17. mai tog”⁹⁰. Ved iscenesettelsen av Stortingets arrangement sparte man imidlertid ikke på symbolbruken. Det ble et fyrverkeri av nasjonale symboler, der alle de klassiske nøkkelsymbolene ble brukt. Nøkkelsymbolers funksjon er å vekke forestillinger og mobilisere sterke moralske lojalitetsfølelser og antipatier. De antar ofte form av dikotomier på den måten at de refererer til et ”vi”, og på den måten følgelig havner i opposisjon til ”de andre” (Berkaak & Frønes 2005: 48).

En rekke av de nasjonale symbolene som var tilstede 7. juni er å regne som nøkkelsymboler i Norge. Det er tvilsomt om de til enhver tid ”mobiliserer sterke lojalitetsfølelser og antipatier”, men de har vekket slike følelser ved bestemte historiske perioder, og da særlig ved krisetider. I følge Eric Hobsbawm i boken *The Invention of Tradition* (1992), vil det alltid være slik at nasjonale symboler ved spesifikke historiske situasjoner vil fremstå som viktigere enn i andre perioder (Hobsbawm 1992: 263). Både flagget, Kongefamilien og Stortinget var for eksempel viktige og potente frihetssymbol under krigen (Hovland 2004: 50). De nasjonale nøkkelsymbolene som var synlig tilstede på formiddagen 7. juni knytter seg til perioden 1814-1905. Stortinget, flagget, nasjonalsangen og Kongehuset er typiske eksempler på slike symbol, og disse symbolene befinner seg innenfor det Olaf Aagedal vil betegne som offisielt autoriserte nasjonale symboler, altså symboler som er åpne og har en offisiell status (Aagedal 2003: 20). I forhold til restaurasjonsmyten dreier denne perioden seg om fase 5 i Thorkildsens inndeling (a promise of regeneration) (Thorkildsen 1995: 73). Denne perioden var preget av en økende bevissthet rundt nasjonen og det nasjonale (Thorkildsen 1995: 73).

⁹⁰ Intervju med Jan Erik Raanes 21.5.2005.

Det at vi sier at symbolene *oppsto* i perioden 1814 – 1905 indikerer følgelig at det er noen som må ha oppfunnet dem. Eric Hobsbawm hevder at de fleste nasjonale symboler, monumenter og tradisjoner oppsto i perioden 1870 – 1914. Han behandler ikke Norge, og er også litt i utakt med vårt tidsintervall, men vi finner det allikevel relevant å trekke paralleller mellom det han sier og det som skjedde i Norge. Grunnen til at symbolene oppsto i denne perioden mener Hobsbawm er et uttrykk for at statene hadde et behov for å legitimere makt overfor borgerne ved overgangen fra gamle til nye styreformer, og også overgangen fra det tradisjonelle samfunn til det vi kan kalle det moderne. Ved å innføre noe som samlet nasjonen, ville også sjansene for indre splid og opprør mot makthaverne svekkes (Hobsbawm 1992: 1). Det gjaldt nok også i Norge, men det er viktig å huske på at Norge var i en løsrivelsesfase, og at symbolene derfor hadde en funksjon i denne prosessen – å samle det norske folk mot storebror i Sverige.

Hvordan var så symbolbruken på formiddagen 7. juni? Langs hele Karl Johans gate var det pyntet med norske flagg og forsvarrets våpengrener var representert med soldater som stod oppstilt nedover hele gaten⁹¹. Utenfor Stortinget og langs Karl Johan var det samlet en del folk, men det var langt fra ”17. mai - tilstander”. For det meste var det eldre mennesker og skolebarn, samt noen tilfeldig forbipasserende som stoppet opp for å se hva som skjedde. Dette har nok sammenheng med at det ikke var en fridag, samt at det mangler et etablert minnefellesskap rundt denne dagen. Kongen og Dronningen ankom Stortinget samtidig med Kronprinsparet. Både Dronning Sonja og Kronprinsesse Mette Marit var ikledd bunad, det samme var mange av de kvinnelige Stortingsrepresentantene. Kong Harald og Kronprins Haakon bar uniform (henholdsvis Hærens og Marinens). Etter å ha blitt ønsket velkommen av Stortingets Presidentskap gikk de sammen inn i Stortinget, hvor minnemøtet skulle avholdes. Men før vi kommer til det vil vi si noe om stedliggjøring av historien, samt litt mer om symbolbruk.

⁹¹ Det sto også militære langs denne ruten i 1905, men da var det mer som potensielle maktbrukere hvis uroligheter skulle oppstå

11.1.3 Stedliggjøring

Det norske flagget var, som nevnt tidligere, heist på flaggstengene som sto langs den nyoppussede Karl Johan, fra Slottet til Stortinget. Geir Helljesen i NRK kunne meddele seerne at man på toppen av Stortinget flagget med det eksakt samme flagget, som man hadde gjort hundre år tidligere⁹². Anne Eriksen har i sin bok *Historie, minne og myte* sett på hvilken betydning vår forståelse av fortiden har for opplevelsen av kulturarv, røtter og identitet (Eriksen 1999). Nå skal ikke dette trekkes for langt i denne sammenheng, men det er interessant å trekke paralleller mellom flaggingen på Stortinget og det Eriksen sier om *stedliggjøring*. Stedliggjøring knyttes til nasjonsbyggende historieskriving fordi de historiske begivenhetene som skal beskrives legges inn i et landskap som allerede er definert som nasjonalt, og denne betydningsdimensjonen påvirker historien og de hendelsene den inneholder (Eriksen 1999: 92).

Stedliggjøringen kan åpne for en intellektuell forenkling av historien, i den grad at man ikke trenger å ta inn over seg alle aspekter ved det som skjedde rundt for eksempel 7. juni 1905. Men nettopp ved at man har et sted å knytte historien til, kan det samtidig også åpnes opp for en opplevelsesmessig forsterkning av den aktuelle historiske hendelsen (Eriksen 1999: 93). Det er selvfølgelig Stortinget, Slottet og Karl Johan – forbindelseslinjen mellom de to maktarenaene Stortinget og Slottet – som denne dagen er *stedene* som kan være med på å stedliggjøre det som skjedde i 1905. Ved å bruke det samme flagget som man gjorde i 1905 kan det tenkes, hvis vi følger Eriksen videre, at dette kan gi en følelse av forbindelse med folket og det som skjedde for hundre år siden. Stedet, eller symbolet, forteller at nasjonen er den samme nå som den gang. I følge Eriksen vil stedet bringe folket sammen, der tiden skiller det (Eriksen 1999: 93).

På samme måte kunne Kongefamiliens tilstedeværelse denne dagen være med på å styrke forbindelseslinjen til 1905, siden Kongehuset også fylte hundre år i 2005. På Slottet flagget man, i følge Helljesen, med ”det store flagget” med riksvåpenet, som også er Kongeflagget⁹³. Dette flagget har forbindelseslinjer tilbake til 1300-tallet, noe

⁹² ”Stortingets Minnemøtet” Sendt av NRK fjernsyn 7. juni. 2005. Kommentert av Geir Heljesen.

⁹³ ”Minnemøtet i Stortinget”. Sendt av NRK fjernsyn 7. juni. 2005. Kommentert av Geir Heljesen.

som indikerer at selv om dagens Kongehus bare er hundre år, står de allikevel i en symbolsk forbindelse med Norges tidligere kongeslekt. Stortingssalen kan, i likhet med flaggingen utenfor Stortinget og på Slottet, også sees på som en stedliggjøring av historien. Forbindelseslinjene til dem og det som var den 7. juni 1905 ble ytterligere forsterket av at møtet ble avholdt på eksakt samme tidspunkt som for hundre år siden, nemlig klokken 10.35.

11.1.4 Minnemøtet i Stortinget

Minnemøtet i Stortinget formidler den offisielle versjonen av det som skjedde 7. juni 1905, og kan således sies å være basert på forestillingen om det Agedal og Brottveit kaller konsensus rundt et minnefellesskap (Agedal og Brottveit 2005: 82). Denne konsensusen har imidlertid, som vi diskuterte i kapittelet om minnefellesskap, vært fraværende ellers i markeringen. Mye av grunnen til dette er at det er tvilsomt om man i det hele kan snakke om et minnefellesskap knyttet til 7. juni. Men det gjelder mer for befolkningen som helhet. I dette tilfellet, Minnemøtet, så er det legitimt å hevde at de som var tilstede befant seg innenfor et minnefellesskap i forhold til 7. juni. Griegs *Sigurd Jorsalfar* ble spilt i det Konge- og Kronprinsparet ankom, noe som forsterket det nasjonale aspektet ved anledningen. Kongens rolle som nasjonens overhode uten politisk makt ble understreket av at han ble snakket til (i ærbødige former), men snakket ikke selv. Regjeringen var plassert rett bak Kongefamilien. Helljesen meddelte at Statsministeren hadde skiftet fra et blått og gult slips til et rødt ”som passet til denne anledningen”. Kåre Conradi leste diktet *En sang om landet* av Inger Hagerup. Diktet spiller på restaurasjonsmyten, og også på vennskapet med Sverige og Norge som en del av verden. Diktet passet således godt inn i dagens (anlednings) tematikk.

Kosmo innledet med å si at ”7. juni 1905 er i Norge blitt stående som et symbol på frihet, selvbestemmelse og demokrati”⁹⁴. Deretter ga han en kort oppsummering av hva som hendte på møtet for hundre år siden, samt bakgrunnen for hva som ledet frem til avgjørelsen om å oppløse unionen. Geir Helljesen meddelte seerne før talen at 7. juni også var datoen Kong Haakon kom hjem etter krigen i 1945, noe som forsterket

⁹⁴ ”Minnemøtet i Stortinget”. Sendt av NRK fjernsyn 7. juni. 2005. Tale av Jørgen Kosmo

datoens rolle som frihetssymbol⁹⁵. Det er allikevel grunn til å sette spørsmålstejn ved symbolets styrke. 17. mai, som feires hvert år, har nok en mye sterkere status som en vital del i Norges minnefellesskap enn det 7. juni har. 17. mai står jo også for de honnørordene Kosmo legger inn i 7. juni, og kan sies å på mange måter ha fortrenget 7. juni som en sentral del i minnefellesskapet rundt nasjonen Norge.

I sin tale kom Kosmo inn på hva 1905 handlet om i Norge:

(...) 1905 handlet i Norge om en nasjonal mobilisering – der ønsket om selvstendighet gikk hånd i hånd med ønsket om økt demokrati. Unionstiden var en lang fredsperiode for både Norge og Sverige, noe som ga en økonomisk vekst og kulturell blomstring. Som i andre europeiske land på 1800 – tallet ga samfunnsutviklingen grobunn for nasjonsbygging – det utviklet seg en norsk identitet og en sterk nasjonal bevissthet⁹⁶.

Det er interessant å se hva slags nasjonsforståelse dette formidler. Når det betones at samfunnsutviklingen ga grobunn for nasjonsbyggingen, så ligner det på forståelsen teoretikere som for eksempel Karl W. Deutsch har. Deutsch hevder nemlig at nasjonen, og dermed også nasjonsbyggingen, var noe som oppsto som et svar på omfattende teknologiske og sosiale endringer i Europa på 1800 – tallet (Deutsch 1994: 26). Selv om ulike teoretikere er uenige om når, og hvordan nasjoner oppsto, er det like fullt legitimt å gi Kosmo rett når han hevder at man i Norge utover 1800 – tallet fikk en økt nasjonal selvbevissthet. Stedliggjøringen av Stortinget som et minnested for demokrati og selvstyre, samt som nasjonalt symbol understrekes når Kosmo sa:

(...) I 1866 ble stortingsbygningen ferdigstilt. Med en vakker og monumental parlamentsbygning fikk folkestyret og den valgte nasjonalforsamling et fast holdepunkt og et synlig uttrykk for et selvstendig og suverent Storting⁹⁷.

Stortinget revitaliserte og fornyet denne symbolske betydningen under okkupasjonsårene. Stortinget var et av de symbolene NS og Vidkun Quisling ikke klarte å få kontrollen over, da det var entydig knyttet til motstandskampen (Hovland 2004: 50). I et forsøk på å legitimere det nye styret forsøkte Nasjonal Samling å gå via Stortinget for å avsette konge og regjering, og innsette et nytt styre. Dette forsøket

⁹⁵ ”Minnemøtet i Stortinget”. Sendt av NRK fjernsyn 7. juni. 2005. Kommentert av Geir Heljesen.

⁹⁶ ”Minnemøtet i Stortinget”. Sendt av NRK fjernsyn 7. juni. 2005. Tale av Jørgen Kosmo

⁹⁷ ”Minnemøtet i Stortinget”. Sendt av NRK fjernsyn 7. juni. 2005. Tale av Jørgen Kosmo

lyktes ikke, og NS-styret måtte regjere landet uten legitimitet fra Stortinget (Hovland 2004: 50).

Kongefamiliens rolle som nasjonalt symbol ble også trukket frem. Kosmo trakk linjer tilbake til valget av Prins Carl som vår nye monark – Kong Haakon, som ble: ”(...) et lykkelig valg for nasjonen⁹⁸.” Og på grunn av at Kongehuset: ”(...) både i freds – og krisetider har fremstått som det samlende nasjonale symbol et kongehus kan og skal være, er det knyttet nære bånd mellom monarkene og befolkningen⁹⁹.” Deretter takket han Kongen og hans familie for stor innsats gjennom alle disse årene. Ved å nevne at Kong Haakon ble folkevalgt, samt å betone de nære bånd mellom folk og monark, støtter det opp under fortellingen om det norske kongehus som et folkets kongehus. I nasjonsbyggingen etter 1905 var det viktig med symboler en kunne samles om. Det nye Kongehuset var viktig i denne prosessen, og dermed var også en fornorskning av de kongelige nødvendig. Prins Carl tok det norske navnet Haakon og ble den syvende i rekken, og gjenopplivet dermed den gamle norske kongerekken (Hovland 2004: 43). I forhold til restaurasjonsmyten kan man si at Kongen ble koblet sammen med tidligere norsk storhetstid (fase 3), og det ble dermed skapt en kontinuitet mellom gammel storhetstid og den nye optimismen (fase 5) gjennom Kongens nye navn. Eric Hobsbawm hevder i boken *The Invention of Tradition* at svært mange av en nasjons tradisjoner og referanser er bevisste konstruksjoner av nyere dato, skapt av en liten samfunnselite (Hobsbawm 1992: 1). Fornorskningen av kong Haakon gjennom navneendringen er et godt eksempel i så måte.

Etter å ha takket Kongehuset gikk Kosmo inn på 1905 som et merkeår for demokrati, og krigsfaren som aldri ble noe mer enn en fare på grunn av de åtte forhandlerne i Karlstad som sammen: ”(...) demonstrerte stor evne og vilje til å se forbi nasjonalistiske stemningsbølger og i stedet la realismen råde¹⁰⁰.” Der Kosmo tidligere omtalte *nasjonsbygging* og fremveksten av en *nasjonal bevissthet* i positive ordelag, får deres mindre populære fetter *nasjonalisme* følge av mer negative konnotasjoner. Dermed legger han seg opp til en tradisjon innenfor media og politikk som kobler

⁹⁸ ”Minnemøtet i Stortinget”. Sendt av NRK fjernsyn 7. juni. 2005. Tale av Jørgen Kosmo

⁹⁹ ”Minnemøtet i Stortinget”. Sendt av NRK fjernsyn 7. juni. 2005. Tale av Jørgen Kosmo

¹⁰⁰ ”Minnemøtet i Stortinget”. Sendt av NRK fjernsyn 7. juni. 2005. Tale av Jørgen Kosmo

begrepet til sjåvinisme (Østerud 1994:10). Når det er sagt betviler vi ikke at det fantes sterke nasjonalsjåvinistiske strømninger på begge sider av grensen på denne tiden.

Kosmo fremhevet også Norge og Sverige som foregangsland når det kommer til fred og forhandlinger om fred:

(...) ved å gå inn for internasjonal voldgift som middel til å løse fremtidige konflikter på flere områder, ga avtalen også signaler som hadde gyldighet ut over den aktuelle situasjonen – til senere tider. Forhandlingene i Karlstad vitner om moderasjon, klokskap og en solid politisk kultur som vi kan være stolte av også i dag¹⁰¹.

Dermed skrives fødselen av det moderne Norge inn som en sentral del av fortellingen om Norge som en freds- og forhandlingsnasjon. Dette er også noe som er understreket av tidligere Statsminister Kjell Magne Bondevik og tidligere Utenriksminister Jan Petersen i taler de har holdt i forbindelse med Hundreårsmarkeringen, som vi så i minnefellesskapsdelen.

Videre minnet Kosmo oss på de som i krisetider er villige til å ofre sitt liv for våre idealer, frihet og sikkerhet. Og at vi: ”(...) for alltid vil stå i gjeld til de som ga sine liv for vår frihet¹⁰².” Det er litt uklart hvilke idealer han sikter til, men ved å trekke inn krigsårene og folks offer, viderefører han restaurasjonsmyten; ”(...) våre verdier og idealer ble satt på prøve av en fremmed makt, men takket være standhaftighet og offervilje fra folket reiste landet seg igjen¹⁰³.” Dette svarer til fase fire og fem i restaurasjonsmyten (Aagedal 2003: 46).

Seansen i Stortinget ble avsluttet med at alle reiste seg og sang *Ja, vi elsker dette landet*. De kongelige forlot Stortinget og kjørte tilbake til slottet. Stortingsrepresentantene ble værende i Stortingssalen til de kongelige var ute av Stortingsbygningen. Med dette markerte man at Stortinget er uavhengig av Kongen. Dette er en rituell og symbolsk handling som skjer hver gang Kongen er tilstede i Stortinget.

¹⁰¹ ”Minnemøtet i Stortinget”. Sendt av NRK fjernsyn 7. juni. 2005. Tale av Jørgen Kosmo

¹⁰² ”Minnemøtet i Stortinget”. Sendt av NRK fjernsyn 7. juni. 2005. Tale av Jørgen Kosmo

¹⁰³ ”Minnemøtet i Stortinget”. Sendt av NRK fjernsyn 7. juni. 2005. Tale av Jørgen Kosmo

11.1.5 En presenterende hendelse

Det som skjedde på formiddagen 7. juni, og særlig på Minnemøtet i Stortinget hadde noe rituelt over seg. Dette møtet var en symbolsk billedliggjøring og en bekreftelse av hva den sosiale ordenen offisielt er, og passer således inn i det Don Handelman kaller for en presenterende offentlig hendelse (Handelman 1990: 41). I følge Aagedal er et sentralt trekk ved presenterende hendelser at fremstillingens form er slik at det ikke blir stilt spørsmål ved maktstrukturer eller sosiale posisjoner. Fremstillingen er uten ironi, og det blir ikke skapt rom for tvil (fra makthavernes side) (Aagedal 2004: 28).

Seremonien i Stortinget fremsto som en hyllest til det norske demokratis folkestyre, til mennene som i 1905 hadde lagt grunnlaget for at dette møtet kunne holdes hundre år senere, og til Kongefamilien. Det var ingen ironi å spore i seremonien, og det ble ikke skapt noen rom for tvil i forhold til hvem som var innehavere av maktposisjonene i samfunnet. Vi finner derfor god dekning for å si at dette var et eksempel på en presenterende offentlig hendelse.

11.1.6 Stortingets festforestilling

Stortinget hadde gitt Den Norske Opera i oppdrag å arrangere festforestillingen, som var en del av Stortingets markering 7. juni¹⁰⁴. Dette arrangementet var ikke åpent for publikum, men det hele ble direkteoverført på TV2. Blant gjestene i konserthuset denne kvelden var hele Kongefamilien, Stortingsrepresentanter, regjering, presidentskap og andre representanter fra det offisielle Norge.

Kvelden åpnet med høytidelig kongelig ankomst med limousin og rød løper. De kongelige ble tatt i mot av Stortingspresident Kosmo. Skolebarn med norske flagg stod på plassen foran Konserthuset, og fungerte således som en klassisk nasjonal kulisser, og en indikasjon på hva som skulle komme. I det den kongelige prosesjonen kom inn i Konserthuset spilte operaorkesteret Kongesangen, og festkonserten var i gang. Åse Kleveland, som var kveldens konferansier, bandt de ulike artistiske innslagene sammen gjennom å trekke historiske linjer fra 1905 frem til i dag.

¹⁰⁴ Intervju med Anne Kari Lande Hasle 28.9.2005.

Innholdsmessig kan man si festforestillingen hovedsakelig ga publikum og tv-seerne innblikk i en typisk norsk kulturarv, men i tillegg var forestillingen ispedd innslag av mer moderne karakter, samt noe som ikke kan regnes som særlig norsk i det hele tatt (blant annet et innslag med rappere fra fire kontinenter). Hovedvekten lå imidlertid på det helnorske, eller mer presist; det nasjonalromantiske.

Den nasjonale symbolbruken i Konserthuset denne kvelden var til tider veldig tradisjonell, og nærmet seg det man kan betegne som etnokitch. Illustrerende eksempler på dette var barn med norske flagg, noe som ga tydelige konnotasjoner til 17. mai feiring og barnetog, eller fremføringen av *Landkjenning* med melodi av Edvard Grieg og tekst av Bjørnstjerne Bjørnson, mens bilder av norsk natur ble vist på storskjerm; en kombinasjon som nærmest er symbiotisk å regne innenfor en norsk, nasjonal klisjekontekst. I noen av innslagene var det også valgt en noe original setting for fremførelsen. Per Spellemann ble fremført med en viss satirisk vri av et svensk mannskor. Dansere fra nasjonalballetten fremførte tema fra *Dovregubbens hall* inne i Stortingssalen, mens slottet åpnet dørene til ballsalene for klassisk ballett og hip hop. Her ble de klassiske symbolene Slottet og Stortinget benyttet som arena for helt andre aktiviteter enn vi vanligvis forbinder dem med. Det var en lek med symbolene der de klassiske nøkkelsymbolene ble kombinert med blant annet hiphop og ballett. Disse lekende trekkene kan indikere at man hadde å gjøre med det Handelman kaller for en representerende offisiell hendelse (Handelman 1990: 41). Det som kjennetegner den representerende formen er at den legger opp til et mer åpent tolkningskart, hvor det også er rom for tvisyn. Det blir bevisst lagt opp til flertydighet. Hendelsen stimulerer til refleksjon, ettertanke, kritikk og alternative eller nye forestillinger om verden (Handelman 1990: 49). Selv om det kan hevdes at deler av showet var en original gjennomgang av vår kulturhistorie og nasjonale arv, og således kunne tenkes å ha et representerende preg, ga allikevel disse innslagene ikke så mye rom for refleksjoner eller et kritisk blikk på nasjonen. Det samiske innslaget med tradisjonell joik fungerte for eksempel kun som et eksotisk innslag, og sa ingenting om Norges dårlige behandling av samene opp gjennom tidene. Nå kan det selvfølgelig tenkes at dette verken var tid eller sted for å ta opp en slik sak, og at dette var kvelden for å feire, ikke for å være kritisk. Ved å innlemme samer og innvandrere i showet kan det argumenteres for at fra offisielt hold er disse gruppene å regne som en del av

nasjonen. Men spørsmålet som melder seg da er om dette er et idealtypisk bilde av et fargerikt fellesskap, som egentlig ikke gjenspeiler virkeligheten utenfor festsalen? Som vi så i kapittelet om mangfold var dette idealtypiske noe som også ble fremhevet i intensjonene og annonsebillagene til Norge 2005 AS.

Hovedtrekkene i showet kan sies å være en bekreftelse og legitimering av den nåtidige samfunnsordenen. I likhet med Minnemøtet i Stortinget var også fremstillingen her hovedsakelig høytidelig, og passer således inn i det Handelman kaller en presenterende offisiell hendelse (Handelman 1990: 41). Både fordi dette var Stortingets festkonsert, og fordi det var en 100 års feiring, taler for at dette ikke var dagen for en kritisk analyse av seg selv. Den presenterende formen kom både til uttrykk gjennom bruken av nøkkelsymbolene, og i selve iscenesettelsen av showet, hvor man i høy grad spilte på kulturelle koder og kulturelle forestillinger som må sies å ha vært kjent for publikum. Talen til Kosmo er et godt eksempel i så måte. I likhet med Minnetalen i Stortinget fremhevet han også her Norges lange demokratiske tradisjoner, og Kongefamiliens innsats de siste 100 årene.

Showet ble avsluttet med *”vi er en nasjon vi med”* fremført av et barnekor. Barna var iført nasjonaldrakter og vaiet med norske flagg, noe som også var tilfellet ved åpningen av showet. Den nasjonalromantiske sirkelen var dermed sluttet.

Som i alle modeller er Handelmans ulike typer offentlige hendelser å anse som idealtypiske. Det forholder seg dermed ikke slik at en offentlig hendelse nødvendigvis må være enten-eller. Den kan ha innslag av alle de tre hovedtypene, og grensene mellom disse kan være flytende. I henhold til diskusjonen ovenfor vil vi derfor konkludere med å si at festforestillingen i Stortinget bar mer preg av å være en presenterende offentlig hendelse, selv om den også hadde representerende innslag.

Et annet perspektiv det kan være nyttig og interessant å ta i betraktning, er hvilket nasjonssyn forestillingen formidlet. Tilstedeværelsen av innvandrere og samer forteller noe om at arrangørene har tatt utgangspunkt i en nasjonsforståelse der de inkluderer også andre grupper enn de etnisk norske. Dette kan forstås som en indikasjon på at det ikke er en etnisk nasjonsforståelse, men at det heller mer i retning av det Østerud betegner som en politisk eller juridisk forståelse (Østerud 1994: 17 –

18). Siden dette var Stortingets markering så sier dette kanskje også noe om den offentlige nasjonsforståelsen, eventuelt den ideelle.

11.2 Del II Norge 2005 AS sitt arrangement

11.2.1 Den store folkefesten på rådhusplassen

Folkefesten på Rådhusplassen var Norge 2005 AS sitt arrangement 7. juni. I følge Tone Bondevik Westlie fra Gyro Event som jobbet med utformingen av programmet var det et mål at det skulle bli en folkefest, med et bredt program som skulle fenge mange ("Hundreårsmagasinet – Folkefest":4)

Kvelden begynte med en musikalsk barne-tv kavalkade der velkjente sanger ble fremført sammen med kringkastingsorkesteret. Deretter overtok norske og svenske artister scenen, og underholdt de vel 100000 publikummerne utover kvelden. Showet ble ledet av NRK s Stian Barsnes Simonsen og den norsk-svenske Kristin Kaspersen. Når det gjelder scenografien av Rådhusplassen denne kvelden så var den av en annen karakter enn den man opplevde på Karl Johan og området rundt Stortinget tidligere på dagen. Borte var de norske flaggene, nasjonalsang, kongelige og alt annet som kunne smake av nasjonale symbol. Sceneområdet var isteden dekket av store reklamebannere med logoen til Norge 2005 AS og andre sponsorer som hadde medvirket med støtte. I andre større nasjonale arrangementer i Norge, som for eksempel idrettsarrangementer, er det ofte en utstrakt bruk av håndflagg blant publikum, men heller ikke det så man på Rådhusplassen denne kvelden. For å nærme seg noen svar på hva dette egentlig var kan vi benytte oss av Handelmanns begrep om *offentlig hendelse* og se om det kan anvendes. Var det som skjedde på Rådhusplassen en slik hendelse? I følge Handelman vil en *offentlig hendelse* være avgrenset i tid og rom, og inneholde stiliserte hendelser som er organisert i sekvenser (Handelman 1990: 41). Konserten på Rådhusplassen var riktignok avgrenset i tid og rom, men det er mer problematisk å hevde at den inneholdt stiliserte hendelser, organisert i sekvenser. En offentlig hendelse er regissert og har en funksjon utover bare å være en happening, og som sagt tidligere, er det symbolene som forbinder den offentlige hendelsen med den sosiale verden. Det kan argumenteres for at en barne-tv kavalkade

og kjente og kjære artister kan fungere som et symbolsk bindeledd, og således kan virke samlende på en nostalgisk måte. Men vi vil allikevel hevde at den totale mangelen på nasjonale nøkkelsymbol gjør det vanskelig å behandle konserten på Rådhusplassen som en offentlig hendelse, i Handelsmans forstand. Dette fordi nasjonale symbol kan regnes som mer åpne og inkluderende enn det en barne-tv kavalkade vil være, da denne nok vil kreve en del kodeknekkning. Ikke alle er vokst opp med Pompel og Pilt for eksempel.

Fra Norge 2005 sin side har det vært en uttalt målsetning at man ved de store utemarkeringene gjennom hele året, deriblant konserten på Rådhusplassen, ønsket å skape en arena der folk skulle samles og være sammen.¹⁰⁵ Således kan man si at intensjonen til Norge 2005 for disse arrangementene mer minner om å skape en følelse av det Benedict Anderson kaller for et forestilt fellesskap, heller enn en offentlig hendelse i Handelsmans forstand. Men dette forestilte fellesskapet strekker seg i så fall ikke noe særlig lenger enn at det innbefattet de som fysisk var på konserten. Ved å bevisst unngå bruk av nasjonalt samlende symboler er det tvilsomt om noen følte noen spesiell tilhørighet med andre nordmenn som satt rundt i de tusen hjem og fulgte konserten på tv.¹⁰⁶

11.2.2 En historieløs folkefest

Et sentralt trekk ved arrangementet på Rådhusplassen var fraværet av historien. Sånn sett minnet den om det vi fant om historiebruken i forhold til åpningsshowet i Drammen og tv-serien ”Drømmen om Norge”. Det var vanskelig å se en tydelig kobling til grunnlaget for unionsmarkeringen ut fra programmet og innholdet i konserten, og det hele virket mer som en hvilket som helst stor rockekonsert. En forklaring på at historien ikke fikk en mer fremtredende rolle i arrangementet på Rådhusplassen kan være at det har vært uenigheter om i hvilken grad markeringen skulle være tilbakeskuende eller ikke. Hvorvidt Hundreårsmarkeringen skulle feires eller markeres har vært en gjennomgående problemstilling for Norge 2005 AS gjennom hele markeringen, og denne konserten var intet unntak. Det synes som man

¹⁰⁵ Intervju med Anne Kari Lande Hasle 28.9.2005

¹⁰⁶ Vi har ikke foretatt noen intervjuer av folk som deltok på disse arrangementene, så våre betraktninger rundt forestilte fellesskap eller ikke, blir selvfølgelig bare antagelser fra vår side. Vi vil imidlertid hevde at disse antagelsene har noe for seg, basert på den empirien vi har.

har inngått et kompromiss om at man skulle feire dagen, men ikke gjøre den til en historisk markering. Fordi historien gjerne er kompleks kunne den kanskje blitt banalisert og forenklet dersom den skulle inkluderes i konsertsjangeren. I følge Olaf Aagedal kunne man på den annen side ved relativt enkle grep inkludert historien i showet ved for eksempel å ha benyttet seg av ulike historiske tablåer slik som ble gjort i Karlstad i forbindelse med jubileet for Karlstad-forhandlingene.¹⁰⁷ Der klarte man å kombinere en folkelig feiring med stor oppslutning, samt bruke historien aktivt i selve arrangementet. Nå skal det imidlertid sies at en komparasjon her kan synes litt urettferdig, da det var snakk om to typer arrangementer. Fordi dette var i Sverige, og kun markerte én historisk hendelse (Karlstad-forhandlingene), så stod man langt friere der enn tilfellet var i Norge til å skreddersy et historisk arrangement. I Hundreårsmarkeringen har Norge 2005 AS måttet ta langt flere hensyn. Selskapet har blant annet vært opptatt av at det skulle være en lite nasjonalistisk feiring, og at den ikke skulle virke støtende på svenskene¹⁰⁸. Dette kan ha virket begrensende i forhold til hvordan historien skulle inkorporeres i markeringen, og dermed også ved konserten på Rådhusplassen.

En annen forklaring kan være det faktum at det viktigste for Norge 2005 AS var å lage en konsert der flest mulig ville komme. Det var viktigere at dette skulle være en samlingsplass for flest mulig, heller enn et historisk show som kanskje ville ha virket ekskluderende på noen. Anne Kari Lande Hasle hevder det var viktig å samle flest mulig mennesker når man skulle markere unionsjubileet med en konsert, og for å greie dette måtte arrangementet gjøres på de premisene som er interessant for flest mulig¹⁰⁹. Underholdningsaspektet var altså klart viktigere for selskapet enn et eventuelt opplysningsaspekt når det gjaldt arrangementet på Rådhusplassen. På grunn av den høytidelige markeringen tidligere på dagen, så ville man nå løsne på snippen, og på den måten lage et arrangement som kunne nå ut og engasjere flest mulig. En ren historisk markering ville nok trolig hatt en begrenset slagkraft når det gjaldt å tiltrekke seg publikum. Samtidig hadde man med over 100000 fremmøtte på Rådhusplassen en glimrende mulighet fra Norge 2005 AS sin side å drive et historisk opplysningsprosjekt på en måte som ikke svekket konsertens underholdningsaspekt.

¹⁰⁷ Olaf Aagedal på sluttseminaret for *Dokumentasjon 2005* på Diakonhjemmet 6.12.2005.

¹⁰⁸ Intervju med Jan Erik Raanes 21.5.2005.

¹⁰⁹ Intervju Anne Kari Lande Hasle 28.9.2005

11.2.3 Tydelig skille mellom folk og elite

Avslutningsvis kan det være interessant å se de tre arrangementene 7. juni i lys av forholdet mellom folk og elite. Olaf Agedal og Ånund Brottveit hevder nasjonale jubileer forutsetter et samspill mellom folk og elite, og de stiller opp noen tenkte modeller for hvordan dette samspillet kan foregå, eller ikke foregå:

1. Et isolert offisielt ritual gjennomført av og for den offisielle eliten.
2. En feiring gjennomført av eliten, med folket som hyllende tilskuere.
3. En feiring der skillet mellom elite og folket er lite markert, og der begge har aktive roller.
4. En folkelig feiring uavhengig av den offisielle elite.
(Agedal og Brottveit 2005: 98).

De har nok her tenkt på jubileer i sin helhet, men vi finner det forsvarlig og relevant å bruke modellen også på enkeltarrangementer innenfor et jubileum.

Om man legger disse modellene til grunn kan man tenke seg at folkefesten på Rådhusplassen kan plasseres innenfor modell 4; en folkelig feiring uavhengig av den offisielle elite. Fra arrangørens side var altså intensjonen å lage et folkelig arrangement der den offisielle eliten ikke skulle inkluderes som en del av begivenheten, verken som en del av programmet eller som offisielle gjester. Det var for eksempel ingen tribune forbeholdt VIP-gjester, og det var heller ingen representanter fra det offisielle Norge som fungerte som deltakere i showet. Hovedgrunnen til dette er nok at Stortinget på samme tid gjennomførte sin forestilling i Konserthuset der store deler av det offisielle Norge var representert. En annen grunn kan være at man ønsket en folkelig profil på arrangementet og ved å invitere offisielle personer ville man bryte dette prinsippet.

Minnemøtet i Stortinget og Stortingets festforestilling i Konserthuset er i følge typologien til Agedal og Brottveit nærmere modell 1; et isolert offisielt ritual gjennomført av og for eliten. Festforestillingen var Stortingets arrangement, regissert av den norske opera, for det offisielle Norge. Det var altså et tydelig skille mellom folk og elite denne dagen. Mens folket ble underholdt av en pop-konsert, fikk eliten historiske tilbakeblikk og såkalt finkulturelle innslag. Samtidig ble både popkonserten, minnemøtet og festforestillingen overført på TV slik at alle hadde mulighet til se begivenhetene på fjernsyn. Det kan således argumenteres for at man da

er nærmere modell to i Aagedal og Brottveits typologi; en feiring gjennomført av eliten, med folket som hyllende tilskuere. Men om man isolerer arrangementene og holder fjernsynsoverføringene utenfor vil minnemøtet i Stortinget og Stortingets festforestilling ligge under modell 1.

Anette Warrings undersøkelser av de danske Grunnlovsjubileene er interessante i sammenheng med Aagedal og Brottveits modeller. Ved feiringen av den danske grunnlovens 150 års jubileum i 1999 ble det offisielle festarrangementet lagt til Tivoli i København. Denne festkonserten var lagt opp slik at folket og eliten skulle delta sammen i feiringen, og den offisielle delen av arrangementet var scenografert på en slik måte at det var gjort plass til publikum. Foran scenen var det bygget opp en baldakin hvor de kongelige satt sammen med statsministeren og de andre offisielle gjestene. Målet var at: ”Festen skulle demonstrere det åpne demokrati og den gode kontakt, relasjon og utveksling mellom befolkningen og dens politiske representanter” (Warring 2004: 196). I forhold til Aagedal og Brottveits terminologi kan man si at det her var et samspill mellom elite og folk etter modell 3. Man organiserte et arrangement der man klarte å kombinere folket og eliten på en måte der folket ikke bare var passive tilskuere, men aktive deltakere. Arrangementet ble ansett som meget vellykket (Warring 2004: 196).

Så kan man spørre seg om det er problematisk med et slikt skille man ser i arrangementene i Oslo 7. juni. Det kan for det første argumenteres for at arrangementene ville fremstått som langt mer demokratiske og samlende dersom arrangørene hadde klart å sammenkoble det på et liknende måte som i Danmark. Fra arrangørenes side kan det argumenteres for at arrangementene komplimenterer hverandre, og dermed dekker både folk og elite, men siden de to konsertene på kvelden ble sendt samtidig¹¹⁰, og således konkurrerte om seerne, er ikke dette et veldig godt argument.

¹¹⁰ NRK1 sendte fra Rådhusplassen, mens TV2 sendte fra Stortingets konsert.

11.3 Avsluttende kommentar

I denne casen har vi tatt for oss hvordan Stortinget og Norge 2005 AS iscenesatte selve hoveddagen i Hundreårsmarkeringen, 7. juni. Som vi har vist har det vært tydelige forskjeller, både i historiebruk og symbolbruk. Minnemøtet i Stortinget var ritualpreget og hadde en tydelig historisk ramme, og de nasjonale symbolene ble brukt aktivt. Stortingets festforestilling i Konserthuset var ikke like ritualpreget, men hadde allikevel et høytidelig preg, noe som ble understreket av symbolbruken. Norge 2005 AS sitt arrangement denne dagen, konserten på Rådhusplassen, sto i klar kontrast til arrangementene til Stortinget. Her var det få, eller ingen referanser til historien, og ingen nasjonal symbolbruk. Vi knyttet disse eventementene opp mot Don Handelsmans typologier for offentlige hendelser, og fant at Stortingets arrangementer passet inn i en presenterende form, selv om festforestillingen i Konserthuset også hadde representerende trekk. Konserten på Rådhusplassen fant vi ikke plass til i Handelsmans typologi. Videre fant vi at ingen av arrangementene klarte å få til et samspill mellom folk og elite lik den Warring fant ved Grunnlovsjubileet i Danmark i 1999.

Kapittel 12 Åpning av ny Svinesundbro

I denne casen vil vi ta for oss åpningen av den nye Svinesundbroen, samt arrangementene rundt. Vi vil ha en tilnærmet lik tilnærming til denne casen som vi hadde til 7. juni. Det vil si at vi også her velger å fokusere på symbolbruk og Handelsmans begrep om offentlige hendelser. Historiebruken er ikke like relevant ved denne casen, men vi vil derimot se på den lokale dimensjonen ved arrangementet. Dette fordi vektleggingen av det lokale har vært en viktig dimensjon ved Hundreårsmarkeringen, som vist i intensjonsdelen.

Fredag 10. juni var det høytidelig åpning av den nye Svinesundbroen, med en påfølgende folkefest som strakk seg over hele helgen og dannet en ramme rundt broåpningen. Både popkonsert, broløp og en brogudstjeneste var noe av det de 15000 publikummerne fikk oppleve denne helgen. Egentlig var planen at åpningen skulle vært 7. juni, på dagen hundre år etter at de to landene skilte lag, men Vegværket i Sverige og Statens Veivesen i Norge, som i samarbeid med Østfold Fylkeskommune v/ Delta k Østfold sto ansvarlige for broåpningen og folkefesten, hadde ikke tatt med i beregningen at Stortinget og Slottet hadde lagt egne planer denne dagen. Dermed ble åpningen lagt til fredag 10. juni (Aftenposten 8/6 2004).

12.1 Broseremonien

Broseremonien startet med at Gardemusikken marsjerte fra norsk side mot midten av broen og svenske Armèens musikkår fra svensk side. Deretter kom kortesjene med Kongeparene fra hver sin side. På broen var det stint med folk som ville overvære begivenheten, og det var satt opp storskjermer på begge sider av broen slik at alle de som ikke fikk plass også kunne følge med. Noen hadde pyntet seg, mens andre gikk i hverdagsklær. I forhold til formiddagen 7. juni var det her større innslag av personlig bruk av nasjonale symboler; det var flere som bar bunad, og det var flere som hadde med seg håndflagg. Selv om det ikke heller her var i nærheten av 17. mai tilstander. Det norske flagget var i overvekt, men det var også spredte innslag av det svenske, og

noen bar sågar begge to. I forhold til offisiell symbolbruk var det her mer dempet enn ved Stortingets arrangementer 7. juni.

De to Kongeparene møttes på midten av broen for å delta i en kort åpningsseremoni ledet av Svensk TV's Harald Treutiger og Norsk TV2's Harald Rønneberg¹¹¹. Denne seansen fremsto, hvis vi skal holde oss til Handelsmans typologi, som en blanding av presenterende og representerende offentlig hendelse. Både talene og ankomsten til kongefamiliene bar bud om høytidelighet. Den symbolske kommunikasjonen, gjennom blant annet fremføring av nasjonalsangene forutsatte alvor, respekt og hyllest fra publikums side. Kongelig representasjon er som hovedregel også med på å gi offentlige hendelser et presenterende preg (Handelman 1990: 41). Dette preget ble også understreket av at man befant seg på noe som kan karakteriseres som et minnested. Selv om dette var åpning av en helt ny bro, kunne man likevel se over til den gamle broen, og det kunne således trekkes linjer, som begge kongene gjorde i sine taler, 59 år tilbake, til 1946, da den gamle Svinesundbroen ble åpnet av Kong Haakon og Kronprins Gustaf Adolf. Kong Harald sa i sin tale:

Den gamle Svinesundbroen ble innviet av Kong Carl Gustafs farfar, daværende Kronprins Gustaf Adolf, og min egen farfar, Kong Haakon VII, ett år etter krigens slutt. Broen har stått som et landemerke for gjenreisning og samarbeid i tiårene etter den andre verdenskrig. Den nye broen fører arven videre, og vil være en ny og spennende inngangsport til de neste 100 år av svensk – norsk samarbeid og vennskap¹¹²

Begge brukte brosymbolikken i sine taler for å betone vennskapet, og derigjennom fredsaspektet, mellom de to nasjoner: ”Jeg kan vanskelig tenke meg en bedre og mer symbolsk markering, 100 år etter den fredelige unionsoppløsningen, enn nettopp åpningen av en ny bro mellom våre to land”¹¹³. Kong Carl Gustaf fulgte opp med å si at: ” Band er som broar; de binder samman. Under 60 år har den gamla Svinesundbron, i kraftfull bohusgranit från regionen här omkring, varit ett starkt band mellan Norge och Sverige”¹¹⁴. I sitatet til Kong Carl Gustaf ser vi en kobling mellom

¹¹¹ Denne seremonien ble ikke tv-sendt, de to var kun leid inn av arrangørene som konferansierer.

¹¹² Tale av Kong Harald under åpningen av ny Svinesundbro 10. juni 2005.

¹¹³ Tale av Kong Harald under åpningen av ny Svinesundbro 10. juni 2005.

¹¹⁴ Tale av Kong Carl Gustav under åpningen av ny Svinesundbro 10. juni 2005.

det høytidelig nasjonale og det lokale. ”De sterke bånd” mellom de to land, symbolisert med broen, forsterkes av den lokale ”kraftfulle bohusgranitten”¹¹⁵. Dermed løftes det lokale opp til å bli et sentralt element i fortellingen om vennskapet mellom de to nasjonene. De to kongenes taler og deres tilstedeværelse, fremførelse av nasjonalsangene – alt dette indikerte at vi hadde med et presenterende ritual, i Handelsmansk forstand, å gjøre. Men det var noe, eller snarere noen som dro det mer i retning av et representerende ritual, og det var de to konferansierene. Disse ledet seremonien i en lett og til tider ironisk tone, og de to kongene fremsto ofte som gjester i et hvilket som helst talkshow heller enn statsoverhoder i en høytidelig seremoni. Den representerende formen for offentlig hendelse legger opp til et mer åpent tolkningskart, hvor det også er rom for tvisyn, og det blir bevisst lagt opp til flertydighet. Hendelsen stimulerer til refleksjon, ettertanke, kritikk og alternative eller nye forestillinger om verden (Handelman 1990: 49). Det er tvilsomt om det bevisst ble lagt opp til flertydighet, det er nok mer nærliggende å tro at tonen var mer et resultat av tidens ånd heller enn et bevisst valg for å skape en flertydig tolkning av hendelsen. De to konferansierene fulgte således i fotsporene til Norge 2005 AS, spor som har inneholdt både skråblikk og ironi. Hvorvidt dette bidro til refleksjon, ettertanke eller kritikk er vanskelig å si noe om, men det skapte i hvert fall et rom for tvisyn, og derfor passet i hvert fall deler av seremonien på broen inn som et representerende ritual.

Det virket ikke som folk reagerte på at kongene ble tullet litt med. Noe av grunnen til dette kan være et resultat av det Carl Erik Grimstad hevder er et økende press på at de kongelige skal fremstå som private og folkelige (Grimstad 2001: 172). Det kan videre tenkes at de kongeliges tilsynelatende dreining mot det folkelige er en indikasjon på det Sennet omtaler som intimitetstyranniet (Sennet 1993). Med dette mener han at dagens samfunn er preget av en stadig økende personfokuseret offentlighet (Sennet 1993: 261). Medienes stadige jakt etter nye oppslag rundt de kongeliges privatliv kan således føre til en persondyrking og folkeliggjøring av de kongelige, samt at de kongelige selv også har måttet tilpasse seg en ny tid. I sum gjør dette at det trolig er lettere å ha en lett og ledig tone overfor de kongelige nå enn tilfellet ville vært ved

¹¹⁵ Tale av Kong Carl Gustav under åpningen av ny Svinesundbro 10. juni 2005.

forrige broåpning. Broseremonien ble avsluttet med at Kong Harald og Kong Carl Gustaf avduket og signerte to granitthender som var strukket mot hverandre i en vennskapelig gest. Ironisk nok møttes de to hendene aldri, og de står nå plassert på hver sin rasteplass på henholdsvis svensk og norsk side av broen.

12.2 Den lokale dimensjonen ved Svinesundarrangementet

Svinesundsarrangementet var både et nasjonalt og et lokalt arrangement. Det var nasjonalt i den forstand at det gjaldt åpningen av ny bro mellom Norge og Sverige med de respektive nasjonenes Kongefamilier tilstede. Den lokale dimensjonen ved arrangementet var for det første arrangementsmessig. Det var Østfold fylkeskommune og fylkeskommunens Østfold Delta k som stod som henholdsvis arrangør og produsent av seremonien og showet etterpå. De hadde engasjert blant annet 300 skolebarn fra Østfoldregionen til å opptre for de kongelige gjestene, og fått lokale kokkelæringer til å stå for bevertningen. I tillegg var det på hele området satt opp boder hvor det lokale næringsliv presenterte seg selv. Det var ingen referanser til unionstiden eller unionsoppløsningen på området. Det virket som det først og fremst var *stedet* som skulle markeres. For det andre hadde den påfølgende folkefesten stor lokal oppslutning. Vi kan ikke vite eksakt hvor alle som deltok på arrangementet kom fra, men det er grunn til å tro at hovedvekten kom fra regionen rundt Svinesund. Når et arrangement av denne størrelsen gjennomføres i et lite lokalsamfunn som Svinesund er det naturlig at det mobiliserer befolkningen til å delta og engasjere seg, og den folkelige deltakelsen var formidabel med over 15000 tilstedeværende, hvilket var langt flere enn man så på Eidsvolds plass formiddagen 7. juni. Dette har trolig sammenheng med at det er lettere å engasjere et lokalmiljø til å delta og involvere seg i en slik markering enn tilfellet er i en storby. Dette igjen henger muligens sammen med det Pierre Nora sier om at i de nasjonale jubileer i senmoderniteten, er forholdet til nasjonen blitt forandret. Nasjonalstatsideen har blitt svakere, og statens rolle blitt mer diskret. Isteden har betydningen til de lokale og regionale perspektivene økt (Nora 1992: 614).

Slike lokale og regionale tiltak som man så i dette arrangementet er i tråd med det Nora sier ovenfor, og også den profilen Norge 2005 AS har hatt i andre arrangement de har støttet, eller har organisert selv. Selskapet har i stor grad lagt vekt på distriktshensyn, der de enkelte stedene har hatt mulighet til å utforme markeringen på sin måte. I følge tidligere styreleder i Norge 2005 AS, Anne Kari Lande Hasle, la selskapet opp til en bred markering som skulle dekke hele landet, og hvor man ønsket å engasjere lokale organisasjoner, kommuner og andre i å få frem ulike lokale kulturuttrykkene¹¹⁶.

Sosiolog og skribent Andreas Hompland hevdet på et seminar i regi av *Dokumentasjon 2005* at finansieringen av lokale og regionale arrangementer fra Norge 2005 AS sin side var et påskudd for å si noe om det lokale. Ved å si noe om tradisjon og lokalt særpreg, kunne man skape, bekrefte og finne nye vinkler og innhold til lokal identitet. I følge Hompland er det et trekk ved det nasjonale i Norge at den er lokal i sin karakter¹¹⁷. Om man følger denne argumentasjonen videre kan man kanskje si at norsk nasjonal identitet er summen av de lokale identitetene. Det er kanskje et typisk trekk i norsk sammenheng at den lokale identiteten er viktig? Den sier noe om hvem du er og hvor du kommer fra. Vi har ikke noe grunnlag for å uttale oss om den lokale identiteten i Svinesund, men det er en hard realitet at Svinesund i mange sammenhenger forbindes med flekk og billig sprit. Gjennom denne markeringen ble Svinesund løftet opp til å representere noe annet enn svenskehandel. Det var en forskjønnelse av Svinesund, en eufemisering¹¹⁸. En tilsvarende eufemisering så man i Drammen under, og i etterkant, av åpningsshowet til Hundreårsmarkeringen. På samme måte som på Svinesund, ble det også i Drammen arrangert stor folkefest med ulike aktiviteter, og arrangementer som hadde stor folkelig oppslutning. Overskriften i Drammens Tidende etter åpningsshowet var i så måte betegnende; *"Fra hull til gull"*¹¹⁹. Anne Schanke Kristoffersen som har forsket på dette arrangementet hevder at det var viktig for Drammen å vise at det var en fin by. De ønsket å fri seg fra fordommene om Drammen som et hull, og isteden

¹¹⁶ Intervju med Anne Kari Lande Hasle 28.9.2005.

¹¹⁷ Andreas Hompland på sluttseminaret for *Dokumentasjon 2005* på Diakonhjemmet 6.12.2005.

¹¹⁸ Eufemisering: (av grek. *euphemismos*) innebærer en forskjønnelse, omskrivning. Av ubehagelige ord eller hendelser. Synonym: paronym.

¹¹⁹ Drammens Tidende 6.2.2005.

presentere en ny historie om byen (Schanke Kristoffersen 2005)¹²⁰. Man kan si at fortellingene om Svinesund og Drammen er relativt sammenfallende. Mens Svinesund er kjent for ”harryhandel”, er Drammen kjent som harry og rånete, eller som et ”hull” som Drammens Tidende beskrev det selv.¹²¹

Det er interessant at Svinesund og Drammen gjennom disse eventementene har forsøkt å reformulere fortellingen om det lokale stedet, heller enn å sette arrangementene inn i en nasjonal ramme, og således koble seg opp mot Hundreårsmarkeringens grunnlag; unionsoppløsningen. Det kan dermed virke som om det i de lokale arrangementene vi har sett på har vært viktigere å styrke den lokale identiteten heller enn den nasjonale. Således passer disse lokale arrangementene inn i det Nora sier kjennetegner nasjonale jubileer i dag.

12.3 Samspillet mellom folk og elite

Hvordan fungerte så samspillet mellom folk og elite ved dette arrangementet, eller seremonien? Det var de kongelige, eliten, som sto for åpningen og talene, og således kan seremonien passe inn i punkt 2 i deres inndeling; en feiring gjennomført av eliten, med folket som hylende tilskuere (Aagedal og Brottveit 2005: 98). Dette bildet stemmer allikevel ikke helt, fordi konferansierene (som i dette tilfellet holdt en utpreget folkelig tone, og således kunne sies å representere folket) var også i stor grad med på å prege stemningen og settingen. Dermed beveger vi oss over i punkt 3 i Aagedal og Brottveits inndeling; En feiring der skillet mellom elite og folket er lite markert, og der begge har aktive roller (Aagedal og Brottveit 2005: 98). Dette kom nok ennå tydeligere frem da de to Kongefamiliene overvar konserten senere på dagen og kvelden. I motsetning til de to konsertene på 7. juni, minnet denne mer om den konserten danskene arrangerte i Tivoli i København under Grunnlovsjubileet i 1999. Denne konserten var som nevnt tidligere lagt opp slik at folket og eliten sammen skulle delta i feiringen (Warring 2004: 196). På Svinesund klarte man å inkorporere

¹²⁰ Foredrag på seminaret: ”Kampen om fortida. Unionsjubileet som nasjonal identitetspolitikk”. Diakonhjemmet Høgskole 12.april 2005. Prosjekt Dokumentasjon 2005.

¹²¹ Drammens Tidende 6.2.2005.

folket og eliten i samme arrangement, noe som ga det et mer demokratisk preg enn hva som var tilfellet ved de offisielt initierte arrangementene i Oslo 7. juni. Ifølge Anne Kari Lande Hasle har intensjonen bak Hundreårsmarkeringen vært et demokratisk samspill mellom folk og elite¹²², men det kan synes som om man må vekk fra de store hovedarrangementene for å finne dette i praksis.

12.4 Avsluttende kommentar

Vi har i denne casen tatt for oss broåpningen på Svinesund 10. juni, samt det som skjedde rundt dette evenementet. Under broseremonien var den offisielle nasjonale symbolbruken dempet sammenlignet med Stortingets arrangementer 7. juni. Den folkelige bruken av de nasjonale symbolene var imidlertid mer synlig ved dette arrangementet. Både håndflagg og bunader var synlige i folkehavet på Svinesundbroen. Kong Harald og Kong Carl Gustaf brukte brosymbolikken for å fremheve fredsaspektet ved markeringen. Således ble Svinesundbroen innskrevet i fredsfortellingen. Denne fortellingen har, som vi har sett tidligere i oppgaven, vært et sentralt element i forsøket på å skape et minnefellesskap rundt 1905. I forhold til typologien til Handelman fant vi at broseremonien kunne plasseres mellom en presenterende og representerende offentlig hendelse. Vi så i gjennomgangen av det lokale aspektet ved arrangementet at den lokale identiteten var viktigere enn den nasjonale. Sånn sett passet arrangementets plass i Hundreårsmarkeringen inn i det Nora sier om moderne nasjonale jubileumsfeiringer. I samspillet mellom folk og elite så vi at dette arrangementet hadde bedre balanse enn det som skjedde 7. juni. Det lignet dermed mer på det Warring fant ved konserten ved Grunnlovsjubileet i Danmark i 1999.

¹²² Intervju med Anne Kari Lande Hasle 28.9.2005.

Kapittel 13 Nasjonssyn i Hundreårsmarkeringen

I følge Anette Warring kan nasjonale kriser og nasjonale jubileer løfte frem det nasjonale (Warring 1994). Hundreårsmarkeringen vil i kraft av å være en nasjonal markering således aktualisere spørsmål knyttet til nasjon, nasjonal identitet og nasjonale symboler. I denne delen vil vi se nærmere på hvilke nasjonssyn som har vært rådende i Hundreårsmarkeringen. Med ”Hundreårsmarkeringen” mener vi først og fremst arrangørselskapet Norge 2005 AS, men i denne delen vil vi også se på nasjonssynet til Utenriksdepartementet og Stortinget og Kongehuset, som også befinner seg under paraplyen som kalles Hundreårsmarkeringen.

Mer spesifikt; vi ønsker å se på nasjonssynet til Norge 2005 AS, UD og Stortinget og Kongehuset, slik det har fremkommet i Hundreårsmarkeringen. Det er nødvendig å påpeke at de ulike nasjonssynene som fremkommer, typisk vil gjøre seg gjeldende i større eller mindre grad. Det er dermed ikke slik at for eksempel Norge 2005 AS nødvendigvis har ett nasjonssyn. Når vi allikevel konkluderer under hver aktør med ett nasjonssyn, er det fordi vi finner det interessant å peke på tendensene.

13.1 Norge 2005 AS

Historikeren John Gillis hevder at det er folks relasjon til nasjonen som forandrer jubileumskulturen (Gillis 1994: 6). Dermed vil det til enhver tid være det rådende nasjonssyn som avgjør hvordan et nasjonalt jubileum gjøres. Gillis deler jubileumshistorien inn i tre epoker: den førnasjonale, den nasjonale og den postnasjonale. Dette for å illustrere hvordan folks forhold til nasjonen har endret seg og hvordan det igjen har påvirket hvordan jubileer iscenesettes (Gillis 1994: 6). Det vil altså typisk være én måte å gjøre et nasjonalt jubileum på i den postnasjonale epoken for eksempel. Dette stemmer nok hvis man foretar en komparativ studie av flere jubileer i samme epoke. Men vi vil imidlertid bemerke at man innenfor ett jubileum, som Hundreårsmarkeringen, kan forvente å finne flere nasjonssyn. Som vi så i kapittel 5.1.3 har Norge 2005 AS hatt et demosbasert syn på nasjonen. i forhold til innvandrere, men det handlet mer om hvem nasjonsbegrepet skulle omfatte. Her vil vi

se hva slags nasjonssyn Norge 2005 AS har formidlet i iscenesettelsen av markeringen, gjennom ulike arrangementer. I denne argumentasjonen går vi ikke inn på hvem som skal inkluderes i nasjonen, men snarere hvordan nasjonen som sådan har blitt fremstilt og derigjennom; hva slags nasjonssyn dette er uttrykk for.

I følge Gillis skjedde det et skille mellom det nasjonale og det postnasjonale på 1960-tallet. På den ene siden stod hendelser av internasjonal betydning som Hiroshima og Auschwitz; katastrofer som hadde virkninger langt utenfor nasjonalstatens grenser. De inngikk dermed i et kollektivt minne til en generasjon som ikke nødvendigvis lenger så nasjonalstaten som den beste løsningen på verdens problemer, men heller så betydningen av overnasjonale organ som for eksempel FN (Gillis 1994: 16). På den andre siden vokste det frem en lokal, etnisk og familiesentrert minnekultur. Disse to trekkene utviklet, i følge Gillis: ”a new pluralism of celebration” og en ”personalization of memory” (Gillis 1994: 16). Med dette mener Gillis at folks forhold til nasjonen ble svakere, mens forholdet til det lokale, etniske og globale ble viktigere. Man kan se deler av Hundreårsmarkeringen i et slikt perspektiv. Den antinasjonalistiske holdningen til Norge 2005 AS¹²³, samt deres vektlegging av både en internasjonal og en lokal dimensjon stemmer godt overens med Gillis` beskrivelse av et postnasjonalt jubileum. Norge 2005 AS har ikke ønsket å bruke Hundreårsmarkeringen til å konsolidere, eller skape en nasjonal identitet. Isteden har de ønsket å sette den nasjonale identiteten under debatt, og på den måten skape en markering hvor folk aktivt skulle engasjere seg i nasjonens fortid, nåtid og fremtid. Det nasjonale fokuset har vært forsøkt dempet, mens det lokale og regionale perspektivet har blitt oppmuntret. Et eksempel på dette er for eksempel ulike historiske *spel* som har pågått rundt i landet gjennom 2005. I disse oppsetningene har lokalsamfunnene fått fortelle *sin* historie om hva som skjedde i 1905, og er således et eksempel på noe av det Gillis hevder vokste frem i den postnasjonale epoken, nemlig en lokal, etnisk og familiesentrert minnekultur (Gillis 1994: 16).

I følge Spencer og Wollman legger de kosmopolitiske og antinasjonalistiske miljøene vekt på universalisme, i form av medborgerskap, rettigheter og demokrati, som ikke alltid kan sikres, eller beskyttes av nasjonalstaten fordi de vil operere innenfor en

¹²³ Intervju med Jan Erik Raanes 21.5.2005.

nasjonalstatlig referanseramme (Spencer og Wollman 2002: 185). De mener altså at nasjonalstaten ikke er stor og omfangsrik nok til å ivareta og omfavne de nye utfordringene som globaliseringen har medført. I punkt 2 i rammen for markeringen, som vi omtalte i kapittel 5, står det om Norge:

Et lite land som har lært at alenegang er umulig; vi er avhengige av kjøreregler for sikkerhet, forsvar og handel som gjør at de store ikke overkjører de små; vi må bruke våre fortrinn for å gripe muligheter og møte utfordringer i en verden der grensene på godt og vondt endres, bygges ned eller viskes ut (St.prp. nr. 1 2004-2005: post 76).

Dette er et eksempel på at man tidlig i markeringen tilkjennega et postnasjonalt nasjonssyn, i den forstand at det snakkes om grensene som ”bygges ned eller viskes ut”. Vi vil ikke med dette påstå at Norge 2005 AS har hatt en politisk agenda, men med debatten (med dens internasjonale og nasjonale fokus), samt betoningen av de lokale og regionale perspektivene, finner vi grunnlag for å hevde at Norge 2005 AS uttrykker et postnasjonalt nasjonssyn i iscenesettelsen av Hundreårsmarkeringen.

13.2 UD

Det synet på nasjonen som UD presenterer er interessant sett i sammenheng med nasjonssynet til Norge 2005 AS. Som vist (5.1.2) utformet UD tre dimensjoner som skulle utgjøre grunnlaget for presentasjonen av Norge og oppdateringen av de nye Norgesbildene i utlandet. Disse var: Norges rolle innenfor fredsmekling og konfliktløsning, Norges forvaltning av naturressursene og Norge som en moderne kultur- og kunnskapsnasjon, med mangfold, fornyelse og spisskompetanse som kjennetegn (St.prp. nr. 1 2004-2005: post 76). Med dette ønsket UD å fornye de klassiske bildene som omverden har av Norge. I følge Rudeng forbindes Norge hovedsakelig med bunader, storslått natur av fjell og fjorder, vikinger, troll og med olje og industri som det eneste mulige moderne innslag (Rudeng 2000: 44). Det er et stort gap mellom profilen til Norge 2005 AS og UD. Det selvkritiske, antinasjonalistiske og debatterende nasjonssynet har i stor grad vært forbeholdt Norge 2005 AS, mens UD på sin side har ønsket en oppgradering av Norgesbildene og en tydeligere profilering av nasjonen internasjonalt. De hadde altså en langt mer presenterende og posisjonerende strategi enn Norge 2005 AS.

Den uttalte intensjonen til UD om å oppgradere og konstruere nye Norgesbilder har fellestrekk med det Eric Hobsbawm skriver i boken "Invention of Tradition" (1992). Her hevder Hobsbawm at nasjoner er konstruksjoner av nye dato (Hobsbawm 1992: 9-10). I følge Hobsbawm var utviklingen av de nasjonale symboler og iscenesettelsen av nasjonale minnefeiringer viktig for myndighetene for å skape solidaritet i overgangen mellom nye styreformer i perioden 1870-1914 (Hobsbawm 1992: 9-10). Dette er interessant sett i sammenheng med Rudengrapporten som lå til grunn for utenlandsmarkeringen. I følge Rudeng er de klassiske Norgesbildene et produkt og en konstruksjon av 1800-tallets nasjonsbygging, og fordi de er en konstruksjon, kan de også rekonstrueres (Rudeng 2000:44). Forskjellen fra Hobsbawm er imidlertid at målet til UD ikke er å skape solidaritet og samhold internt i nasjonen, men å markedsføre og profilere nasjonen utad. Man bruker nasjonal kultur, kunnskap, teknologi osv til å selge Norge som en merkevare og til å posisjonere seg internasjonalt. Det er interessant at de nasjonsbyggende virkemidlene nå benyttes for å selge Norge i større grad enn å skape en felles kollektiv identitet.

13.3 Stortinget og kongehuset

Mens Norge 2005 AS kan sies å ha hatt et postnasjonalt og UD et konstruerende nasjonssyn, kan Stortinget og Slottet (når de har deltatt i markeringen) sies å ha vært representanter for et konstituerende nasjonssyn. Med dette mener vi at de gjennom bruk av (samtidig som de også selv er) klassiske nasjonale symboler er med på å videreføre et tradisjonelt bilde av Norge som nasjon. Selv om et nasjonssyn ikke er helt det samme som nasjonalisme, finner vi det i denne sammenheng likevel relevant å trekke på Melands og Eliassens begrep *Statsbærende nasjonalisme*. Dette er en type nasjonalfokusering som søker å opprettholde forbindelsen mellom stat og nasjon (Eliassen og Meland 1997: 31). Ved at man ønsker å *bevare* forbindelsen mellom staten (organisasjonsform, politisk institusjon og maktmonopol) og nasjonen (idé, vilje til samhörighet og kulturfellesskap) (Eliassen og Meland 1997: 27), ligger det automatisk en konservativ føring også i synet på nasjonen; det blir konstituerende. At Stortinget og Kongehuset fremstår med et slikt nasjonssyn i Hundreårsmarkeringen har nok i stor grad sammenheng med at disse to aktørene i hovedsak deltok på

offisielle, høytidelige arrangementer i markeringsåret; arrangementer som på grunn av sin høytidelighet kanskje nettopp *fordret* et konstituerende nasjonssyn. At denne sammenhengen kan virke selvfølgelig forhindrer likevel ikke at det er interessant å se på *hvordan* et slikt nasjonssyn har manifestert seg i markeringen.

Kongehuset har deltatt på en rekke arrangementer i løpet av året, mens Stortinget hadde sitt hovedarrangement 7. juni. Her deltok også Kongehuset, så det blir naturlig å bruke denne dagen som empiri, fordi vi da kan se dem sammen. Minnemøtet i Stortinget, eller seremonien, fremsto som en hyllest til det norske demokratis folkestyre, mennene som i 1905 hadde lagt grunnlaget for at dette møtet kunne holdes hundre år senere, og til Kongefamilien.

Minnemøtet i Stortinget formidlet den offisielle versjonen av det som skjedde 7. juni 1905, og kan således sies å være basert på det Aagedal og Brottveit kaller forestillingen om konsensus rundt et minnefellesskap (Aagedal og Brottveit 2005: 82). En slik konsensus innebærer også en form for konservatisme, og måten man minnes en sentral hendelse i nasjonen på kan også tenkes å influere hvordan man ser på nasjonen. Et minnefellesskap som det ikke stilles spørsmål ved blir således en viktig bestanddel i formidlingen av et konstituerende nasjonssyn. En annen viktig ingrediens i et slikt syn er tradisjonell bruk av klassiske nasjonale symboler. En slik bruk var i høyeste grad tilstede 7. juni. Det norske flagget var heist på flaggstengene som sto langs den nyoppussede Karl Johan, fra Slottet til Stortinget. På Stortinget flagget man med det eksakt samme flagget som man gjorde i 1905. Dermed skapte man en forbindelseslinje tilbake til nasjonen og folket som var *da*, og oppnådde med det det Anne Eriksen kaller for stedliggjøring av historien. Selv om begrepet først og fremst knyttes til nasjonsbyggende historieskriving (fordi de historiske begivenhetene som skal beskrives legges inn i et landskap som allerede er definert som nasjonalt, og denne betydningsdimensjonen påvirker historien og de hendelsene den inneholder) (Eriksen 1999: 92), er det allikevel relevant å bruke det også i forhold til et konstituerende nasjonssyn. For stedet, eller symbolet, forteller at nasjonen er den samme nå som den gang. Der tiden skaper skiller mellom folket, bringer stedet dem sammen (Eriksen 1999: 92). På samme måte kunne Kongefamiliens tilstedeværelse denne dagen være med på å styrke forbindelseslinjen til 1905, siden Kongehuset også fylte hundre år i 2005. Arrangementet på formiddagen 7. juni (Minnemøtet ble

avholdt klokken 1035), hvor altså Stortinget og Kongehuset var hovedaktører, formidlet et konstituerende nasjonssyn. Det ble trukket klare forbindelseslinjer mellom nasjonen da og nå gjennom minnefellesskapskonsensus, samt utstrakt bruk av tradisjonelle nasjonale symboler.

13.4 Avsluttende kommentar

I denne delen har vi sett på hvilke nasjonssyn som har kjennetegnet henholdsvis Norge 2005 AS, Utenriksdepartementet og Stortinget og Kongehuset i Hundreårsmarkeringen. Vi har argumentert for at Norge 2005 AS hadde et postnasjonalt, UD et konstruerende og Stortinget og Kongehuset hadde et konstituerende nasjonssyn. Disse kategoriene er selvfølgelig ikke uttømmende, og vi har kun pekt på tendenser.

John Gillis deler inn nasjonale jubileer i epoker som kjennetegnes av synet på nasjonen. Dette er en grovinndeling, men han mener allikevel at epokene utgjøres av rådende nasjonssyn som vil komme til uttrykk i de nasjonale jubileer. Med andre ord så vil for eksempel et nasjonalt jubileum i den postnasjonale epoken typisk kjennetegnes av et postnasjonalt nasjonssyn. Det er derfor interessant å se at man også innenfor ett nasjonalt jubileum kan finne ulike nasjonssyn, alt etter hvilke aktører man ser på.

Kapittel 14 Avslutning og konklusjon

I denne delen skal vi følge opp den andre delen i vår hovedproblemstilling; ”hvordan kan Hundreårsmarkeringen sies å befinne seg innenfor en jubileumskultur”. Men for å gjøre det på en hensiktsmessig måte må vi trekke på de øvrige funnene i oppgaven, som besvarer første del av problemstillingen. Denne delen blir således en avsluttende diskusjon av Hundreårsmarkeringen, hvor vi ved hjelp av oppgavens funn, teorier om jubileumskultur, samt annen relevant forskning skal forsøke å si noe om hvordan Hundreårsmarkeringen kan sies å befinne seg innenfor en jubileumskultur. Vi vil i tillegg til denne diskusjonen komme med noen betraktninger rundt hvordan videre forskning på området kan gjøres.

Det man har sett i planleggingen og gjennomføringen av Hundreårsmarkeringen, er et ambisiøst og omfattende massearrangement, hvor man både skulle markere en fredelig unionsoppløsning, oppdatere Norgesbildene, gi landet et kultur- og kunnskapsløft, skape debatt, være mangfoldige og inkluderende, samt ha arrangementer som gjenspeilet dette. Disse arrangementene strakk seg over hele året både i utlandet og rundt omkring i hele Norge. Noe av forklaringen til at Hundreårsmarkeringen ble et slikt massearrangement ligger nok i måten man organiserte den på. Hovedansvaret for planleggingen og gjennomføringen av markeringen ble delegert til et arrangørselskap, Norge 2005 AS, med relativt mangelfulle politiske føringer, og således vide fullmakter til selv å forme programmet. Statens rolle har vært begrenset til å stille de nødvendige økonomiske midler til disposisjon, samt å sette det hele i gang i form av å oppnevne selskapet. Hundreårsmarkeringen har vært et samarbeidsprosjekt mellom ulike aktører: Kirke- og Kulturdepartementet (gjennom Norge 2005 AS), Kongehuset, Utenriksdepartementet, Forsvaret, Kirken, Stortinget og Regjeringen. Norge 2005 AS sitt mandat har vært: ”(...)å planlegge, gjennomføre og koordinere de ulike aktivitetene” (St.prp. nr.1 2004-2005: 59). Gjennom programutformingsprosessen delegerte Norge 2005 AS oppgaver videre til kommersielle aktører, ideelle organisasjoner, lokale aktører og så videre, som også hadde relativt frie rammer for hvordan de ulike arrangementene og prosjektene skulle gjennomføres. Dermed fikk

man en nasjonal markering som befinner seg innenfor det Warring betegner som: ”(...)en pluralistisk og synkretistisk jubileumskultur” (Warring 2004: 186). En slik pluralisme og synkretisme preget altså både organiseringen, programprofilen, programmet og gjennomføringen av markeringen hvor man la opp til et stort og mangefasettert aktivitetsnivå. Dermed fikk man en markering som både hadde stort omfang og stor bredde, men samtidig en ytterst begrenset innholdsmessig styring av de mange aktivitetene og arrangementene. Mye av den praktiske gjennomføringen av markeringen har skjedd gjennom andre organisasjoner og institusjoner. Dette har skjedd på ulike måter, men noen eksempler er at Norge 2005 AS har satt ut oppdrag, gitt støtte til andre aktørers jubileumsaktiviteter, eller man har formidlet informasjon og gitt legitimitet og publisitet til ulike arrangementer ved at de har inngått i Norge 2005 sitt Hundreårsmarkeringensprogram. Dermed har man også kunnet bruke Hundreårsmarkeringens logo. I følge Aagedal og Brottveit har denne kombinasjonen av initiert, finansiert og ”legitimert” jubileumsorganisering gjort det mulig å skape et omfattende program som bærer Hundreårsmarkeringens navn (Aagedal og Brottveit 2005: 91). I Norge var OL på Lillehammer i 1994 det første møtet med et slikt moderne massearrangement for det norske folk (Klausen 1996:11). I følge Erik Rudeng må man se måten man valgte å organisere Hundreårsmarkeringen, med etableringen av Norge 2005 AS, i sammenheng med OL på Lillehammer. Dette var et stort massearrangement med en stor kulturpolitisk og økonomisk satsning. Et lignende kulturpolitisk prosjekt hadde aldri blitt gjennomført tidligere i Norge. Det er derfor grunn til å hevde at OL på Lillehammer satte en ny standard for offentlige kultursatsninger i Norge. Da man begynte planleggingen av Tusenårsjubileet og Hundreårsmarkeringen i 1998 var det bare fire år siden Lillehammer OL, og den ”olympiske rusen” hadde så vidt lagt seg. Rudeng sitt syn er derfor at de ansvarlige for Hundreårsmarkeringen var inspirert av de positive erfaringene man hadde fra OL, og tok disse med seg inn i planleggingen av Tusenårsjubileet og Hundreårsmarkeringen.¹²⁴ Anne Kari Lande Hasle støtter langt på vei dette. I følge henne var de positive erfaringene med gjennomføringen av OL av betydning for Hundreårsmarkeringen, og dens organisering.¹²⁵

¹²⁴ Intervju med Erik Rudeng 21.6.2005.

¹²⁵ Intervju med Lande Hasle 28.9.2005.

Om man retter blikket mot Danmark og organiseringen av det danske Grunnlovsjubileet i 1999 finner man likheter i måten å organisere markeringen på. Det var en statlig finansiert markering der organiseringen og gjennomføringen ble overlatt til andre aktører. Også i dette jubileet var kommersielle aktører involvert. En viktig forskjell mellom Hundreårsmarkeringen og Grunnlovsjubileet er, foruten det historiske grunnlaget, omfanget og størrelsen på arrangementet. Hundreårsmarkeringen var et langt større arrangement, og det ble bevilget langt større summer. Det er altså ikke bare et typisk norsk trekk at man skiller gjennomføringen av store nasjonale jubileer ut fra staten på denne måten, men kanskje heller et uttrykk for en moderne, profesjonalisert jubileumsindustri. Dette finner vi også støtte for hos Pierre Nora som hevder at de nasjonale jubileene, eller minnefestene, har gjennomgått en metamorfose i løpet av de siste 30 årene. Minnefestene har utviklet seg fra å være statlige styrte historiske jubileer med et sterkt ovenfra-og-ned perspektiv, til å bli moderne massearrangementer hvor ulike private aktører, politiske partier, organisasjoner og medier har fått innflytelse. Staten har gått fra å ha en enerådende rolle med full kontroll til å bli en tilrettelegger (Nora 1992:615). I følge antropologen Frank A. Manning kan store arrangement og minnefester, som Hundreårsmarkeringen, sies å ha erstattet det religiøse ritualet som: ”(...)den sentrale symbolske kontekst der vår tids samfunn fremfører og kommuniserer sine viktigste verdier, sine interesser, sine forestillinger og sin selvforståelse” (Manning 1992: 291). I følge Anne Eriksen kan imidlertid ritualer inngå i store minnefester som ett uttrykksmiddel blant mange andre (Eriksen 1999: 137). I sin studie av Trondheimsjubileet i 1997 finner Eriksen at det (jubileet) kan betraktes ut fra et slikt perspektiv:

Jubileumsåret som helhet var et slikt massearrangement, bygd opp av en rekke mindre begivenheter som fester/festivaler, konserter, utstillinger og så videre. Både innhold og uttrykksmåte varierte, noe av det som ble avvirket kan forstås som minneriter, mens annet best gripes med andre benevnelser (Eriksen 1999: 137).

Dette perspektivet synes også å passe godt på Hundreårsmarkeringen, som blant mye annet også har hatt sine innslag av minneriter. I forhold til casen den 7. juni kan minnemøtet i Stortinget betraktes som en slik rite.

Hundreårsmarkeringen befinner seg altså innenfor det som kan betegnes som en jubileumskultur, slik denne er beskrevet av en rekke forskere (Eriksen 1999, Johnston 1991, Nora 1992, Spillman 1997, Warring 2004). Foruten trekkene som er beskrevet ovenfor, kjennetegnes en slik jubileumskultur også av hvordan historien brukes (Lindaräng 2005: 37). I følge Anne Eriksen foregår historieproduksjonen i dag på mange ulike måter med en flora av minner, tradisjoner og personlige fortellinger. Det skapes et romantisk, mytologiserende syn av fortiden, så også ved historiske jubileer (Eriksen 1999: 22). Johnston mener at en postmoderne historiebruk både er en konsekvens av fremveksten av en jubileumsindustri og en manifestasjon av en postmoderne kultur hvor det finnes en overflod av tilbudte fortolkninger av fortiden som passer godt til et publikum som ikke har noen tro på at autoritativ kunnskap om fortiden kan oppnås (Johnston 1991: 52). Hvorvidt publikum i Norge ikke har noen tro på at autoritativ kunnskap om fortiden kan oppnås eller ikke, har ikke vært noe tema for oss. Vårt fokus har vært på hvordan aktørene innenfor Hundreårsmarkeringen har brukt historien. Selv om historiebruken var ulik, alt ettersom hvilke aktører som hadde "hovedrollen", satt vi allikevel igjen med inntrykket av at Hundreårsmarkeringens, og særlig Norge 2005 AS sin historiebruk antok tydelige postmoderne trekk, i den forstand at historien ble en kilde for lek og skjemt som vi så i åpningsshowet i Drammen og i TV-serien "Drømmen om Norge". Et annet postmoderne trekk var at ekspertene i Prosjekt 1905 fikk en mindre fremtredende rolle enn det de kanskje i utgangspunktet var tiltenkt. En slik historiebruk finner også Anne Eriksen i sin studie av Tusenårsjubileet i Trondheim i 1997. I det jubileet kom det tydelig frem at historien har fått en annen funksjon enn under moderniteten. Den har nå blitt en lekeplass, noe som skal oppleves, gi en subjektiv erfaring. I følge Eriksen var jubileet preget av en ahistorisering av fortiden og en tilbakegang til en eldre førmoderne historieoppfatning, hvor det ikke ble gjort noen distinksjon mellom fortid og samtid; fortiden lever i samtiden (Eriksen 1999: 18). Faghistorikernes ekspertkontroll ble ikke avvist før jubileet, men deres innflytelse ble redusert både i planleggingen og i gjennomføringen. Isteden kom jubileet til å være preget av en rekke festivaler og arrangementer som ikke hadde så mye med stedets historie å gjøre. Det minnet mer om OL på Lillehammer som et moderne massearrangement med sin egen dynamikk; massekommunikasjon, moderne teknikk og et oppkomme av minneprodukter (Eriksen 1999: 142). Jubileet ble en verden for seg, bygget på de universelle verdiene "nærhet – omsorg – glede" i stedet

for på byens egen, spesielle historie. Eriksen hevder at: ”Tegnene i denne verden kom etter hvert til å referere mer til andre tegn innenfor samme univers enn til den historien de i utgangspunktet var bygget på og skulle representere” (Eriksen 1999: 143). Noe av det samme gjaldt for Grunnlovsjubileet i Danmark i 1999 (Warring 2004). Det er dermed nærliggende å hevde at jubileumskulturen, som Hundreårsmarkeringen er en del av, har en egen måte å behandle historien på. Nå er det ikke sånn at denne jubileumskulturen eksisterer uavhengig av samfunnet rundt seg; derfor er det nok mer korrekt å si at historiebruken innenfor en jubileumskultur influeres av hvordan samfunnet ellers tar i bruk historien.

Den franske filosofen Jean-Francois Lyotard er kjent for tesen om de ”store fortellingens oppløsning”. For ham dreier ikke det postmoderne seg om en ny historisk epoke eller et nytt samfunn, men heller en ny måte å betrakte vitenskap, teknologi og samfunnsutvikling på i moderne samfunn. Lyotard mener at en ”stor fortelling” i vårt moderne samfunn typisk dreier seg om at teknologisk og vitenskapelig utvikling sakte, men sikkert skal lede oss frem til det gode og utopiske samfunn. Det postmoderne syn på dette perspektivet er en grunnleggende tvil; man tror ikke lenger på store, overordnede fortellinger som kan virke strukturerende på våre liv (Pedersen 2000: 460-462). En slik stor fortelling kan også handle om nasjonen, og skal vi følge Lyotards resonnement vil man i dagens samfunn også typisk være skeptiske til fortellinger om nasjonens (og dens innbyggers) fortreffelighet, og at man innenfor nasjonens lune favn skal komme til det ”gode samfunn”. Med dette som perspektiv er det interessant å se på Hundreårsmarkeringens tilnærming til nasjonale fortellinger¹²⁶. Som vi så i forhold til Utenlandsmarkeringen, så var man i den opptatt av å skape nye Norgesbilder. Disse bildene, eller fortellingene, skulle ha sitt utspring i tre prioriterte dimensjoner som hver og en skulle si noe om hva Norge er i dag: Norges rolle innenfor fredsmekling og konfliktløsning, Norges forvaltning av naturressursene, Norge som en moderne kultur- og kunnskapsnasjon, med mangfold, fornyelse og spisskompetanse som kjennetegn (St.prp.nr 1 2004-2005: post 76). Vi skal ikke gjenta disse fortellingenes innhold her, men kun påpeke at det innenfor

¹²⁶ Det vil innenfor en nasjon eksistere en rekke fortellinger som ikke nødvendigvis vil fungere som ”en stor fortelling”, for å holde oss til Lyotards terminologi. De tre dimensjonene som ble presentert i forhold til Utenlandsmarkeringen er eksempler på det. Vi finner det allikevel relevant å trekke paralleller til Lyotards begrep, i den forstand at de tre dimensjonene samlet kan inngå i en ”stor fortelling” om nasjonen.

Utenriksdepartementet ikke synes å ha vært den samme skepsisen til ”store fortellinger” som det Lyotard mener moderne mennesker ellers besitter. Samtidig ønsket Norge 2005 AS med Hundreårsmarkeringen generelt, og med igangsettingen av Hundreårsdebatten spesielt, å sette spørsmålsteget ved disse bildene. For å svare på dette ble Hundreårsdebatten introdusert. Denne debatten var tenkt som et incitament for å sette det nasjonale under lupen, og man satte i gang store spørreundersøkelser både her hjemme og i utlandet. Resultatene av disse ble så presentert i egne pressemeldinger som Norge 2005 AS sendte ut. Debatten som skulle følge i kjølvannet av dette druknet imidlertid i enkle og banale diskusjoner rundt nasjonale stereotyper, og ble aldri den saklige diskusjonen rundt ulike Norgesbilder som Norge 2005 AS hadde intendert. Årsaken til dette kan forklares med at debatten var styrt av Norge 2005 AS mot ufarlige og lite kontroversielle temaer, mens det mer politisk betente EU-spørsmålet forble udebattert.

Det kan virke som at man i markeringen hjemme, og særlig arrangementene hvor Norge 2005 AS har vært involvert, har hatt et langt mer nasjonsproblematiserende syn enn det Utenlandsmarkeringen, Kongehuset og Stortinget har hatt. Disse har, som vi har vist tidligere, hatt et mer konstruerende (UD) og nasjonskonstituerende syn (Kongehuset og Stortinget). I forlengelse av det nasjonsproblematiserende synet lå det også en klar antinasjonalistisk holdning og en uttrykt intensjon om å inkludere minoritetene i det nasjonale fellesskapet. Men den gode intensjonen ble i liten grad omgjort til aktive grep fra selskapets side. Bortsett fra å dempe de nasjonale aspektene i markeringen og satse på åpne arrangementer hvor alle som ønsket kunne delta, gjorde selskapet lite. Det ble for eksempel ikke gjennomført arrangementer rettet mot minoritetene og det var heller ingen representanter fra innvandrersorganisasjonene representert i Norge 2005 AS. Oppslutningsmessig fungerte strategien til Norge 2005 AS dårlig, for minoritetene uteble i stor grad fra markeringen.

Så kan man spørre seg om en markeringspluralisme – ikke bare når det kommer til organisering og gjennomføring, men også i forhold til synet på nasjonen og bruken av historien – er et uunngåelig resultat når man i dag skal arrangere store nasjonale jubileer. Johnston spør seg om det ligger noe nedfelt i tidens ånd som igjen manifesterer seg i en særegen jubileumskultur (Johnston 1991: 52). Vil dette igjen føre til at skriptet på forhånd er skrevet, før man i det hele tatt kommer i gang med

planleggingen? Eller er markeringspluralismen vi har sett i Hundreårsmarkeringen et resultat av nøye gjennomtenkte intensjoner fra arrangørens side? Svaret vil nok ligge et sted midt mellom de to.

Anthony Giddens prøver å overkomme skillet mellom struktur og aktør i sosiologien med sin strukturasjonsteori. Ser vi Hundreårsmarkeringen som en aktør og jubileumskulturen som en struktur kan det argumenteres for at jubileumskulturen, allerede før markeringen kom i gang, lå der som et språk som ventet på å bli tatt i bruk av de som skulle arrangere markeringen for unionsoppløsningen¹²⁷. Samtidig hadde det ikke vært mulig å snakke et slikt "jubileumskulturspråk" hvis det ikke hadde blitt tatt i bruk av aktører som Hundreårsmarkeringen. Dermed kan man si at jubileumskulturen selvfølgelig har lagt føringer på hvordan Hundreårsmarkeringen har blitt planlagt og gjennomført, men samtidig har ikke denne føringen ligget der som en klam, deterministisk hånd som kan frita Norge 2005 AS for ansvaret for at markeringen ble som den ble. I følge Aagedal og Brottveit er det slik at hvis det er riktig at jubileumsfeiringer er en egen sjanger (jubileumskultur) som følger sine egne lover, så er det også grenser for hva man kan bruke disse (jubileumsfeiringene) til (Aagedal og Brottveit 2005: 103). Norge 2005 AS hadde som en av hovedintensjonene for markeringen at man skulle ha en kritisk refleksjon over hva nasjonen hadde vært, var og skulle bli. I tillegg skulle man markere i stedet for å feire, slik at man skulle unngå den uheldige, selvforherligende nasjonalfølelsen som man mente fulgte i kjølvannet av Lillehammer OL. Aagedal og Brottveit stiller seg spørsmålet om en selvkritisk markering som samtidig skal integrere en folkefest er en umulig konstruksjon (Aagedal og Brottveit 2005: 103). Halvveis i markeringen ble flere og flere stemmer i det offentlige rom kritiske til linjen Norge 2005 AS hadde lagt seg på. Blant annet uttalte Trond Giske til Aftenposten at:

Det kan godt hende at bestemoren din har noen dårlige egenskaper. Men det er ikke sikkert at det akkurat er på hundreårsdagen hennes du skal snakke om dem (Aftenposten 2.6.2005).

¹²⁷ Giddens' aktører befinner seg på et mikronivå, det vil si at han bruker aktørbegrepet om mennesker som handler i en sosial verden. Det blir derfor ikke helt presist å bruke aktørbegrepet hans på Hundreårsmarkeringen - et arrangement som egentlig består av en rekke aktører. Når vi allikevel velger å gjøre det er det fordi vi mener at denne teorien også lar seg konvertere til et meso-nivå som omhandler aktører som Norge 2005 AS, Stortinget, Kongehuset og Utenriksdepartementet.

Årstall som 1814 og 1905 vil nok for mange nordmenn skape forventninger om fest og høytid, men som vi har vist tidligere er det et mye sterkere minnefellesskap knyttet til 1814 og 17. mai enn til 1905 og 7. juni. Dermed vil det, uavhengig av Norge 2005 AS' "umulige konstruksjon" av selvkritisk markering og folkefest, antakeligvis være vanskeligere å lage en storslagen nasjonal markering av hundreårsjubileet for Unionsoppløsningen, enn det vil være for eksempel å markere 200-årsjubileet for Grunnloven i 2014. Den pluralistiske organiseringen og markeringsprofilen det ble lagt opp til har selvfølgelig sin medvirkende årsak til at det var mange aktører som ville være med i markeringen, blant annet fylte både Kongehuset og Utenriksdepartementet hundre år. Samtidig er den også et resultat av den tidligere jubileumskulturen. Og på grunn av Hundreårsmarkeringens store omfang, pluralistiske organisering og markeringsprofil har Norge 2005 AS hatt liten innflytelse på hvordan innholdet i programmet ble utformet og utøvet. Særlig gjaldt dette på de mange lokale arrangementene, som ofte omhandlet stedets historie snarere enn markeringens grunnlag (unionsoppløsningen). Målt ut fra tallet på arrangementer, medieoppslag, produkt og sammenhenger der Hundreårsmarkeringen sin logo har vært i bruk kan Norge 2005 AS si seg fornøyde med det Aagedal og Brottveit kaller en "enorm jubileumsproduksjon"(Aagedal og Brottveit 2005: 101). Styreleder Jens Kristian Thune i Norge 2005 AS oppsummerer året ved blant annet å si:

Det var til sine tider vanskelig å sette grenser, men så langt jeg kan se er resultatet et helt usedvanlig antall aktiviteter og arrangementer som på meget ulike måter har belyst unionstiden, oppløsningen og det hundreår vi har lagt bak oss og den tiden vi går inn i¹²⁸

Denne "jubileumsproduksjonen" gir dermed, i følge Aagedal og Brottveit, markeringen legitimitet i den forstand at programmet speiler målsettingene og intensjonene til Hundreårsmarkeringen om å være blant annet mangfoldig, masseobiliserende, aktiviserende og debattskapende (Aagedal og Brottveit 2005: 102). Men som vi så i gjennomgangen av programmet har det ikke alltid vært samsvar mellom intensjon og gjennomføring. Alt dette – den vanskelige kombinasjonen mellom selvkritikk og feiring, uetablert minnefellesskap i forhold til 1905, pluralistisk organisering og markeringsprofil, samt lite samsvar mellom

¹²⁸ <http://www.hundrearsmarkeringen.no/nyheter/thunes+tale.html>.

intensjon og gjennomføring – kan ha vært medvirkende årsaker til at folk flest kanskje aldri helt forsto hva man prøvde å få i stand med Hundreårsmarkeringen.

Pierre Noras påstand om at vi lever i ”minnefestenes æra” synes å være korrekt, i hvert fall i Norge: Henrik Ibsen - jubileet er, i skrivende stund (mai 2006), snart halvveis. Allerede neste år skal det markeres at det er 100 år siden Edvard Grieg døde. Videre kommer det markeringer/jubileer av at det er 200 år siden Henrik Wergeland ble født (2008), 100 år siden Jonas Lie døde (2008), og 100 år siden Bjørnstjerne Bjørnson døde (2010). Og i 2014 er det 200 år siden Norge fikk sin egen Grunnlov. Det er med andre ord nok å ta tak i, både for kulturinstitusjoner som ønsker å arrangere slike jubileer, og for forskere som ønsker å analysere dem. Avslutningsvis vil vi gjøre oss noen betraktninger rundt hvordan videre forskning på jubileumsfeltet kan gjøres, basert på problemstillinger vi ikke har berørt i vår oppgave. Vi tenker da først og fremst på nasjonale jubileer, som det som kommer i 2014, da dette tematisk vil ligge nærmest vår oppgave. Det er imidlertid ingen hindring for at innsikter gjort i denne studien, og andre studier, også kan konverteres til jubileer som ikke dreier seg om nasjonen.

Et område som umiddelbart skiller seg ut som interessant i forhold til jubileumsforskning, er hvordan jubileene blir tatt i mot og oppfattet av folk. En mulig innfallsvinkel til denne oppgaven kunne for eksempel vært at man på den ene siden så på hva slags intensjoner som lå bak markeringen, for så å se på hva slags respons den fikk hos publikum. For å få til dette måtte man nok vært flere forskere, slik at man kunne gjennomført omfattende spørreundersøkelser. Det ville også vært interessant og gått mer i dybden på de temaene vi har belyst i vår oppgave. Dette innebærer at minoritetenes plass i en nasjonal markering, nasjonssynet som formidles, samt bruken av historien kunne blitt viet en hel studie. Det optimale ville vært at man i én studie hadde hatt nok ressurser til å gå i dybden innenfor alle disse teamene, for på den måten å få et helhetsperspektiv på det aktuelle jubileet. Dermed kunne man også lettere kunnet plassere det inn i, eller ut av, den rådende jubileumskultur. Jubileumskultur er videre et felt i seg selv det ville vært interessant og forsket videre på. ”Minnefestenes æra”, som Nora refererer til, og som dekkes av den rådende jubileumskulturen, har vart i nærmere 40 år. Det er derfor nærliggende å tro at denne jubileumskulturen etter hvert inneholder en rekke nyanser som teorien om den

kanskje ikke fanger opp. Ved hjelp av komparative studier av jubileer i ulike land på ulike tidspunkt, kunne slike nyanser kommet tydeligere frem, og man kunne kanskje snakke om en ny jubileumskultur, eller flere parallelle. Studiene som er gjort på jubileumskulturfeltet handler i stor grad om land i Vest-Europa og USA; Nora skriver om Frankrike, Warring om Danmark, Johnston om USA og Europa, mens Spillman skriver om USA og Australia. Dersom det er slik at jubileumskulturteorien stort sett handler om godt etablerte nasjonalstater i den vestlige verden, vil det være interessant å se hvorvidt den fungerer som beskrivende i forhold til nasjonale jubileer i andre deler av verden. Hvor aktuell er denne teorien hvis man for eksempel ser på nyere nasjonalstater i Øst-Europa. Og er teorien fruktbar hvis man skal studere nasjonale jubileer innenfor nasjonalstater på kontinenter som Asia, Afrika og Sør-Amerika? Dette er spørsmål videre forskning på feltet kan finne svar på.

Litteraturliste

Anderson, Benedict (1996), *Imagined Communities. Relections on the Origin and Spread of Nationalism*. Revised edition. London: Verso.

Atkinson, P & M Hammersley (1994), "Ethnography and participant observation". I Denzin, N. K & Y. S. Lincoln (red.) *Handbook of qualitative research* (248-261). Thousand Oaks: Sage Publications.

Bauman, Zygmunt (2001), *Flytende modernitet*. Oslo: Vidarforlagets Kulturbibliotek.

Berkaak, Odd. Are og Ivar Frønes (2005), *Tegn, tekst og samfunn*. Oslo: Abstrakt Forlag AS.

Bourdieu, Pierre & Loïc Wacquant (1995), *Den kritiske ettertanke. Grunnlaget for samfunnsanalyse*. Oslo: Det Norske Samlaget.

Brandt, Thomas (1999): *Da verden hadde fire hjørner. Myter, historie og identitet rundt tusenårsjubileet i Trondheim i 1997*. Trondheim: Hovedoppgave i historie. NTNU.

Brottveit, Ånund (2004), "Innvandrarbefolkningas møte med nasjonale ritual". I Brottveit, Ånund, Brit Marie Hovland og Olaf Agedal. *Slik blir nordmenn norske. Bruk av nasjonale symbol i eit flerkulturelt samfunn*. Oslo: Unipax

Brottveit, Ånund (2004), "Kva er eit nasjonalt symbol?". I Brottveit, Ånund, Britt Marie Hovland og Olaf Agedal. *Slik blir nordmenn norske. Bruk av nasjonale symbol i eit fleirkulturelt samfunn*. Oslo: Unipax.

Brottveit, Ånund og Olaf Agedal (2005), "Kampen om fortida. Unionsjubileet som nasjonal identitetspolitikk". *Sosiologi i dag*, 3: 79-106. Oslo: Novus Forlag.

Cohen, Abner (1976), *Two-Dimensional Man: An Essay on the Anthropology of Power and symbolism in Complex Society*. Los Angeles: University of California Press.

Deutch, Karl W (1994), "Nationalism and Social Communication". I Hutchinson, John & Anthony D. Smith (red.) *Nationalism*. Oxford: Oxford University Press.

Douglas, Mary (1984), *Purity and Danger: an analysis of the concepts of pollution and taboo*. London: Ark Paperbacks.

Eliassen, Stig og Pål Meland (1997). *Nasjonal identitet i statsløse nasjoner. En sammenliknende studie av Skottland og Wales*. Oslo: ARENA Report No 4.

Eriksen, Anne (1999), *Historie, minne og myte*. Oslo: Pax Forlag.

- Eriksen, Thomas Hylland (1993), Typisk norsk. Oslo: C. Huidtfeldt Forlag.
- Fog, Jette (2004), Med samtalen som utgangspunkt. Det kvalitative forskningsinterview. København: Akademisk Forlag.
- Frønes, Ivar (2001), Handling, kultur og mening. Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS.
- Frønes, Ivar (2004), "Identitet, tegn og kultur - Om identitet i sosiologisk teoridannelsen". Sosiologi i dag, 3: 27-54. Oslo: Novus Forlag.
- Giddens, Anthony (1984), "Introduction" & Ch. 1: Elements of Theory of Structuration". I The Constitution of Society: Outline of the Theory of Structuration. London: Polity Press.
- Gillis, John (1994), "Memory and Identity: The History of a Relationship." I Gillis, John (red.) Commemoration. The Politics of National Identity. Princeton/New Jersey: Princeton University Press.
- Goffman, Erving (1992), Vårt rollespill til daglig. "The Presentation of Self in Everyday Life". Oslo: Pax Forlag A/S.
- Gram, Tor Audun Kveim, Anders Marius Knudsen og Else Birgitte Remmen (2005), 100 år med egen stemme – åpningsmarkeringen av jubileumsåret 2005. Oslo: Institutt for media og kommunikasjon. Universitetet i Oslo.
- Grimstad, Carl Erik (2001), Hva brast så høyt? Folkemonarkiets vekst og fall. Oslo: Tiden Forlag.
- Handelman, Don (1990), Models and mirrors: towards an anthropology of public events. Cambridge: Cambridge University Press
- Hobsbawm, Eric (1992), "Introduction: Inventing Tradition". I Hobsbawm, Eric & Terence Ranger (red.) The Invention of Tradition. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hobsbawm, Eric (1994), "The Nation as Invented Tradition". I Hutchinson, John & Anthony D Smith (red.) Nationalism. Oxford: Oxford University Press.
- Holme, Idar M og Bernt Krohn Solvang (1996), Metodevalg og metodebruk. Oslo: TANO.
- Hompland, Andreas (2005), Kva er det egentleg dei markerer - og kordan og korfor? Foredrag på seminar på Diakon- hjemmet Høgskole 12.04.05 (www.dokumentasjon2005.no)
- Hovland, Brit Marie (2004), "17. mai toget gjennom historia". I Brottveit, Ånund, Britt Marie Hovland og Olaf Agedal. Slik blir nordmenn norske. Bruk av nasjonale symbol i eit fleirkulturelt samfunn. Oslo: Unipax.

Hovland, Brit Marie (2004), "Nasjonale symbol i møte med EU". I Brottveit, Ånund, Britt Marie Hovland og Olaf Aagedal. Slik blir nordmenn norske. Bruk av nasjonale symbol i eit fleirkulturelt samfunn. Oslo: Unipax.

Hutchinson, John (1994), *Modern Nationalism*. London: Fontana.

Johnston, William M (1991), *Celebrations. The Cult of Anniversaries in Europe and the United States Today*. New Brunswick/London: Transaction Publishers

Kjeldstadli, Knut (1999), *Fortida er ikke engang hva den engang var. En innføring i Historiefaget*. Oslo: Universitetsforlaget.

Klausen, Arne Martin (1996), *Lillehammer-OL og olympismen. Et moderne rituale og en flertydig ideologi*. Oslo: Ad Notam Gyldendal

Lindaräng, Ingmar (2005), *Ett jubileum i tiden. Birgittajubileet 2003 som historiebruk*. Skriftserie 2005:1. Linköpings universitet

Löfgren, Orvar (1993), "The Cultural Grammar of Nation-Building. The Nationalizing of Nationalism". I Perri J. Anttonen og Reimund Kvideland (red.) *Nordic Frontiers. Recent Issues in the Study of Modern Traditional Culture in the Nordic Countries*. Turku: Nordic Institute of Folklore.

Nora, Pierre (1992), "Introduction" og "Conclusion". I Kritzman, Lawrence D. (red.) *Realms of memory: rethinking the French past*. New York: Columbia University Press.

Renan, Ernest (1994). "Qu'est-ce qu'une nation?" I Hutchinson, John & Anthony D Smith. *Nationalism*. Oxford: Oxford University Press.

Repstad, Pål (1993), *Mellom nærhet og distanse*. Oslo: Universitetsforlaget.

Rodell, Magnus (2005), *Det brutna svärdet : minne, monument och unionsupplösning*. Karlstad: Karlstad University Press.

Sennett, Richard (1993), *The Fall of Public Man*. London: Faber and Faber.

Smith, Anthony (1986), *The Ethnic Origin of Nations*. Oxford: Blackwell

Spencer, Philip & Howard Wollman (2002), *Nationalism. A Critical Introduction*. London: SAGE Publications.

Spillman, Lyn (1997), *Nation and Commemoration. Creating national identities in the United States and Australia*. Cambridge: Cambridge University Press.

Sørensen, Øystein og Thorbjörn Nilsson (2005), *1905-Nye perspektiver*. Oslo: Aschehoug.

Thorkildsen, Dag (1995), "Nasjonalitet, identitet og moral". I KULTs skriftserie, 33. Oslo: Norges Forskningsråd.

Thorkildsen, Dag (2005), "Kirken og 1905". I Sørensen, Øystein og Thorbjörn Nilsson (red.) 1905-Nye perspektiver. Oslo: Aschehoug.

Veiden, Pål og Sollaug Burkeland (1999), Samfunnsvitenskapelig Ordbok. Oslo: Spartacus Forlag AS.

Warring, Anette (2003), Historie, magt og identitet. Grundlovsfejringer gjennom 150 år. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag

Warring, Anette (2005), Historiske jubiler som identitetspolitikk. Perspektiver på jubillæumsmarkeringer med utgangspunkt i danske grundlovsjubiler og sideblikk på unionsjubilet 2005. Foredrag på seminar på Diakonhjemmet Høgskole 12.04.05 (www.dokumentasjon2005.no)

Wideberg, Karin (2001), Historien om et kvalitativt forskningsprosjekt – en alternativ lærebok. Oslo: Universitetsforlaget.

Østegård, Uffe (2001), "Stat, Nation og National identitet". I Andersen, Heine og Lars Bo Kaspersen (red.) Klassisk og moderne samfundsteori. København: Hans Reitzels Forlag A/S.

Østerud, Øyvind (1994), Hva er nasjonalisme? Oslo: Universitetsforlaget AS.

Østerud, Øyvind (1999), "Nasjonsbygging". I Veiden, Pål og Sollaug. Burkeland (red.) Samfunnsvitenskapelig Ordbok. Oslo: Spartacus Forlag AS.

Agedal, Olaf (2003), Nasjonal symbolmakt. Oslo: Rapport 55. Makt- og demokratiutredningen. Unipubskriftserier.

Agedal, Olaf (2004), "Den nasjonale drakta". I Brottveit, Ånund, Britt Marie Hovland og Olaf Agedal. Slik blir nordmenn norske. Bruk av nasjonale symboler i eit fleirkulturelt samfunn. Oslo: Unipax

Avis-referanser

Aftenposten. 26. sept. 2004. Kåre Valebrokk. "Rike, feite og selvgode?"

Aftenposten. 2. febr. 2005.

Aftenposten Aftenutgave. 2. juni . 2005. Halvor Hegtun. "Bakrus før festen."

Dagbladet. 21. Sept. 2004. Erling Ramnefjell. "Nordmenn er rike, feite og sjølgode."

Dagbladet. 22. sept. 2004. Erling Ramnefjell. "Usmakelig nedrakking av Norge."

Dagbladet. 24. sept. 2004. Thorbjörn Jagland. "En åpen utenrikspolitikk."

Dagbladet. 1.mars. 2005. Øystein Rian. ”NRK, du lyver”.

Drammens Tidende. 7. febr. 2005. Jan-Erik Søfteland. ”Snudd fra hull til gull.”

Fredrikstad Blad. 25. mai. 2005. Kjell Magne Bondevik. ”Kongemøte ved ny Svinesundbro”.

”Verdensborger i forvandling”. Informasjonsavis for Hundreårsmarkeringen Norge 2005 AS, bilag til Aftenposten januar 2005.

”Hundreårsfestivalen i Oslo 3. – 12. juni”. Bilag for Hundreårsmarkeringen Norge 2005 AS.

”Hundreårsmagasinet - Folkefest”. Informasjonsbilag fra Norge 2005, distribuert av Aftenposten.

”Hundreårsmagasinet – Demokrati på norsk”. Magasin for Hundreårsmarkeringen Norge 2005 AS.

Offentlige dokumenter

St.prp. nr 55 (1997-1998), Om markeringen av tusenårsskiftet 2000-2005. Oslo: Kulturdepartementet.

St.prp. nr 1 (2004-2005), For budsjetterminen 2005. Kultur- og Kirkedepartementet.

Inst. S. Nr. 246 (1997-98), Innstilling fra familie-, kultur- og administrasjonskomiteen om markeringen av tusenårsskiftet 2000-2005.

”Tusenårsskiftet – Norge 2000” (1997), Rapport fra arbeidsgruppen oppnevnt av Kulturdepartementet. Oslo: Kulturdepartementet.

”Oppbrudd og fornyelse. Norsk utenrikskulturell politikk 2001 – 2005.” Rapport utarbeidet for Utenriksdepartementet av Mette Lending. Oslo: Statens Forvaltningstjeneste.
(<http://odin.dep.no/ud/norsk/tema/kultur/hvorfor/032091-220006/dok-bn.html>)

Fjernsynsdokumentar

”Drømmen om Norge”. Episode 12: Nordmann, hvem er du? Sendt på NRK fjernsyn 27. mai. 2005

”Minnemøtet fra Stortinget”. Kommentert av Geir Heljesen. Sendt på NRK fjernsyn 7. juni. 2005.

”Stortingets festforestilling fra Konserthuset”. Sendt på TV2 7. juni. 2005.

”Norge 2005 AS sin Folkefest på Rådhusplassen”. Sendt på NRK fjernsyn 7. juni. 2005.

Internettreferanser

Hundreårsmarkeringen – Norge 2005 AS:

www.hundrearsmarkeringen.no

<http://www.hundrearsmarkeringen.no/newsletter/nyhetsbrevmai.htm>

<http://www.hundrearsmarkeringen.no/1905/forskning1905/forskning.htm>

<http://www.hundrearsmarkeringen.no/1905/datoer1905/datoer.htm>

<http://www.hundrearsmarkeringen.no/presse/meldinger/pmdebatt1.htm>

<http://www.hundrearsmarkeringen.no/nyheter/thunes+tale.htm>

www.hundrearsmarkeringen.no/hundrearsdebatt.

<http://www.hundrearsmarkeringen.no/hundrearsdebatt/hundrearsdebatt.htm>

<http://www.hundrearsmarkeringen.no/presse/meldinger/privatisering.htm>

<http://www.hundrearsmarkeringen.no/hundrearsdebatt/undersokelser/undersokelser.htm>

<http://www.hundrearsmarkeringen.no/presse/meldinger/pressemelding+innvandrere.htm>

<http://www.hundrearsmarkeringen.no/presse/meldinger/pressemelding+religion.htm>

NRK. http://www.nrk.no/programmer/tv_arkiv/drommen_om_norge/4764324.htm

Verdikommisjonen. www.verdikommisjonen.no

Horisont. <http://www.horisont.org/displayarticle25.htm>

Dokumentasjon2005. www.dokumentasjon2005.no

SSB. <http://ssb.no/emner/00/00/10/innvandring/>

Taler

H.M. Kong Haralds tale. Åpning av Svinesundsbroen 10. juni 2005
(<http://www.kongehuset.no/>)

H.M. Kong Carl Gustavs tale. Åpning av Svinesundbroen 10. juni 2005

Stortingspresident Jørgen Kosmo. Tale ved Minnemøtet i Stortinget 7. juni 2005.

Statsminister Kjell Magne Bondevik. Tale ved programlansering "En egen stemme- Hundreårsmarkeringen." Oslo: Clarion Royal Christiania Hotell. 18. juni. 2003. (<http://odin.dep.no/odinarkiv/norsk/ud/2003/annet/032091-991762/dok-bn.html>)

Statsminister Kjell Magne Bondevik. Tale ved åpningen av Nobels Fredssenter. Fredssenteret, Vestbanen: 11. jun. 2005. (<http://odin.dep.no/odinarkiv/norsk/bondevikII/smk/taler/001001-090800/dok-bn.html>)

Utenriksminister Jan Petersen. Tale ved programlanseringen av Hundreårsmarkeringen. Oslo. 7. juni. 2004. (<http://odin.dep.no/odinarkiv/norsk/ud/2004/taler/032091-090038/dok-bn.html>)

Utenriksminister Jan Petersen. Åpningsinnlegg på konferansen: "Fred og forsoning 1905 og 100 år etter." Stockholm: 13. april. 2005. (<http://odin.dep.no/odinarkiv/norsk/ud/2005/taler/032171-990172/dok-bn.html>)
Statssekretær Thorild Widvey. Utenriksdepartementet. "Hundreårsmarkeringen 1905-2005 - Politiske hovedmål for markeringen." Tale ved Team Norway/Det utvidede promosjonsutvalget. Ottawa: 6. nov. 2003. (<http://odin.dep.no/odinarkiv/norsk/ud/2003/taler/032171-090184/dok-bn.html>)

"Alle kilder som er brukt i denne oppgaven er oppgitt."

Antall Ord: 51 472

Vedlegg

Intervjuguide:

Bakgrunnen for Norge 2005:

I Stortingsproposisjon nr 55 fra 1997 legges det noen føringer for gjennomføringen av tusenårsskifte samt markeringen av unionsoppløsningen. Men den delen som angår unionsoppløsningen er svært liten. Finnes det noen andre offentlige dokumenter som angår unionsmarkeringen, med unntak av de årlige budsjettproposisjonene?

Selskapet Norge 2005AS:

Kan du fortelle litt om overgangen fra Norge 2000 til Norge 2005?

Hvordan ble styret sammensatt?

I hvilken grad ble det foretatt omstruktureringer i organisasjonen da den endret navn og profil?

Økt kunnskap om det som skjedde i 1905 har vært et av hovedformålene bak markeringen.

Lå den noen spesiell historisk forståelse av det som skjedde i 1905 til grunn for selskapet?

Programprofil:

Hvordan foregikk utformingen av programprofilen? Hvilke hensyn ble tatt?

Lå det noen politiske føringer her?

I hvilken grad hadde sponsorene innflytelse?

Programmet spenner vidt både i innhold og tid? Hva var grunnen til at man valgte å gå ut så bredt?

Slottet, Kirken, Forsvaret og Stortinget har hatt sine egne feiringer? Har det vært samarbeid mellom Norge 2005AS og disse aktørene?

I Hvilken grad har den flerkulturelle dimensjonen blitt vektlagt?

Hundreårsdebatten:

Hva var intensjonen bak hundreårsdebatten og hva ønsket man å oppnå med den?

Hva var formålet bak omdømmerrapporten? Var det noen forbindelse mellom omdømmerrapporten og ”oppdateringen av norgesbildene” slik det fremkommer i Rudengrapporten?

Symbolbruk?

Kan du fortelle noe om symbolene som ble valgt til deres egen logo og hjemmeside?

Hvordan har dere valgt å bruke nasjonale symboler og i markeringen?

Har dere hatt et bevisst forhold til bruk av de klassiske nasjonale symbolene som for eksempel flagget?

Brukte man andre virkemidler for å skape tilhørighet og fellesskapsfølelse enn klassiske nasjonale symboler? som for eks den store konserten på rådhusplassen?

I en rapport utarbeidet for UD samt i Stortingsproposisjon nr 1, kommer det eksplisitt frem at man ønsker å oppdatere de klassiske norgesbildene, og relansere et nytt image av Norge langs tre akser. Hvordan har dere forholdt dere til dette? Har dere hatt noen form for samarbeid med UD?